AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 16 • EYLÜL 2006 • 5 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2006/09

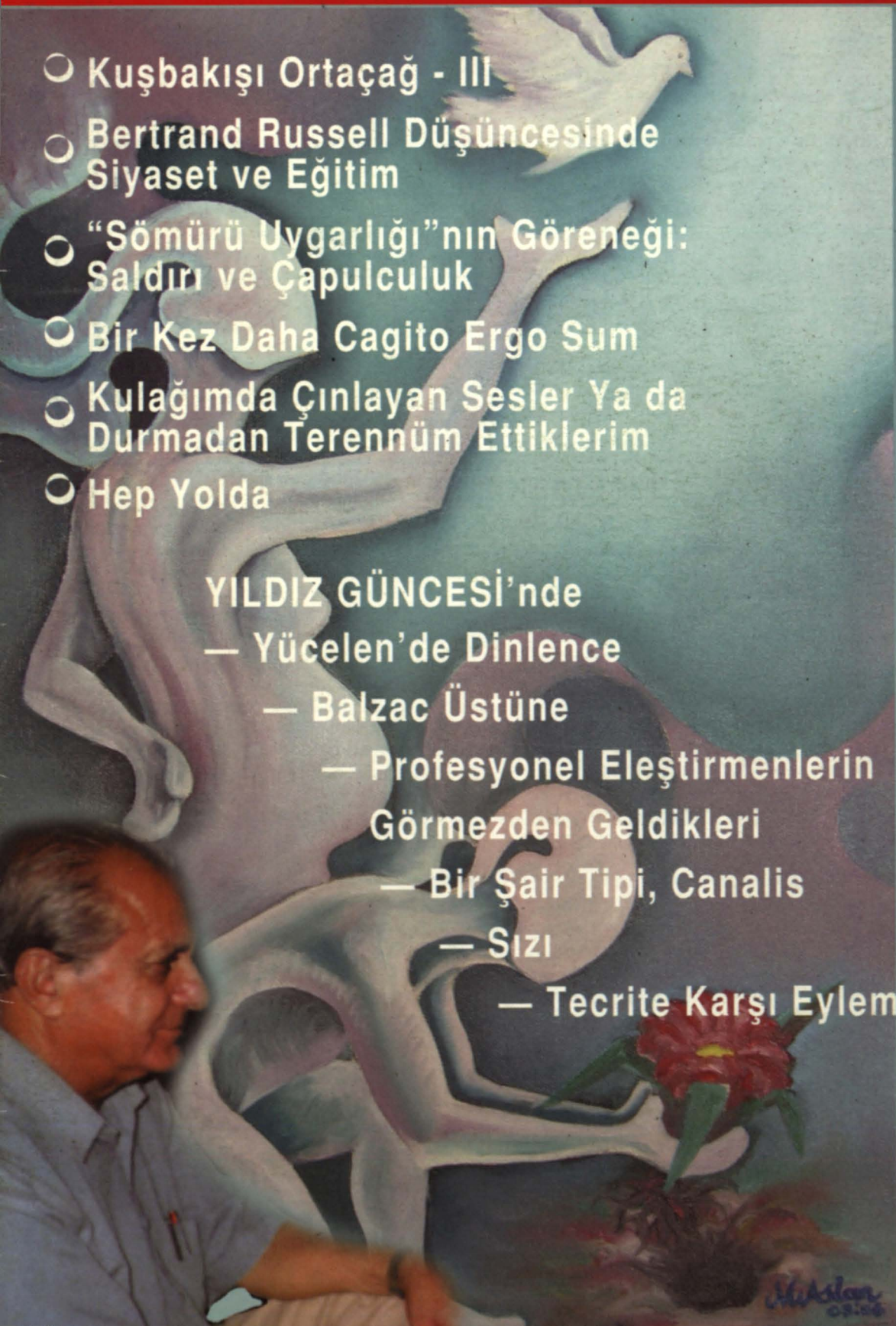

- Kuşbakışı Ortaçağ - III
- Bertrand Russell Düşüncesinde Siyaset ve Eğitim
- "Sömürü Uygarlığı"nın Göreneği: Saldırı ve Çapulculuk
- Bir Kez Daha Cagito Ergo Sum
- Kulağımda Çınlayan Sesler Ya da Durmadan Terennüm Ettiklerim
- Hep Yolda

YILDIZ GÜNCESİ'nde

— Yücelen'de Dinlence

— Balzac Üstüne

— Profesyonel Eleştirmenlerin Görmezden Geldikleri

— Bir Şair Tipi, Canalis

— Sızı

— Tecrite Karşı Eylem

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı
Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım
Deniz SARAÇ

Kapak Resmi
Mehmet ASLAN
Barışa Tohum (Yağlıboya)

Baskı
ILICAK Matbaası

Dağıtım
DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Cengiz GÜNDOĞDU, •Servet ÇOLAK, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Maltepe Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul Tel./Belgeç (0212) 249 80 19
E-mail: insancildergisi@hotmail.com **www.insancil.com**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 60.000.000 TL. - 60 YTL
Yurtiçi Ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı Ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-Istanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Güngör GENÇAY	KRAVATLI BİR HALK ADAMI İSMET KEMAL KARADAYI	1
Ertuğrul R. TURAN	BİR KEZ DAHA COGITO ERGO SUM	2
Zeynep ALPASLAN	EBUGARİP (Şiir)	6
Berrin TAŞ	HEP YOLDA	7
Barış CEZAR	BALIK (Şiir)	8
Aydın ILGAZ	VARSIN SU TESTİSİ SU YOLUNDA KIRILSIN!...	9
Barış ACAR	KUŞBAKIŞI ORTAÇAĞ-III	11
H. Haluk ERDEM	BERTRAND RUSSELL DÜŞÜNCESİNDE SİYASET VE EĞİTİM	15
Servet ÇOLAK	MAYIS SORULARI (Şiir)	19
İlhan YÜCE	"SÖMÜRÜ UYGARLIĞI"NIN GÖRENEĞİ: SALDIRI VE ÇAPULCULUK	20
Mustafa TABAK	GÖZLERİ SÖZLERİ (Şiir)	25
İsmet Kemal KARADAYI	İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI - VII	26
İnci AYDIN	SELAM SANA (Şiir)	27
Temel DEMİRER	KULAĞIMDA ÇINLAYAN SESLER YA DA DURMADAN TERENNÜM ETTİKLERİM	28
Medet TURAN	BİR MEKTUP (Şiir)	30
	ORHAN KEMAL'İN KANLI TOPRAKLARI'I (II)	31
Tekin AĞACIK	İŞÇİ KARINCALAR (Şiir)	35
Özden ÖZÜTEMİZ	OTOBÜS (Öykü)	36
Işıl ÇAĞDAŞ	OYUN VE YAŞAM (Şiir)	38
	RAHİME HENDEN'LE SÖYLEŞİ	39
Mehmet ASLAN	SÖZCÜKLERİN TOKADI (Şiir)	40
İlhami Yücel AYDIN	KOZAN GÜNLERİ (Öykü)	41
İrfan SEZER	BİZİMDİR DİYEBİLMEK (Şiir)	42
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	43

KRAVATLI BİR HALK ADAMI İSMET KEMAL KARADAYI

Güngör GENÇAY

Hızını artırarak Ağustos'la buluşmaya koşan sıcaklar, ozon tabakasını delenlerden değil de günahsız insanlardan hıncını alıyor sanki. Haberlerde yüzlerce kişinin öldüğü duyuluyor. Yer gök kavruluyor...

Ölüme neden bulunur demiş de büyüklerimiz, bir de, "ölüme baş ağrısı bahane" diye örnek vermiş...

İsmet Kemal Karadayı'nın başı da ağrımıyormuş ama, çağrılan ambulans yirmi dakika sonra gelince, sonuç aşağı-yukarı belli olmuş.

Şimdi gel de, "Dişim ağrısa suçlusu düzendir," diyen bir başka yitik dosta hak verme...

Hak versek de, vermesek de ölüm sözü tüketiyor. Yalnız tüketmiyor, sözcüklerin tam anlamıyla insanı esir alıyor. En azından belli bir zaman için... O ana kadar aklınızın ucundan geçmeyen şeyler, düşüncelerinizi kuşatıveriyor. Kadeh tokuşturan elleriniz, ortaklaşa yaşadığınız güzellikler sonrasında, sohbete çardak yaptığınız gülüşleriniz; şiir üstüne, hayat üstüne, mücadele üzerine yaptığınız tartışmalar, hepsi hepsi anı defterlerinin satırları arasına girmek için, uçmayı yeni belleyen kuş yavruları gibi çırpınıp duruyorlar...

Bir şiir kitabını alıyorsunuz elinize. Rasgele açtığınız bir sayfadan, belki ölümü kendisi için hiç düşünmediği zamanların birinde:

"*Ölümler gül götürüyor bakın şuraya / Malvarlığı olmayanın hiç değeri yok / Düşünceye gem vurmuşsak işte oraya / Eşek girer at girer tepinirler daha çok*" dediği bir dörtlük çıkıyor karşınıza. Kendisiyle bile dalga geçebilen Karadayı'nın dizelerinde de sözünü ettiği ölümü unutup, şairlik yanına yöneliyorsunuz onun. Çünkü, öncelikle şiirin yoluna baş koymuştu o.

Sekiz kardeşin sondan ikincisi olan babası Süleyman Sabri'nin aksine, sekiz kardeşin baştan ikincisi olarak 5 Haziran 1927 günü Tunceli'nin Pülümür ilçesinde doğdu. 1951 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirip önce savcı yardımcısı, sonra savcı olarak Anadolu'ya çıktığı zamanlarda, hukukçuluğundan çok sanat adamlığı ağır basıyordu. Hakkında, yönetimce disiplin soruşturması yürütülürken, Türk Hukuk Kurumu tarafından "Yılın Hukukçusu" seçildi.

Hukuksal uğraşının yanı sıra yoğun bir sanatsal faaliyeti de namusluca yürüten İsmet Kemal Karadayı'yla Haziran 2001'de yaptığım bir söyleşide sorduğum: "*Sanat çalışmalarınızda özgün bir yöntem izliyor musunuz. Nasıl?*" sorusuna:

"*Böyle bir yöntemim hem var, hem yok. Var için şunu söyleyebilirim: Usa dayalı, duyguyu yok saymayan, toplumcu gerçekçi bakış... Yeniye, başkaya ilişkin aranış, değişim, yorum. Yok için: Güncel ün, tecimsel tutum, salt kuramsal sözcülük... Sanat çalışmalarını, özelleştirilmiş yer ve süreçlere bağlamıyorum,*" yanıtını vermişti.

Gerçekten de bu yanıtına uyarlı bir biçimde yaşadı ve sanatının rotasını çizdi. Alışılmış bir deyişle; söylediği gibi yaşayıp, yaşadığı gibi söylemenin güzel örneklerinden birini verdi. Hangi koşullarda olursa olsun, kişilere ve olaylara yaklaşımı insancaydı. Anadolu insanının içtenliğini, sıcaklığını ve bilgeliğini hiçbir zaman yitirmedi. Bu nedenle, kravatlı bir halk adamı olarak görürdüm onu.

Kemal Bayram Çukurkavaklı, bir yazısında: "*Şiir takla atar İsmet Kemal'in dilinde, çimenlerde, çayırlarda yuvarlanır. Dağ doruklarına çıkar,*" diyordu. Bu doğru, düz yazıları için de geçerlidir İsmet Kemal'in. Çünkü, edebiyatın hangi türünde olursa olsun, sözcüklerle istediği gibi oynar. Kendi tarzında devindirir.

Son kitaplarından biri olan *Çakıllamalar* için koyduğu notta: "*Neden mi* Çakıllamalar*? Taş atıp baş yarmaktan ise, sadece incitici, bereleyici küçük küçük çakılları seçtik. Kimse alınmasın, kuruluşlar gocunmasın dedik... Bize Taşlamalar'ı,* Çakıllamalar'*ı yazdıran, söyleten ne çok yergi alanı, ne çok mizah ve karikatür hedefi var,*" diyen İsmet Kemal'in yüreğinden:

"*Tanıdım ve anladım: Her can sevilmeye değer / Kimler geçip gitmedi ki; bakın yaşamıyorlar / Mutlu kılardım onları gücüm yetseydi eğer / Tek tek, bin bin, milyonla... Yokluk bitene kadar*" dizelerinde görüldüğü üzere, daha yumuşak ve insanları Mevlânâ gibi, oldukları koşullarla kucaklayan insancıl bir ses çıkıyor.

1947 yılından günümüze dek çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları yayımlanan, ayrıca toplumsal çalışmalardan geri durmayıp, birçok demokratik kitle örgütünün üyesi ve kurucu üyesi olan İsmet Kemal'le paylaştığımız sayılamayacak kadar anı olduğu için söylenecek de çok şey var. Ama bazı ölümler insanın kolunu kanadını kırıyor. Anlatacak hal bırakmıyor. Bu nedenle olacak, ardında şiir, öykü, seçki deneme, aforizma, hukuk vb. türlerde otuz dört yayımlanmış, altı yayımlanacak kitap bırakan İsmet Kemal'i, yalnızca (güle güle) sözcüklerinde yoğunlaştırdığımız sevgimizle 30 Temmuz 2006 günü doğaya yolcu ettik.

İNSANCIL

BİR KEZ DAHA COGITO ERGO SUM*

Ertuğrul R. TURAN**

Descartes'ın *"Cogito Ergo Sum"* tümcesi (düşünüyorum, öyleyse varım) alıştığımız bir söz oldu. Televizyondaki yarışma programlarında bu sözün kime ait olduğu başka seçeneklere eklenerek sorulduğunda çoğu yarışmacı fazla düşünmeden ve yüzlerinde sanki bu sözün tüm öyküsünü biliyor olduklarını açığa çıkaran yüz ifadesi ile Descartes'ın adını dile getirir.

Kafelerdeki toplantılarda, karşı tarafı etkileme amaçlı konuşmalarda bu söz kesinlikle bir yere sıkıştırılır. Akademik yazılarda, günümüz sorunlarına değinilirken günah keçisi olarak Descartes felsefesi gösterilir. Beden-tin, özne-nesne, kadın-erkek ayrımı betimlenirken tüm bu ikili karşıtlıkların bir solukta çok kötü olduğu ve kaynağının Descartes felsefesi olduğu belirtilir.

Birçok akademik çalışmada ise bu genel tanımlama aşılarak Descartes felsefesine ilişkin kılı kırk yaran ayrıntılar sunulur. Birçok akademisyen Descartes'ı bu genel suçlamalara karşı koruma görevini üstlenirken, diğerleri tarafsız teknik değerlendirmeler sunmaya çalışır. Gündelik yaşamda ve akademik çevrelerde bu tümce ve Descartes felsefesinin kötülükleri doğal ve alışılmış bir şey olarak ele alınır. Aslında temel sorun da bu yaklaşımda yatmaktadır. İnsan alıştığı şeyleri eleştirmeyi, köktenci bir yaklaşımla ele almayı istemez. Çünkü tanıdık olan merak kaynağı değildir. Sartre'ın belirttiği gibi alışkanlıkla yapılan edimler iyi olarak nitelendirilemez bu nedenle ahlaki bir değer taşımazlar. Çünkü alışkanlık seçim yapma kaygısını ortadan kaldırır. Düşünme çabası içinde olan insanlar için alışkanlığın ve şeyleri tanıdık olana dönüştürme etkinliğinin öldürücü etkisi vardır. Bu tehlike aslında düşünme etkinliği yerine ivedilikle bilgi kazanma isteğinin bir sonucudur. Çünkü bilgi ölüdür. Bu yapısıyla güvenlidir. Huzursuzluk vermez. Ancak düşünce huzursuz ve hiçbir güven kaynağı olmayan bir etkinliktir. Bu ölü bilgi isteği düşünceyi zayıflattıkça sözcükler en basit sözlük anlamıyla kullanılmaya başlanır. Örneğin, sıradan biri için özgürlük tutukevinde olmamaktır. Çoğu insan ise demokrasi tanımını yalnızca çok partili sistem ve düzenli yapılan seçimlerle özdeşleştirebilir. Whitehead bu yaklaşım içinde olmayı "sözlük yanılması" (*the fallacy of perfect dictionary*) olarak adlandırır.(1) Başka bir deyişle, bu yaklaşım kavramlara düşünsel bir bağlamda anlam kazandırmak yerine, onları sıradan sözlük anlamlarıyla kullanmaktır. Felsefi düşünce işlevini yerine getirmek için alışkanlığı ve alışkanlığın sonucu olarak olguları ve kavramları doğal ve değişmeyen şeyler olarak görmeyi terk etmelidir. Tanıdık, alışılmış ve bu yapısıyla doğal görünen bir düşünce anlayışı ile yeni ve değişik olanı arama serüveni gerçekleştirilemez. Heidegger bunu başka bir bağlamda güzel bir biçimde dile getirir. Heidegger'e göre düşünür, tanıdık olanın sınırını aşan insandır. Bu aslında güvenli topraklardan savunmasız olacağımız tehlikeli topraklara geçmektir. Heidegger bu serüven sırasında düşünen insanın olguları putlaştırmaması gerektiğini belirtir. Çünkü putlaştırılmış düşüncelerin parlaklığı ödünç bir parlaklıktır. Yeni olanı müjdeleme yetisine sahip olmayan putlaştırılış olgular ve düşünceler hızla solar ve yitip giderler. Heidegger'e göre, açık, anlaşılır ve değişmeyen olguların bu putlaştırılmış biçimi düşünceyi öldürür. *"Kendini anlaşılır kılma çabası felsefenin kendi canına kıymasıdır."*(2) Heidegger bu yakındığımız alışkanlık sendromunu sanat üzerine yazdığı yapıtında, sanatın işlevini anlatırken ele alır. Heidegger'e göre, sanat her şeyin eskisi gibi olmadığı yeni açıklıklar ve açılımlar sağlar. *"Bir başlangıç (yeni düşünce), tersine, içinde açığa çıkarılmış, tanıdık olmayan ve sıradışı olanın bolluğunu taşır."*(3) Heidegger bu düşüncelerini kuramsal dilekler olarak bırakmıyor. Kendi düşünsel serüveninde bu yaklaşımın ciddi ve içten örneklerini görebiliriz. Aslında bir kez daha "Cogito Ergo Sum" başlığı, düşünceyi körleştiren ve yukarıda değinilen tutumun aşılmasına örnek olarak Heidegger'in, Descartes düşüncesi ile nasıl karşılaştığını sunmaktır. Bu örnek yeterince irdelendiğinde, düşünce serüveninde bir düşünürün diğer bir düşünürle nasıl karşılaştığı, alışılmış olanın, putlaştırılış olanın tuzağına düşmeden nasıl düşündüğünü görebiliriz. Heidegger böyle bir diyalogun ilkelerini farklı yapıtlarında dile getirir. Her şeyden önce yapılması gereken, bir düşünürün yapıtlarında dile getirdiği düşünceleri betimlemek değil, o düşünürün öngörüsünü

anlamayı sağlayacak bir yorum çabası içine girmektir. Heidegger'e göre böyle bir çaba içinde olan biri başka bir düşünürü o düşünürden daha iyi anlama şansına sahiptir. Bu iki öğeyi nitelendiren üçüncü öğe ise yorumlanan düşünürün ne dediğinin değil, neyi söylemek istediğinin üzerinde yoğunlaşmaktır.(4)

Şimdi Heidegger'in Descartes'ın öngörüsüne ilişkin neler söylediğini açımlamaya dönebiliriz. Heidegger Descartes düşüncesini ele almaya bizimde yakındığımız klişe bir tümceyle başlayıp yorumunu derinleştirmektedir. Heidegger, Descartes düşüncesi ile simgeleşen modern çağın başlangıcını şöyle tanımlar: "... *[M]odern çağın metafiziği, nisan öznesinin özgün rolü ve onun içinde öznelliğe yapılan göndermelerle nitelendirilir.*"(5) Öznelliğe yapılan göndermelerden özne-nesne ayrımını anlamamız gerekiyor.(6) Modern çağ düşüncesinde felsefi soruşturma özne ile başlıyor ve öznenin varolma biçimi varlıkbilimsel bir sorun olarak öne çıktığında, soruşturma özne-nesne, yani öznellik tartışmasına dönüşüyor. Ancak insana yapılan her gönderme, özneye gönderme anlamına gelmiyor. Modern felsefenin özneyi nasıl merkeze aldığını açık bir biçimde görmek için, onu insana yapılan göndermeden ayırmak gerekiyor.

Heidegger Protagoras'ın "*insan her şeyin ölçüsüdür, var-olanların var olduğu, var olmayanların var olmadıkları için*"(7) (*Pantön chrêmatön metron estin anthrôpos tön men ontön hös esti, de me ontön hös ouk estin*) savının anlamını açıklayarak, insan ve özneye yapılan göndermenin farklılığını belirliyor. Protagoras'ın yaklaşımı felsefi düşüncede deneyimi gerçekleştirilen şeylerin doğasına ilişkin doğa felsefecilerinden farklı bir anlayışı benimsemesidir. Platon'un *Protagoras* diyalogundaki yaratılış söylencesihde temellenen bu anlayışa göre şeylerin varlığını, o şeyin sahip olduğu nitelikler belirlemektedir. Bu niteliklerin açığa çıkma bíçimi ise, o şey ile kurulan ilişkinin biçiminde belirlenmektedir. Bu yeni anlayışa göre, olanı su, ateş, gibi temel öğeler değil, o şeyin insanın deneyimine ulaştığı yol belirler. Yol ne ise olan şey de odur. Yani, *chremata*. Bu sözcüğün anlamını Heidegger ve *Socratic Humanism* (Sokratçı İnsancılık) adlı yapıtında, Laszlo Versényi benzer biçimde açıklamaktadır. Ersényi'ye göre, "chremata*'nın kökensel anlamı genel olarak olanlar ya da nesneler değil, tersine, şeylerin bizimle özel ilişkisi ve bizimle olan bağlantısı, şeylerin biri tarafından kullanımı ya da ona duyduğu gereksinim, şeylerin ilgi alanımızda olması, durumların ve olayların bizi etkilemesidir. Bir şey ile ilişkide olmak, bir şey ile yaşamak anlamına gelen* chrestai, chraomai *sözcüklerinden türetilen* Chrema*'da yapılan vurgu, bir şeyin kendi içinde ne olabileceği değil bir şeyi kullanma, bir şey ile ilişki içinde olma, bir şey ile uğraşı içinde olma ve bir şeye karşı ne tür tavır ve tutum içinde olduğumuz anlamını içermektedir.*"(8) Heidegger *Chremata*'nın bu anlamını benimsemekle birlikte, insanın nasıl bir ölçü olduğu üzerine daha ayrıntılı bir açıklama yapar. Şeylerin böyle açığa çıkması, o şeyin her bir insan için ne olduğunu sınırlayan ya da belirleyen şeydir. Başka bir deyişle, bir şeyin ne olduğunu, her bir insanın o şeye yönelimi, o şey ile kurduğu bağ belirler.Ölçü bu yönelimin kendisidir. Ancak, şeylerin bu yönelim ve ilgi içinde açığa çıkması insana zorunlu bir göndermede bulunmaz. Çünkü açığa çıkma ya da aynı ölçüde açığa çıkmama şeyin kendisindedir. İnsan deneyimi açığa çıkan, görüntüye gelen ile sınırlı olunca, Ben ya da insan varlığı her defasında bu açığa çıkanla sınırlı bendir. Sonuç olarak, "*1- Protagoras için ben daima açığa çıkan şeylerin sınırlanmışlığına ait olarak belirlenir. 2- Varlık açığa çıkanın kökensel niteliğine sahiptir. 3- Hakikat açığa çıkanın deneyimidir. 4-Ölçü açığa çıkanın ölçüsü anlamındadır.*"(9) Bu yoruma göre, Protagoras'ın fragmanında dile getirilen insan-varlık ilişkisi Descartes'ın düşüncesinden farklı bir düşünsel bağlama sahiptir. Her şeyden önce, Protagoras'ın Ego'su, açığa çıkmanın sınırlandırdığı ve her defasında ego'nun yeniden oluşturduğu bu açığa çıkma ilişkisi ile belirlenen bir ego'dur. Buna karşın, Kartezyen Ego kendi pekinliği ve kesinliği içinde olanın bilgisine olanak verir. Başka bir deyişle, Ego'nun pekinliğine ve kesinliğine gönderme olmadan, olana ilişkin bilginin pekinliği ve doğruluğu söz konusu olamaz. Protagoras'ın düşüncesinde doğru açığa çıkanın deneyimi olarak saptanmaktadır. Kartezyen düşüncede ise doğru Ego'nun pekinliğinin dolayımı ile elde edilen ve aynı oranda pekin ve kesin olan şeydir. Descartes düşüncesinin, yani öznenin kurgulanışı ve öznenin varlığının özne-nesne ilişkisi bağlamında ele alınışının ayrıntılarını görmek için, Kartezyen dönüşümün temel özelliklerine bakmamız gerekmektedir. Öncelikle ünlü *Cogito Ergo Sum*'un tanımını verip, bu tanımın içerdiği öğeleri, bu öğeleri ve bu öğeleri açığa çıkaran düşünce değişikliğini irdeleyelim.

Heidegger'e göre, "modern felsefe başlangıcında Descartes'ın önermesi üzerinde temellenir: *Cogito Ergo Sum*, "*Düşünüyorum öyleyse varım*" *şeylerin ve var-olanların tüm bilinçliliği, bir bütün olarak, tüm pekinliğin sarsılmaz temeli olan, insan öznesinin özbilincine geri aktarılır.*"(10) Bu şöyle yorumlanabilir: Tüm deneyim insan öznesinin özbilincinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu rastlantısal bir kaynak değildir; pekinliği ve kesinliği vardır. Neden bu pekinlik? Güvenceye alınmak istenen nedir? Modern çağ şimdiye kadar olan düşünsel gelişimden neden kopmak istedi? Bu soruları yanıtlama çaba-

sında, Heidegger ilk olarak özgürlük sorununu ele alır. Özgürlük, Modern dünya ve bu dünyanın temelini oluşturan düşüncenin, genelde Hıristiyan düşüncesine, özelde ise Skolastik felsefeye tepkisidir. Dine dayalı dünya tasarımında insan aşamalı varlık düzeni içinde bir yere sahiptir. Din bu düzen içinde bireyin yaşamının her alanını düzenler. İnsanın bu düzen içinde yapacağı tek şey, kurtuluşu ve kurtuluş yolunu gösteren ilahi mesajları izlemektir. Bu açımlanan kurtuluş yolunda ilerlemek, tek ve sonul bir hakikati görmek, kabul etmek ve yaymaktır. Bu yolda ilerleyişte, "tüm tarih bir kurtuluş tarihi olur: *Yaradılış, Düşüş, Kurtuluş ve Kıyamet.*"(11) Bu aşamalı varlık düzeni ve kurtuluş senaryosu insanın kendi özgün çabasını içermez, ona göndermede bulunmaz. Heidegger'e göre, modern düşünce bu kurtuluş senaryosunun pekinliğini ve kaçınılmazlığını kabul etmekle birlikte, kurtuluş, artık öte-dünyada elde edilecek kutsanmışlığın zamandışılığı ve içinde insan beninin çabasının olmadığı bir kurtuluş olarak nitelendirilmez. Kurtuluş artık insanın yaratıcı gücünün gelişimi içinde gerçekleşecektir. Bunun yolu ise insanın kendisini bu dünyada belirgin ve saygın bir yere oturtması ve kurtuluş için yapılacak her çabanın kendine dönmesi, kendinde temellendirilmesini sağlayacak bir yol bulunmasıdır. Bu çaba içinde varlığa ilişkin sorgulama, varlıkbilimsel örnek olarak alınan doğal nesnelerin varlığının sorgulanışından ego'nun sorgulanışına dönüşür.(12) Çünkü kurtuluş için her defasında insanın yaratıcılığından kaynaklanması gereken her edim, bu kaynağın değişmez, sarsılmaz ve kesin tek metafizik hakikat olduğu üzerinde temellenmelidir: *Fundamentum absolutum inconcussum veritatis* (doğrunun mutlak ve sarsılmaz temeli). İşte Descartes düşüncesinde şüphe yöntemi dediğimiz ve okul çocuklarının ezberlediği şiirler gibi aşamalarını ezberlediğimiz bu yöntem, ego'nun doğrunun mutlak ve sarsılmaz temeli olduğunu kanıtlama çabasıdır. Buna göre, yöntem modern anlamada bir şeyi gerçekleştirmede kullanılan bir teknik değildir. Bu yüzden, yöntemi, ego'nun varlığın yukarıda sıraladığımız özelliklere sahip bir biçimde temellendirilmesi olarak düşünmeliyiz. Bu yöntemin temellendirilmesi, kuşkusuz inanç ve vahiy kökenli kurtuluştan kopmak ve her şeyin insandan kaynaklandığı ve yine insana döndüğü bir özgürlük anlayışının temellendirilmesidir. Ancak, Heidegger'in bu noktada bir uyarısına kulak vermeliyiz. Heidegger'e göre bu yeni özgürlük anlayışı beraberinde yeni bir bağlayıcılık ve sınırlama da getirmelidir. Tersi durumda özgürlüğü rastlantılara bırakmak tehlikesi vardır. Descartes düşüncesinde bu, insandan kaynaklanan her şeyin her defasında bağlayıcı ve zorunlu olmasıdır. İnsan her defasında, kendini her şeyin pekin temeli olarak belirlediğinde, bu belirlenimin içinde gerçekleşen her şeyin zorunlu olarak ortaya çıkışı da belirlenmelidir. Böylece insan kendi tanımına ve ödevlerine ilişkin kesinliği de güvence altına almış olur. Descartes düşüncesinin, insanın, kendisinin ve dünyanın efendisi olarak atamasına yol açan ve insan özgürlüğü açısından gidilebilecek en sınır noktaya ulaşan büyüklüğü, yaşadığımız çağın değer ve yaklaşımlarına da kaynaklık yapar. Buna göre, "*tüm dünya üzerinde mutlak egemenlik için insanlığın tüm yetilerinin mutlak anlamda öz gelişiminin üstünlüğünü güvence altına alma, modern insanı yeniden ve yeniden yeni güvencelere yönelten gizli bir itkidir. Bu itki insanı eylemlerinin güvenliği ve amaçlarının pekinliğini güvence altına alma görevine zorlar. Bu bilinçli olarak ortaya konulan bağlayıcılık açık ve gizli biçimlerde kendini gösterir. Bu bağlayıcılık insan usu ve onun yasaları, (Aydınlanma) ya da insan usu tarafından düzenlenen ve belirlenen olgusallık ve gerçeklik (Olguculuk) olabilir. Bağlayıcılık, tüm başarılarına uyumlu olarak katılan ve güzel bir figürde biçimlenen bir insanlık olabilir (klasizmin insan ülküsü). Bağlayıcılık, kendine güvenen ulusların veya "tüm ulusların proletarya" ya da tek tek ulusların ve ırkların gücünün gelişimi olabilir. Bağlayıcılık, evrensel ussallık anlamında insanlığın gelişimi olabilir.*"(13)

Heidegger bu listeyi, izleyen her çağın birey anlayışı ve kitlelerin örgütlenişinin temel çekirdeğinin bu bağlayıcılık ilkesi temelinde geliştiğini ekleyerek uzatır. Böylece insan, gerçekleştireceği her şey için gerekli olan donanımı yalnızca kendinde bulan ve bu donanımın zorunluluğu ve bağlayıcılığı ile güvence altına alınmış bir özgürlük alanına taşınırken, toplumsal düzen ve örgütlenmenin temel ilkesi de bu özgürlüğü nitelendiren ussallığın çeşitli görünüşleri ile kendini açığa çıkarır. İnsan özgürlüğünün bu görkemli sahnelenişi, kazandığı zaferin son noktası olarak, olup biten her şeyi kendi imgesine taşır. Huzur, güven ve mutluluk bu imge ile birlikte gerçekleşir ve anlam kazanır. İnsan imgesinin dışında kalan, kontrol edilemeyen, umut içermeyen her şey ise insanın bu dünyadaki mutsuzluğunun kaynağı olarak gösterilir. Descartes metafiziğinin büyüklüğü, insanın kurtuluşunu kendi kendini güvenceye alan, kendi kendini yöneten bu yeni özgürlük anlayışının temelini oluşturmasıdır.(14) Dünya artık insan imgesinin, insan tasarımlarının dünyasıdır. Çünkü kendini kendi için ortaya koyan insan, aslında tüm dünyayı da kendi önüne koymuş olur. Bu görünüş dünyanın bir resmi değildir. Tersine, dünya bir resim olarak algılanır ve kavranır.(15) Ancak bu masalımsı anlatımın sonu mutlu bir son ile bitmez. Metafizik, kartezyen dönüşümle yolunda ilerlerken öngörülmeyen sorunları da beraberinde getirir. Çağdaş felsefe di-

ye adlandırdığımız kendi dönemimiz bu sorunları aşma uğraşıdır. Genel olarak belirttiğimizde bu sorun, aralarında dev bir uçurum oluşan özne (*res cogitans*) ve nesne (*res extensa*) ayrımıdır. Bu ayrımın, yani öznenin öznelliğinin ne tür sorunlar doğurduğunu görmek için Descartes'ın *cogito sum*'una bakmalıyız. Bunu gerçekleştirmeden önce, Heidegger'in bir uyarısını yinelemek gerekiyor. Bu Heidegger'in felsefe tarihine bakışını da kabaca açığa çıkaran bir uyarıdır. Heidegger'e göre, metafiziğin kendi işleyişi ve gelişimi içinde ortaya çıkan sorunları ve tutarsızlıkları "yanlışlar" olarak nitelendirmememiz gerekir. Yanlış nitelendirmesi, metafiziğin doğasını ya da Heidegger'in deyimiyle "varlık sorusunun unutuluşunu"n kökenini görmemizi engeller. Bu Descartes düşüncesi için de geçerlidir. Dolayısıyla, kendinden sonra gelişen felsefeye temel oluşturan Descartes düşüncesini metafiziğin işleyişi ve açılımı olarak görmek, diğer düşünürlerin özgün yanlarını ve felsefelerinin etkilerini görmek açısından önemlidir. Descartes ile birlikte tümüyle gerçek olanı artık özne (*cogito*) temsil eder. Bunu Kant, Hegel ve hatta Nietzsche felsefesinde görmek olanaklıdır. Kesin ve pekin olan *Cogito*'dur. Kesin ve pekinliği onun daha iyi bilinebilir olmasıdır.(16) Bu bilinebilirlik özbilinç biçiminde gerçekleşir. Çünkü *Cogito*'nun kendini bilmesi, kendine ait, kendi tasarımlarının bilgisidir (*praedicat*). Dolayısıyla en iyi bilinen kökensel anlamda en gerçek olanı temsil eder. "*Bu yüzden öznenin öznelliği özbilinç ile eşanlamlıdır. Özbilinç gerçekliği, olanın varlığını oluşturur. Böylece, Kant ya da Descartes'ın düşüncelerinin uç noktası olarak, Alman idealizminin (Fichte, Schelling, Hegel) öznenin hakiki gerçekliğini özbilinçte görmesine yol açar.*"(17) Şimdi *Cogito*'nun bu özelliğinin Descartes'ta nasıl biçimlendirildiğini görebiliriz. Heidegger'e göre ego, *cogito (ergo) sum*'un (Düşünüyorum, öyleyse varım) insan varlığının kanıtlanması biçiminde ele alınmaması gerekiyor. Descartes gibi bir düşünürün böyle bir sonuca varmak istemesi düşünülemez. Heidegger'e göre, Descartes tümüyle başka bir şeyi dile getirmeye çalışıyor. Bunu anlamak için ise *cogito, cogitare*'nin anlamının açımlanması gerekir. *Cogitare*'yi sorunsuz olarak düşünme olarak adlandırabiliriz. Ancak bu düşünmenin ne olduğunu açmamız gerekir. Heidegger'e göre, Descartes yapıtlarında *cogitare* sözcüğünü *percipere* sözcüğü ile ikame eder. *Percipere* bir şeyin insana kendi önüne konulan-tasarımlama-ile sunulması, o şeyin tasarımlama yoluyla kavranması, ele geçirilmesi demektir. Buna göre, "cogitare *tasarımlanabilenin birine sunulması*"dır.(18) Yani, *cogitare* bir şeyin tasarım biçimde düşünülmesidir. Bu tanımı biraz daha derinleştirmeliyiz. Tasarımsal düşüncenin kökeninde Descartes'ın skolastik varlıkbilime karşı duruşu yatar. Skolastik doktrine göre, insanın bilişsel etkinliği, nesnenin duyulur formlarının zihne alınması-ulaşması-ve bu formlara dayalı olarak soyutlamalar yapmasıdır. Bu durumda zihin ve bilgiye konu olan nesne, formel olarak özdeş olmaktadır. Descartes ve onu izleyen modern dönem düşünürlerinin en önemli eleştirisi, duyulur formların nesneden zihne nasıl ulaştığı, skolastik düşüncede kabul edilebilir bir açıklamaya sahip değildir. Çünkü nesneye ait olan nitelikler kendi içinde ne ise o olarak zihne ulaşmaz. Tasarımcı düşüncede, bize ulaşan nesnenin nitelikleri değil, nesnenin duyularımız üzerindeki içsel etkileridir. Bu etki, idea, izlenim ya da tasarımdır (*repraesentatio*).(19) Tasarı zihnin bir etkilenimi olduğu için, tasarımlananın genel olarak verilmiş olması, tasarımın doğasını açıklamaya yetmez. Zihnin değişimi olarak tasarım, her defasında açık, seçik ve pekin olan zihinle aynı biçimde açık seçik ve pekindir. Yani, *Cogitare* genel ve belirsiz bir tasarımlama değildir. Tasarımlanan, tasarımlamada, her defasında hiçbir şüpheye yer bırakmadan tasarımlanır. Bu yüzden tasarım pekin, açık, seçik ve bu özellikleri nitelendirecek biçimde kapanmış-tamamlanmış bir tasarımdır. Zihnin belirlenimi olarak, her defasında pekinliğe ve kesinliğe sahip olan tasarımın bu özelliğini sürdürmesi için, tasarımın tasarlayan ile birlikte gerçeklemesi gerekir. Bu koşul olmadan nesneye ilişkin tasarımın yönü ve durumu değişir. Tasarım ve tasarlayanın, tasarımda birlikte tasarlanması gerekir. Ego'nun düşünen bir şey olması, düşünürün düşünüyor olmasının düşüncede birlikte düşünülmesidir.(20)

Düşünen şey olarak ego'nun (*cogito*) bu tasarımlar ya da belirlenimlere sahip olması onları bilmesi demektir. Özetlersek, özne olarak ego, bu belirlenimlere bilişsel bir yolla sahiptir. Yani düşüncede, bu düşüncenin benim düşüncem olduğunu bilirim. "Ben tasarlıyorum", "Ben biliyorum", ego'yu farklı bir özne yapar. Buna göre, ego özbilinç anlamında öznedir. Bu yapısı ile özne kendi belirlenimlerinden, tasarımlarından ayrı bir öznedir. Bu tasarımları ya da belirlenimlerin bilinmesi ise nesneyi ortaya çıkarır. Dolayısıyla, *res cogitans* kendi belirlenimlerinin öznesi, bu belirlenimlerin bilinmesi yoluyla da nesne için öznedir.

Cogito ergo sum'un bu kısa ve kalın çizgilerle verilen öyküsü içinde bu ünlü söze ilişkin her şeyi tüketmek olanaklı değildir. Bunu ümit etmek bile saçmadır elbette. Aslında, dile geldikçe içi boşalan, içi boşaldıkça basit ve tanıdık gelen ve bu biçimiyle felsefi düşüncenin önünü tıkayan kavramların ve savların tehlikesinden söz etmeye çalıştım. Buna en güzel örnek de *Cogito ergo sum*'dur. İnsan özgürlüğünü temellendiren, bunu gerçekleştirirken bu özgürlüğün kaynağının bağlayıcılığını göstererek

onu güvence altına almaya çalışan Descartes'ın bu çabası düşünce geleneğimizi ve toplumsal örgütlenme biçimimizin felsefi temelini oluşturmuştur. Kendi mutluluğunu ve ülkülerini gerçekleştirmek isteyen her bireyin gereksinim duyacağı tüm insani donanımı yine kendisinde bulabileceğini göstermek isteyen Descartes'ın bu çabası sonunda, *cogito sum,* hakikatin ve gerçeğin kaynağı, hatta bizzat kendisi olarak ortaya çıkmıştır. Öznenin bu başatlığı ve egemenliği özgürlüğün sürekliliğinin güvencesi olarak gururla kabul görürken, nesnenin kendinden kaynaklanan bir hakikate sahip olduğu düşüncesi yitirilmiştir. Nesne özne hatırına bilinen, kontrol edilen, kullanılan şeylere dönüşmüştür. Özne en çok bilinen şey olunca, nesnenin varlığına ilişkin kuşkular büyümüş ve nesnenin ya da dış dünyanın varlığının kanıtlanması gibi bir skandal düşünce tarihinde yerini almıştır. Öznenin kendi tasarımları üzerine kapanarak yarattığı imge, kendini dış dünyadan (*res extensa*) keskin biçimde ayırmasına yol açmıştır. Çağdaş düşünce şimdi bu ayrımın üstesinden gelmeye çalışıyor. Neden mi? Heidegger'e göre *cogito sum*'un (öznenin) varlık biçimi dünyayı deneyimleme yolumuza ilişkin gerçekliği yansıtmıyor. Çünkü, öznenin varolma yolu, öznenin varlıkbilimsel sorgulaması yerine, bilgibilimsel sorgulamayla anlaşılmaya çalışılmıştır. Heidegger'in hocası Husserl ise günümüz felsefesinin tüm sorunlarının kökeninde bilinç (*res cogitans*) ile gerçeklik (*res extensa*) arasındaki derin ayrılığın yattığını belirtmektedir.

Heidegger'in belirttiği gibi felsefenin sorgulamasına özneden başlanması ve yine özneye dönülmesi kaçınılmaz.(21) Ancak, yapılacak şey tek bu döngüsel sorgulamada tek yanlı öznelci yaklaşımlardan olanaklı olduğu ölçüde kurtulmaktır. Çünkü insanın yazgısı bu dünya içinde olmaktır.

* Bu yazı Danışma Kurulu'nca yayımlanmaya değer görülmüştür.

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi.

Dipnotlar

1 A. N. Whitehead, *The Modes of Thought*, Free Press, New York, s. 34.

2. Martin Heidegger, *Beiträge zur Philosophie (von Ereignis)* (İngilizce çevirisi: *Contribution to Philosophy-From Enowning*, Translated by Parvis Emad and Kenneth Maly, Indiana University Press, Bloomington, s. 307).

3. Martin Heidegger, *Der Ursprung des Kunstwerkes* (İngilizce çevirisl: *Poetry, Language, Thought*, Translated by Albert Hofstadter, Perennial Classics, New York, 1971, s. 74).

4. Martin Heidegger, *Phänomenologische Interpretation von Kants Kritik der reinen Vernuft* (İngilizce çevirisi: *Phenomenological Interpretation of Kant's Critique of Pure Reason*, Translated by Parvis Emad and Kenneth Maly, Indiana University Press, Bloominton, 1997, s. 2-3).

5. Martin Heidegger, *Nietzsche* (İngilizce çevirisi: *Nietzsche, Vol. IV*, Translated by Frank A. Capuzzi, Harper, San Francisco, s. 86. Bundan sonra N IV olarak anılacaktır).

6. Martin Heidegger, *Grundprobleme der Phänomenologie* (İngilizce çevirisi: *The Basic Problems of Philosophy*, Translated by Albert Hofstadter, Indiana University Press, Bloomington, s. 122-124. Bundan sonra BPP olarak anılacaktır).

7. Walter Kranz, *Antik Felsefe*, Çevlren: Suad Y. Baydur, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1976, s. 146. Heidegger bu fragmanı yorumlayarak çevirmektedir. Heidegger'in yorumuna metin içinde yer verilmiştir.

8. Aktarılan yer: Pınar Canevi, *Plato's Philosophy of the Sensible Realm in the Early Dialogues*, Middle East Technical University Foundation, Ankara, 1986, s. 23.

9. N IV, s. 94-95.

10 N IV, s. 86.

11. N IV, s. 89.

12. BPP, s.123.

13. N IV, s.99.

14. N IV, s.100.

15. Martin Heidegger, *Die Zeit des Weltbildes* (İngilizce çevirisi: *The Question Concerning Technology*, Translated by William Lovitt, Harper Torchbooks, New York, 1977, s. 129).

16. II. Meditasyonun başlığı bunu açık bir biçimde dile getirir: "*De natura mentis humanac: quod ipsa sit notior quam corpus.*" (İnsan zihni üzerine: ve bu bedenden daha kolay bilinir.) BPP, s. 155 ve Descartes, *Key Philosophical Writings*, Translated by Elizabeth S. Haldane and G. R. T. Ross, Wordworth Classics, Great Britain, 1997, s. 139.

17. BPP, s. 152.

18. N IV, s. 105.

19. Bu bölümdeki açıklamalarda A. B. Dickerson'un *Kant on Representation and Objectivity* adlı yapıtından (Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 5-13) yararlandım.

20. BBP, s. 126.

21. BBP, 155.

Ebugarip

Ebugarip'te
kadın olmak
iki tarafı
keskin bıçak

Gece gündüz
kadın, erkek,
çırılçıplak.
Ebugarip'te olmak...

Zeynep ALPASLAN

HEP YOLDA

Berrin TAŞ

15 Temmuz 2006

Perşembe akşamı tatilden döndük. Balkonda otururken geldi. "*Goriot Baba*'yı buldum, epeydir arıyordum," dedi. Tatil boyunca zaten Balzac okumuştu. Sevinçle sayfaları karıştırdı, okumaya başladı. Asıl aradığı, *Goriot Baba*'da Delphine karakterinin söylediği şu sözlermiş. "*Duygu ortadan kalktığı zaman, para bir önem kazanır ancak.*"

Yanıt verdim. Doğru söylemiş. Yalnız bende tersi oldu, dedim. Parasız kaldıkça yabancılaşmadan kurtuldum, duygularıma kavuştum. Yaşamla paranın aracılığı olmadan yüz yüze geldim. Cebimdeki paralar eksildikçe iç dünyam bağımsızlaştı. Benliğim varlığını maddi bağlarından koparararak değerlendirmeyi öğrendi. Elbette para yaşamı kolaylaştırmak için gerekli bir araç. Kesinlikle amaç değil. Parayı amaç edinen hiçliğe hapsolmuş bir zavallıdır. Kazandıkça ruhu küçülür. Sonunda para onun yerine konuşmaya başlar.

Radikal'de okudum. 21 yaşlarında bir delikanlı internette kurduğu siteden kazandığı paralarla Türkbükü'nde tatil yapıyormuş. Kimi markaların kişiye özel ürettiği tişörtlerinden söz ediyor. Yalnız kendisi için üretilen modellerden giyiyormuş. Sınıf atlamanın günümüzdeki dışavurumu böyle olsa gerek. Türkbükü'nde kadınlar günde dört beş kez mayo, takı değiştirip dolaşıyorlarmış. Yaşamak için amaçları olmayan insanların birbirlerine hava basarak doyuma ulaşmaları acınası bir durum. Günümüz burjuvasının yuvarlandığı çukurda kadınlar varlıklarını şatafatlı giysileriyle olumluyorlar. Kişiliklerinin rengi giysilerinin şatafatından görünmüyor. Birbirlerine benziyorlar. Üstelik onca para harcayarak giydikleri de estetikten yoksun. Kararan ruhlarını görüntüyle cilalamaya çalışırlarken çoğunlukla denize girmeye bile gerek görmüyorlarmış. Sahil onların kendilerini gösterebildikleri vitrin durumunda. Doğanın tadına varamıyorlar. Kendi duygularına yabancılaşan doğayı da göremez.

16 Temmuz 2006

İki gündür evdeyim. Evde kalabilmek, hem de iki gün, benim için lüks. Yıllardır dini bayram tatilleri dışında evde tam gün kaldığım olmadı. Pazar günleri öğleye doğru evden çıkmak bile tatil yerine geçebiliyor. Alıştım artık, başka bir yaşam bilmiyorum. Yalnız bir korkum var. Aklım başımdayken, bedenim söz dinlemezse ne olacak. Zihnin çalışıyor, bellek yerinde, ama bedenin hasta olduğu için evden çıkamıyorsun. Korkutucu olan bu benim için.

Rıfat Ilgaz'ı anımsıyorum. Sağlık sorunları yüzünden evden çıkamıyordu. On altı yıl öncesinden söz ediyorum. O sıralar *İnsancıl*'ı nasıl çıkaracağız diye toplantılar yapıyorduk. Rıfat Ilgaz'ı görmeye gittiğim bir gün bu toplantılardan söz ettim. Birden heyecanlandı, yüzü ışıdı. Anlat, dedi. Her ayrıntıyı dikkatle dinledi. Sağlığı yerinde olsaydı, o da bizimle olmak isterdi. Bu sıkıntıyı onda gördüm. Metin İlkin de elinde bastonuyla *İnsancıl*'ın Cağaloğlu'ndaki yerine gelir, merakla ne olup bittiğine bakardı. Zaman zaman benim sızıldanmalarım olurdu. Ay çok yoruldum, derdim. Metin İlkin biz zamanında çok yorulduk, şimdi de sen yorul ne var sanki, dedi bir gün. Şükran Kurdakul'u hem ilk, hem de son gördüğüm gün bir edebiyat toplantısındaydı. Sağlığın yerinde olsun da çalış, ne güzel. Bak benim gözlerim görmüyor şimdi, demişti.

İnsan her zaman bedenine egemen olamayabilir. Ancak ayaktayken birdenbire gidivermeyi dileyebilirim. İnsan yaşamını seçebilir ama ölüm biçimini seçebilir mi. Kim bilir, belki. Bunu kim bilebilir. Bilemeyeceğin şeyler için yorum yapmamak gerekir.

Gılgamış Destanı, "*Yerin dibindeki suyun kaynağını görenin öyküsünü dinle, yurdum,*" diyerek başlar. Tatilde *Gılgamış Destanı*'na, *parrhesia* kavramı açısından bakmak için çalıştım. Üstelik uyuduğum odanın önünden Azmak'ın suları akıyordu. Bir tabelada suyun kaynağı yazıyordu. Üç bin yıldan uzun bir süre önce yazılmış destanla bugün arasında kurulan ilişki heyecan vericiydi. Azmak'ın sularında ördekler, balıklar, kaplumbağalar bir arada yaşamayı başarıyorlar. İnsanın başaramadığını...

Rastlantı bu ya, kaldığım odanın balkonunda yine serçe yuvası vardı. Önce görmemiştim, balkondaki sandalyeyi sildikten sonra yeniden kirlendiğini görünce yukarı baktım. Dışarı çıkmak için sabırsızlanan yavru serçe yuvanın ağzından başını uzatmış, dış dünyayı tanımaya çalışıyordu. Ördeklere attığım ekmekleri bazen serçeler kaçırıyordu. Çoğu zaman da ördekler balıkların ağzından ekmekleri

kapıyordu. Sahilde güneşlenirken köpekler hoplaya zıplaya denize giriyorlardı. Top oynayanlarla birlikte koşturup onlarla oynuyorlardı.

Orman serinliğinde kitap okumak, köpekleri seyretmek güzeldi. Akyaka'da deniz, güneş, ördekler, balıklar, kapİumbağalarla doğanın koynunda dinlendim. Gece deniz kenarında yemek yerken ay'ı izlemek de güzeldi. Doğa kucağına aldı beni, avuttu bağışlayan bir ana gibi sızlayan yaralarımı.

27 Temmuz 2006

Günler hızla geçiyor. Geçiyor da nereye gidiyor. Ömrümden eksilterek geleceğe gidiyor. Ne diyordu bir şiirinde Peluşko. "(...) *Yürüdük karlı yol boyunca / adımlarımızın izi yoktu / izleri çaldılar onlar / kara gözlüklerinin sapına astılar* (...)"

On dört yaşindayken yazdığı, "Şili Stadyumundan Arta Kalan" şiirinde hesabı sorulmayan, sorulamayan acıların geleceği yok ettiğini duyumsatır bize. Adımlarımızın izini çalanlar geleceği yok edenlerdir, der Pelin.

Bugün Türkiye'de trajik bir mücadele veriliyor. Altı yıl önce F tipi hapishanelerin gündeme gelmesiyle başlayan süreç devam ediyor. Dün yeni bir protesto eylemi yapıldı. *Hepimiz Tecritteyiz* adlı oyunla sanatın diliyle tecride karşı durma planlandı. Bugünkü gazetelere baktığımda küçücük haberler gördüm. Bu nedenle trajik bir mücadele diyorum. Behiç Aşçı açlık grevine başlayalı yüz günü geçti. Çoğunlukla insanlar kendilerini ilgilendirmeyen hiçbir sorundan etkilenmiyorlar. İnsan kendi türünün sorunlarını ne zaman duymaya başlayacak. Keşke kendi sorduğum bu soruya kolay bir yanıt verebilseydim.

31 Temmuz 2006

Gazetelerde yıllardır değişmeyen aynı haber veriliyor. Töre cinayetleri. Gazetelerde töre cinayetleriyle ilgili haberleri okumaktan bunaldım. Kendimi kötü hissediyorum.

Evet, ölenler ve öldürenler değişiyor. Değişmeyen tek şey kadına yaşama hakkı tanımayan feodal zihniyet. Feodal zihniyetin kendi yasaları ve bu yasalara uygun kuralları var. Dışardan gelen hiçbir etki bu kuralları değiştiremiyor. Devlet aracılığıyla yayımlanan genelgeler yetmiyor. Kadın örgütlerinin verdiği mücadeleler de engelleyemiyor bu cinayetleri. Yürüyüşler, bağırmalar, pankartlar yetmiyor. Her gün cenazelerde töre cinayetlerini protesto eden kadınların fotoğrafları...

Boşluğa fırlatılan haykırışlar içimi burkuyor. Kimi zaman kadın sığınma evlerinin daha çok yapılması gerektiğini dile getiren yazılar okuyorum. 29 Temmuz tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yazısını okuduğum Mehmet Faraç da öyle söylüyor. Ben tek çözümün sığınma evleri olduğu fikrine katılmıyorum. Sığınma evleri yalnızca ara çözüm olabilir. Sığınma evleri tek başına bu sorunu çözmek için yeterli değil. Öncelikle feodalitenin baskısını kırmak gerekiyor.

Aşiretlerin kümelendiği köylerde töre cinayetlerinin daha fazla işlendiği söylense de bu zihniyetin köylerle sınırlı kalmadığı görülüyor. Feodal zihniyet töre diye diye tabulaştırdığı kendi yasasının başka kentlere de yayılmasını sağlıyor. Feodal zihniyet aramızda yaşıyor. Hareket.ediyor. TBMM'de dolaşıyor. Yurtdışına çalışmaya gidiyor, ekmeğini taştan çıkarıyor. Başka yaşamlar, başka insanlar görüyor da, bir türlü sevmeyi öğrenemiyor. Kızını, karısını, kız kardeşini töre adına katlediyor. Töre onun adına eyleme geçiyor. Töre cinayetleri hem öleni, hem öldüreni kurban durumuna düşürüyor.

Feodal zihniyet kadını erkeğin namusunu kirlettiği savıyla öldürüyor. Erkek, namusunu temizlemek için kadını öldürmek zorunda bırakılıyor. Ya da zaten kendisi feodal zihniyetin bir ürünüdür. Kimileyin inanarak öldürüyor. Erkek namusunu temizlerken türünü yok ediyor. Kendine çocuk verecek kadını, düşmanını yok ederken aşiretin gözünde saygınlığını yeniden kazanmayı umuyor. Ne pahasına. Hem kendi yaşamı, hem kadının yaşamı pahasına kazanılan bu uydurma saygınlık insanlığımızı kirletiyor.

Balık

ne zaman fark eder
karaya vurmuş bir balık
nefes alamadığını

bir an için
pırıl pırıl ve sıcak
bir cennete çıktığını mı düşünür
o kayanın üzerinde yatarken

şaşkınlıktan yuvasından fırlamışken
yukarıda kalan tek gözü
isimlendirmeye çalışır mı bu yeni evreni
unutur mu ölmekte olduğunu
küt küt atarken yüreği heyecandan

anladığında en sonunda
nefesinin bittiğini
denizin de arkasını dönüp gittiğini
işte o anda mı ölür

yoksa yaşar mı
gözü kararana dek

Barış CEZAR

VARSIN SU TESTİSİ SU YOLUNDA KIRILSIN!...

Aydın ILGAZ

"*İnsanları alabildiğine sevmeyi, / Bırakmazlar yanına. / Böyle çekersin cezasını / Üç duvar bir kapı arasında; / Onlardan ayrı / Böyle onlardan uzak.*"

Çocukluğumun ilk yıllarında, dört beş yaşlarında başlar Rıfat Ilgaz'la serüvenimiz. "Serüvenimiz" diyorum; çünkü uzun yıllar boyunca, kendisinin de sonradan söylediği gibi, bir "baba-oğul" ilişkisi yaşayacak kadar bir arada olamadık. Yanımıza bırakmadılar, bir baba-oğul olarak, Ilgaz ailesi olarak birbirimizi "alabildiğine sevmeyi" Hep böyle çektirdiler cezayı, onu üç duvar bir kapı arasında hapsederek; bizden ayrı, böyle bizlerden uzak... Anlattığımız zaman, inanması güç gibi geliyor. Hani, her insanın yaşamını bir film şeridi gibi düşününce anımsadığı ilk kareler vardır ya; işte 1944'te, yani ben dört yaşındayken, babamın yazdığı ikinci şiir kitabı olan *Sınıf*'tan dolayı tutuklanışını anımsıyorum. Öğretmenlikten atılışını... *Karartma Geceleri* romanında anlattığı o karanlık günleri... Evimizde *Sınıf* adlı şiir kitabını aradılar. Kitabın toplatılmasına karar vermişlerdi, bir de 51 kitap kayıpmış; her nedense son 51 kitabın evde olduğunu düşünmüş görevliler. Birer silah mermisi gibiydi onlar için *Sınıf* kitapları. 64 sayfa... Kabı da kırmızı... Hele bir de kitabın yayınevinin adı Devrim olursa... Kitabın adına *Sınıf* dediği için, bununla hangi "sınıf"ı kastettiğini sordular. Kitabın kapağı kırmızı olduğu için, "kızıllık" mı çağrıştırılmak isteniyordu acaba? Eh, bir de yayıncısı da "Devrim Kitabevi" Oysa yıllar yıllar sonra, tüm Türkiye'nin *Süper Baba* dizisiyle de tanıyıp sevdiği usta bir tiyatro oyuncumuz vardır. İhsan Devrim... O, sahibi olduğu kitabevine kendi soyadını vermişti... Babama bunun cezasını bile çektirdiler.

Kadınların görüş gününde, Yenikapı Ortaokulu'nda öğretmen olan annemle birlikte Tophane Askeri Cezaevi'ne giderdik. Annemin elindeki filede ayva veya elma kompostosu, temiz çamaşırlar; benim elimde de iki paket köylü sigarası... Erkeklerin görüş gününde de, ben o dört yaşındaki halimle, babamı ziyarete giderdim. Neye ihtiyacı varsa o küçük ellerimle taşır, onu mutlu etmeye çalışırdım. Beni öyle görünce hem çok sevinir, hem de çok üzülürdü. Yazdığı şiir kitabından dolayı tutukluydu babam. Öğretmenlik yaptığı sınıfındaki öğrencilerinin zor yaşam koşullarını yazdığı için tutukluydu. O koşulları yarattığı için değil... ayakkabısız bıraktığı için değil... "Çocuklarım" adlı şiirine, "*Yoklama defterinden öğrenmedim adınızı*" diye başlamıştı; çünkü çarşıda, pazarda onlarla karşılaşınca öğrenmişti adlarını. Her birinin elinde ya "satılmamış gazeteler" ya da bir çay tepsisi...

Bu suç(!)ları işleyen babamı Tophane Askeri Cezaevi'ne koydular. Şimdiki Mimar Sinan Akademisi Sergi Salonu'nun olduğu yerdeydi; cezaevinin kapısı da Tophane'den Sıraselviler'e çıkan yokuştaki İtalyan Hastanesi'ne bakıyordu. Ben o cezaevine gidip gelirken henüz "öğretmen"i tanımamıştım...

"*Öğretmeni tanımadan / Öğrendi polisi, jandarmayı, / Koltuğunda babasının çamaşır paketi, / Koynunda köylü sigarası, üç paket, / Bu da kendi armağanı. / Ayıplasalar da mahallede yeridir / Böyle taşınmasını cezaevine, / Parmak kadar çocuğun. / Komşuya düşer dedikodusu elbet / Kitap yüzünden yatanın; / Böylesi hiç geçer mi gazeteye, / Yıl 1944. / Babasına bakarsan oralı değil, / Varsın diyor, su yolunda kırılsın / Bizim su testisi.*"

Babam, altı ay ağır cezadan hüküm giyince, yüz kızartıcı suç işlediğinden öğretmenlikten uzaklaştırıldı. O zamanlar en ağır suç, bu gibi hallerde altı aydı; altı aylık en ağır cezayı çekerek ödedi *Sınıf*'taki her bir dizenin bedelini.

1944'ten sonra, *Yaşadıkça* ve *Devam* adlı şiir kitaplarını çıkardı. Onlar da toplatıldı. Bir yandan çıkardığı *Yürüyüş* dergisinde arkadaşları Nazım ve Orhan Kemal'in şiirlerini, yazılarını yayımlıyor, bir yandan da Babıâli'deki dergilere çeşitli yazılar yazıp şiirlerini yayımlatıyordu.

1946'da, 1932'den beri arkadaşı olan Sabahattin Ali ve 1944'lerde tanıştığı Aziz Nesin'le birlikte *Markopaşa* mizah dergisi serüveni başladı. Yazdıkları yazılardan dolayı 1946-1950 yılları arasında dergi birçok defa toplatıldı, kapatıldı, yeni adlarla çıktı. O arada Sabahattin Ali öldürüldü. Rıfat Ilgaz da, Aziz Nesin de, yazdıklarının ve düşüncelerinin bedelini Sultanahmet Cezaevi'nde -şimdiki, beş yıldızlı Four Seasons Oteli'nde- az mı ödediler? Az mı işkence gördüler? Neydi suçları? Yazdıklarını toplumla okumak. Daha fazla demokrasinin ve daha iyi

yaşamın özlemini duymak. Ülkeyi yönetenlerin yaptıklarını yüzlerine vurmak. Daha doğrusu, bugünleri önceden görmek. Hem de yarım yüzyıl önce... Bugün de özgürlükten söz ediyoruz. Biraz daha uygar olmak için...

Bir şiirinde, "*Tek suçunuz hür insanlar gibi konuşmak, / Kitaplar suç ortağınız!*" der babam. Bugüne dek basılmış yetmişten fazla kitabı var Rıfat Ilgaz'ın. *Bacaksız*'lardan başlıyor çocuklar onları okumaya, sonra *Küçükçekmece Okyanusu*, *Kumdan Betona*, *Öksüz Civciv*, *Apartıman Çocukları*, *Pijamalılar*... Onun üstünde öykü kitabı... Romanlar; *Sarı Yazma*, kaçak günlerini anlatan *Karartma Geceleri*... Bir ömür hapishanelerde, rutubet yüklü eski mahzenlerden bozma tutukevlerinde geçti. Nerede o zamanlar betondan yapma, pencereli, dört köşe hapishaneler? Bugünlerde konuşulan, tiplerine göre sınıflandırılan özel yapılmış hapishaneler?..

Yapıtları Japonya'dan Norveç'e kadar birçok ülkede okunan ve o yapıtlardan uyarlanmış tiyatro oyunları veya sinema filmleri izlenen Rıfat Ilgaz, namuslu olmanın, insanları sevmenin bedelini ödemiştir. Ödediği için de, yüz binlerce kitabı okunmuş, tiyatrolarda yapıtları izlenmiştir. *Hababam Sınıfı*'nı televizyonlarından tüm dünyada izleyen birçoğumuz, onun bu yazarlık-şairlik serüvenini bilmezler. *Hababam Sınıfı*'nın adını duyduklarında herkesin yüzünde bir gülümseme oluşur, gözlerinin içi güler. Ama bu değerli yapıtın bile hakkı verilememiştir bir türlü. Söylenenler, yapılanlar hep eksik kalmıştır.

Hababam Sınıfı ile ilgili en çarpıcı tespiti İlhan Selçuk, *Cumhuriyet* gazetesinde yaptı 30 Mart 2006 günü. "*Ülkemiz nasıl bu hale düştü?*" diye soruyordu yazısında İlhan Selçuk ve devamında şöyle yanıtlıyordu: "*Hepimiz biliyoruz... Rıfat Ilgaz gibi bir şair-yazara karşı hayatında düşmanlığı benimseyip* Hababam Sınıfı *öğretmenine yaşamında zulüm yapmayı marifet bilen bizler, şimdi okullarında şiddet üreten ve korkudan geçilmeyen bir topluma dönüştük*... Hababam Sınıfı*'na ilgimiz belki bu nedenle artıyor...*"

Okullarımızda yaşadığımız üzücü olayları, gençlerimizin nasıl yanlış yönlendirildiğini ve nasıl şiddet yanlısı bir tutum sergilediklerini izliyoruz basından. Bıçaklama olaylarına karışanların gizli birer kahraman ilan edilmesi, diğer olaylar için "özendirici" bir rol oynuyor. O eski öğretmen-öğrenci ilişkisinin, o eski sınıf dayanışmasının yok edildiği bir Türkiye'de, bunların yaşanmasını da yadırgamamak gerekiyor. Bugün *Hababam Sınıfı*'nın kitaplarıyla, tiyatro oyunlarıyla ve de sinema filmleriyle bu denli büyük bir ilgi görmesinin altında bu yatıyor. Hepimizin özlemi olan o sıcak insan ilişkileri; kimi zaman güldüren, kimi zaman hüzünlendiren içtenlikte bir anlatım...

Eğitim sistemimizin sık sık değiştirilmesi, ortaya bütün bu olumsuz tabloları çıkardı. Oysa *Hababam Sınıfı* tam 50 yıl önce ilk kez yayımlandığında zaten bunun mizahını yapıyordu. Babamın, "*kötü öğrenci yoktur; kötü öğretmen, kötü eğitim sistemi vardır,*" düşüncesi bu yapıtıyla somutlaştı. Eğer hâlâ *Hababam Sınıfı*'ndan aynı keyfi alıyorsak, bunun altında kuşkusuz eğitim sistemimizin hâlâ aynı sorunlarla boğuşuyor olması yatıyor.

Ve tüm yapıtlarının bin bir emekle, güçlükle yazılmış olması... Bence sanatın hangi alanında olursa olsun, böylesine büyük bir emek verilince, ortaya zaten kalıcı bir yapıt çıkıyor. Ki Nazım Hikmet ile başlayıp, babamın da içinde olduğu 1940 toplumcugerçekçi kuşağı ile doruk noktasına ulaşan "yıldırma" çabalarını da eklerseniz, bunun bedelinin daha da büyüdüğünü görürsünüz...

Rüstem Batum, kendi programına davet ettiğinde babama sormuştu:

"Size yapılan bunca eziyetten ve tutuklamalardan dolayı kızgın mısınız? Hapishanelerde geçen yıllarınızdan dolayı pişman mısınız?"

"Hayır," demişti babam, "bunca yapıtı yazacak ve düşünecek zamanı başka türlü nasıl bulacaktım?"

Özgürlük ve mutluluğa kavuşmak kolay mı? Atina'da, Roma'da demokrasiden iki bin yıl öncesinden söz ediliyordu. Az mı insan, düşüncelerinden ve yazdıklarından dolayı bedel ödediler?

Varsın su testisi su yolunda kırılsın!... Ben oğlu olarak, onun yapıtlarına tüm sevenleri gibi sahip çıkacağım. Çınar Yayınları'nı kurma amacımız buydu zaten. Türk Hava Yolları'ndaki üst düzey yöneticiliğimi ve asıl mesleğim olan elektrik mühendisliğini de bu yüzden bırakmadım mı?

"Saltanat" adlı şiirini şöyle bitirir babam: "*Son sözümü henüz söylemeden / İşte geldim, gidiyorum, / Altımda bir kuru tabut! // Tacım, tahtım sana emanet!*" (*Ocak Katırı Alagöz Şiirler 1987*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1997.)

Bu emaneti yaşatacağız...

KUŞBAKIŞI ORTAÇAĞ-III

Barış ACAR

Gündelik Yaşamın Ortaçağı

Tarihin konularını ele alışı, daha çok, kronolojik olarak değer taşıyan, belirleyici olaylar üzerinde yoğunlaşma şeklindedir. Ancak kültür tarihiyle ilgili bir araştırma, yavan kronolojik gelişmelerle dile getirilemeyeceğinden, bu çalışma kapsamında değinmemiz gereken önemli bir nokta olarak gündelik yaşam belirmektedir.

Ortaçağın her yüzyılda bir öncekinden çok farklı sosyal koşullarla karşılaştığımız gündelik yaşam atmosferi, o günün insanında nasıl izler bırakmıştır? Huizinga'nın, Rönesans arifesindeki Fransa özelinde, dönemin kronikçilerine dayanarak hazırladığı, ortaçağ atmosferine yönelik, *Ortaçağın Günbatımı* çalışması bu alanda çok özel bir kaynaktır. Bu kaynak üzerinde yürütülecek bir çalışma ortaçağa genellemelerin ötesinde gerçekçi bir bakış geliştirebilmek için önem taşımaktadır.

Dışavurumcu Yaşam

Ortaçağ yaşayışı düşünsel olmaktan çok duygusal bir karakterdedir. En uçlara dek sürüklenmiş duygular, Aristoteles'in katharsis kuramında belirttiği gibi, sistemin sağaltıcı belkemiğini oluşturmuştur. Koşulsuz sevgi ve bağlanmayla gaddarca tutum arasındaki çelişik denge o kadar belirgindir ki, Huizinga bu dönem hakkında şu saptamayı yapar: "*Çocuk kafalı devler olan bu dönem insanları, cehennem korkusuyla çocukça zevkler, gaddarlık ile sevgi arasında gidip gelmişlerdir. Dünya zevklerinden tam bir kaçınma veya dünyevi zevklere çılgınca bir dalış; bu insanlar hep bir uçtan diğerine savrulmuşlardır.*"(1) Bunun sistem üzerinde tanımı şöyledir: "*Halk kendi kaderini ve ülkesinin kaderini, ancak kötü bir yönetim, sömürü, savaş, talan, sefalet ve salgın hastalıklar dizisi olarak kavrayabilmektedir.*"(2)

Bu salt dışavurumcu nitelikteki tepkileri ikiyüzlülük olarak değerlendirmemek gerekir. Daha çok dinsel düşünüşten kaynaklanan bir düalizm vardır bunun altında. Bir yanda bütün iyi şeyleri kendinde toplamaya çalışan dinsel düşünce; diğer tarafta şeytana bırakılmış bir alan olarak dünyevi yaşam.(3) İyiliğin ne olduğundan geniş çaplı bir söz edişin yanında, yaşamın farklı olduğu hemen her zaman kabul edilmektedir. Nasıl olsa sonunda tanrının bağışlayıcılığına sığınılacaktır.(4)

Kent yapısında da aynı ikiliği bulmak olasıdır. Ortaçağ kentinde aydınlıkla karanlık, sessizlikle gürültü arasındaki zıtlık çok büyüktür. "*Modern kent, artık mutlak karanlığı ve sessizliği, uzaktaki tekil bir ışığın veya haykırışın etkisini bilmemektedir.*" Kentlerdeki yüksek çan kuleleri o kadar baskındır ki, her birinin ayrı bir ismi, her bir çalışın ayrı bir özelliği vardır. Çanlar, gündelik yaşamda belirleyici hareket noktalarıdırlar.(5) İşlevin aynı zamanda fikir olarak görüldüğü bu çağda cansız nesnelere ad verme âdeti, zayıflamış bir insanbiçimciliğin uzantısı olarak görülebilir. Yakın tarihimizde bombalara, gemilere verilen isimler de aynı geleneğin devamı olarak nitelenebilir.(6)

Ortaçağ için sözün gücü başka pek çok şeyin gücünden daha fazladır. Aslında dilenci tarikatlerinin ya da skolastiğin tartışmalarında da gözlemleyebileceğimiz bir özelliktir bu. Bütün nominalist düşünürler bunun en güzel örnekleridir. Huizinga, XV.. yüzyıla ait kayıtlarda kentler arasında gezen keşişlerin vaazlarının yarattığı etkiden çarpıcı bir biçimde söz etmektedir. Bazen büyük bir kalabalık eşliğinde dolaşan bu keşişlerin vaazları kent yaşamının durmasına neden olmaktadır. Öyle ki, haftalar boyu süren konuşmalar, ağlama nöbetlerine yol açmakta, yöneticiler bunlara karşı önlemler almaya çalışmaktadır.(7)

Siyasal Yaşamdan Gündeliğe

İnsanları kuşatan duygusal atmosfer çöküntüden de esin almaktadır. 1396'da büyük zaferler kazanmak için yola çıkmış olan Fransız şövalye birliği, Niğbolu'da Türkler karşısında büyük bir yenilgiye uğramıştır. Aynı zamanda Hıristiyan âlemi parçalanmaktadır. Her biri ayrı devletler tarafından desteklenen iki papa bulunmaktadır. XV. yüzyılın ilk çeyreğinde, Avignon'da bunlara bir tane daha eklenmiştir.(8)

XX. yüzyıldaki anlamında olamasa bile siyasi partiler o zaman da çok güçlüdür. İtalya'da XIII. yüzyılda yerlerini sağlamlaştırmış olan bu oluşumlar, Flaman ülkelerinde (bunlara coğrafi konumlarından ötürü "Alçak Ülkeler" de denmektedir) XIV. yüzyılda önemli bir duruma gelmiştir. Ancak bu oluşumlar siyasi ve ekonomik nedenlere dayanmanın yanında, ortaçağ için belirleyici olduğunu göreceğimiz tutkuculuğun bir sonucu gibi de görünmektedir. Aile gu-

ruru, kan davası gibi nedenlerle gittikçe çoğalmaları bunu göstermektedir.(9) Söz konusu duygusallık insan hayatının büyük ölçüde tehdidine yol açmıştır. Cinayetler toplumun bütününe yönelik bir tehdit haline gelmiş ve *"bu kemikleşmiş güvensizlik hali kamu otoritelerinin terörist eylemlerde bulunmalarını gerektirmiştir"* Ortaçağın sonunda tanık olduğumuz adli gaddarlık düzenini böylece düşünmek gerekmektedir.(10)

Her bir ayrıntısı düşünülmüş adabı muaşeret kurallarına uymadaki titizlik ve kibarlık, ancak gururu, öfkeyi ve vahşete yatkınlığı dizginlemeye yarayan bir kılıf gibi görünmektedir.(11) Duygular, uzlaşımlar, biçimlerin içinde kontrol edilmek zorundadır. Toplumsal hayatın düzene sokulmasının başka bir yolu var gibi görünmemektedir. Buysa bizi katı bir biçimciliğin kıyılarına kadar getirir.(12) Gündelik hayatta hüküm süren estetik kaygı, katı bir kumaş, renk ve kürk hiyerarşisi içinde gösterişli törenlerle kendini açığa vurmuştur.(13)

Aristokrasinin estetik bilincinin dışavurumu böyleyken, halkın da onu aratmayacak aşırılıkta dışavurum yolları vardır. Festivallerdir bunlar. Peter Burke, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla değin Avrupa halk kültürü üzerine yaptığı araştırmada, festivallerin, yönetim erki açısından toplumsal denetimin bir parçası olduğu gibi, içerdiği aşırılıklarla toplumsal bir başkaldırı niteliği taşıdığına da vurgu yapmaktadır. Maskelerle yeni kimliklerin kazanıldığı, cinselliğin öne çıktığı, Hıristiyan öğretisinin "tersine dünya" öğretilemesini sürekli yineleyen, dini içerikli oyunları ve yöneticileri alaya alan bu festivaller yer yer ayaklanmalara bile dönüşebilmektedir.(14)

Öte yandan, bu eğlenceler insanlara dört gözle bekleyebilecekleri bir şey vermektedir. Dini ritüellerle kontrol edilen kalabalık, idam törenleriyle bile toplumsal bir denetim mekanizmasının dışlileri arasında kalmaktadır.(15) Burke, Max Gluckman'ın, toplumsal düzenin ciddi olarak sorgulandığı yerde protesto gösterileri olamayacağı yolundaki tezinden hareketle, *"toplumsal düzene karşı izin verilebilir olduklarını"* belirtmektedir.(16) Gluckman'ın tezini destekler mi bilinmez ama XVI. yüzyıl ve reform hareketleri sonucunda bu festivaller tehlike odakları olarak görülüp sona erdirilmeye çalışılacaktır.(17) Halk kültürünü sorunlu bulan ve değiştirmeye çalışan yeni erk, Luther'den daha Luther'ci bir tavır takınacaktır.(18)

Aynı dönemde devrimci düşünceler kök salmakta ve hatta kendi kökenlerini araştırarak büyümektedir. Eşitlikçiliğin ilk işareti olarak John Ball'ın şu sorusu gösterilmektedir: *"Adem çapa sallar ve Havva kumaş dokurken kim soyluydu?"* Aslına bakılırsa bu düşünüş, kilise babaları tarafından Cicero ve Seneca'dan devralınmıştır.(19) 1381 Köylü Ayaklanması'nın lideri olarak kabul edilen Ball, 21 Nisan'da hapishaneden kurtarılarak, Londra üzerine yürüyüşe geçer. Ne var ki, 15 Temmuz'da bu önemli ayaklanma Ball'ın asılmasıyla son bulur.(20)

Şövalyelik Kurumu

Ortaçağ gündelik yaşamını ele alırken değinmeden geçilemeyecek bir konu da şövalyeliktir. Şövalyelik ideali ve yaşamı bu çağ insanı için ülküsel bir yerdedir. Onda hem dinsel yaşam, hem yaşama karşı tutku korkusuz bir biçimde iç içe geçebilmiştir. Soyluluk idealiyle de birleşen şövalyeliğe, özellikle de XIII. yüzyıla gelinmeden önce büyük önem verilmektedir. Öyle ki, şövalyelikle bilime tanınan saygı eşittir. Şövalye unvanı bir doktorun ayrıcalıklarına sahiptir.(21)

Şövalyelik fikri, kuşkusuz, her şeyden önce siyasi temellere dayanmıştır. Kralların birliği üzerinde temellenen evrensel barış teması, Kudüs'ün fethi ve Türklerin Avrupa'dan kovulması amaçlarıyla birleşmiştir.(22) Aynı zamanda şövalyelik destanları yazarların yüzeysel de olsa çağlarının olaylarını açıklayabildikleri yegâne metinlerdir.(23)

Şövalye bir yandan dinsel inancın sembolü, bir yandan da krala bağlı dünyevi idealin temsilcisidir. Şövalyelik, *"özü itibariyle, kahramanlık fantezisi ve heyecanlarından kaynaklanan, ama etik bir ülkü görüntüsü kazanan estetik bir ülküdür."*(24)

Şövalye ilan edilen kahramanlara yakından bakıldığında onların kendilerine köken yaratma çabası açık bir şekilde görülür olmaktadır. Dokuz kahraman tapısında yer alan figürlerin üçü Pagan, üçü Yahudi, üçü de Hıristiyandır. Bunlar, Hektor, Ceasar, Büyük İskender, Yahuşa, Davutj Judas, Arthur, Charlemange, Godefroid'dir.(25)

Şövalyelik ülküsü gündelik hayata, çilekeş bir münzevilik ve erotik aşk motifleriyle birlikte girmiştir. Aristokratların gündelik yaşamlarında şövalyelik, oruç gibi temelde büyüsel nitelikli olan uygulamalar ve aşırılıklara vardırılmıştır.(26) Halk anlatılarında ise, şövalye, gerektiğinde ejderhalara karşı savaşarak bakire genç kızı kurtarmakla yükümlüdür.(27)

XIV. yüzyılın başından itibaren ise, yeni bir moda kendini göstermiştir: Şövalye tarikati kurmak. Her hükümdar, her yüksek soylu kendi şövalye tarikatine sahip olmayı istemektedir. Altın Pösteki Tarikati, Kılıç Tarikati, Altın Kalkan ve Saint Antoine Tarikatleri, Kirpi Tarikati bunlardan bazılardır.(28)

XV. yüzyıla gelindiğinde soylu şövalyelik ülküsü, ancak kendine eklenen küçük bir gülümsemeyle ayakta kalmayı sürdürmektedir. Anlatılan olağanüstü hikâyeler gerçeğe uymadığından alay onun yanı başındadır artık.(29)

Şövalye kurgusunun bir biçimiyse siyasi reklam anlamı taşımıştır. Kralların, hiçbir zaman gerçekleş-

meyeceğini bildikleri halde, halkalarını korumak için, Türk padişahlarıyla göğüs göğüse çarpışmayı önermeleri buna işaret etmektedir.(30)

"*Şövalyelik, yarı-dinsel içeriğiyle, ancak gözlerini en acil ihtiyaçlara bile kapatabilecek ve en büyük yanılsamalarla büyülenebilecek bir dönem tarafından yaşanabilirdi. Doğmakta olan yeni toplum, bu fazlasıyla yüksek özlemlerin terk edilmesini istiyordu.*" Böylece "*şövalye, hâlâ belli bir şeref kavramına ve kast önyargısına sahip olan XVII. yüzyıl Fransız soylu beyefendisi haline gelmiştir.*" Bu, "*gentleman*"dır.(31)

Temsil ve Ticaret

Ortaçağın dinsel düşünüşü kendini görüntülerde cisimleştirmektedir. Kutsal olan her şey temsil etme, dinsel konuları bir nakış gibi düşünceye işleme söz konusudur. Bu konuda Alaeddin Şenel'in altını çizdiği şu noktaya değinmeden geçmemek gerekir: "*Doğu ve Batı düşünüşleri tarihte hiçbir zaman ortaçağda olduğu kadar birbirlerine benzememişlerdir.*"(32)

"*Maddi temsile yönelik bu eğilim, dinsel düşünceyi aşırı dışsallaştırma, maddenin içinde donma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır.*" Sıradan eylemlerde bile mutlaka dinsel bir gönderme, bir temsil söz konusudur. Bu da bir adım ötesinde maddiyatçı çarpıtmayı ve yozlaşmayı barındırmıştır.(33)

Ev işleri karşılığında ya da piyangolarda günah bağışı belgeleri dağıtılması da bu yozlaşmayla bağlantılı olarak düşünülebilir.(34)

Aynı durum azizler için de geçerliliğini korumaktadır. Kutsal emanetlere tapınma neredeyse bir ticaret alanı doğurmuştur. Kilisenin de teşvik ettiği bu uygulama, yaşarken aziz olan kişilerin kemiklerini kaybetmemek için onları öldürme, ölü aziz ve azizelerin vücutlarının parçalanması gibi uygulamalara neden olmuştur. Aquina'lı Thomas bile bu yazgıdan kurtulamamış, kafası kesildikten sonra bedeni kızartılarak korunmuştur.(35)

Azizler takımının görsel yansımalarında azizlerle birlikte görülen nesneler (dikenli taç, geyik, ejderha, vahşi hayvanlar, kılıç, kule...), onların kurtarıcılık vasıflarıyla ilişkilidir. Azizlerden işte bu kurtarıcılık vasıfları dolayısıyla yardım istenmekte, tapınma gerçekleştirilmektedir.(36)

Reform hareketi bu yozlaşmaya karşı başkaldırmış, ancak azizler kültüyle mücadele ederken, büyücüler ve şeytanlarla ilişkili inançlara dokunmayı düşünmemiştir bile. Bir başka açıdan da, aziz kültlerine dair her türlü imgenin tüketildiği, ancak şeytan, cinler, cadılar gibi batıl inançların derinlerde hâlâ çok sağlam köklerinin bulunduğu söylenebilir.(37) XV.yüzyıl, aynı zamanda büyücülük yargılamalarının yüzyılıdır. Cadı avcılığı, hümanizmanın etkin bir şekilde söz sahibi olduğu dönemde, 1487 ve 1484 kararnamelerinde kendini göstermiştir.(38) Kıyımın ünlü el kitabı *Malleus Maleficarum*, XV. yüzyılın sonunda yayımlanmıştır. Şeytan bir saplantıdır ve ona karşı amansız bir mücadele yürütülmelidir. Bu yaklaşımın sahibi hümanist Jean Bodin'dir (39)

XIII. yüzyılın ekonomik buhranı ve veba salgını gibi toplumu sarsan olayları, XIV. ve XV. yüzyıllarda uhrevi bağlanmalara, meditasyonlara ve inzivaya çekilmelere yol açmıştır. Bir yanıyla büyücülüğe gözü kapalı dalışı getiren bu açılma, her türden falcılığı beraberinde getirmiş ve engizisyonun bu konuda sert önlemler almasına neden olmuştur.(40)

Ortaçağ düşüncesi şeyleri yalnızca Aristoteles'in çıkarsamacı (tümdengelimci) yöntemiyle incelemeyi bilmektedir. Deney onun oldukça uzağındadır. Bunun sonucuysa simgeci düşünüşün devreye girmesidir. "*Bir şeyin bir başkasından nasıl doğduğunu açıklayabilmek için safçasına imgeler kullanılmaktaydı.*" "*Simgecilik nedensel bakış açısından adeta bir kısa devre gibi ortaya çıkmaktadır.*"(41) Nedenle sonuç arasında kurulması gereken ilişki sık sık anlamla amaç arasında kurulmaktadır. "*Düşünce, belirli bir şeyin kavramının içine, ona herhangi bir ilişki veya benzerlikle bağlanan tüm kavramları dahil eder.*"(42) Bu sayede şeyler arasında, keyfe göre ve sonsuz sayıda paralellikler kurulabilmektedir. Öyle ki, "*en yüksek kavramların binlerce simgesi vardır.*" (43)

Burada simgecilikle alegori arasındaki ilişkiden söz etmek gerekecektir. Alegori, fikrin yaşarken görünür olması isteğinin bir sonucudur. "*Simgecilik, iki fikir arasında esrarlı bir bağlantı keşfetmekte, alegori bu bağlantının kavranışına görünür bir biçim vermektedir.*" Bu anlamıyla alegori simgenin kendini ifade etmesini sağlarken, onun anlamını daraltma, canlı bir fikri, cansız bir kalıba oturtma riskini üstlenmektedir. "*Simgenin gücü alegorinin içinde tükenmektedir.*"(44)

Bu bize mitolojiye ilişkin tutumu anımsatmaktadır. Rönesans'ın mitolojiye duyduğu ilgide de aynı ifade biçimini bulmak olanaklıdır.(45)

Ortaçağda ise "*simgecilik, hizmetkârı alegoriyle birlikte, bir zihin oyunu haline gelmiştir.*" Luther, skolastik edebiyatı hedef aldığı yazılarında alegoriyi "*işsiz-güçsüzlerin uğraşı*" olarak nitelendirmiştir.(46)

Bununla birlikte Rönesans ya da Reform'la birlikte imge ve eğretilemenin gücünden bir şey kaybettiğini söylemek de olanaksızdır. Çünkü "*imge ve eğretileme olmaksızın tekbir fikri bile ifade etmek olanaksızdır.*"(47)

Estetik düşüncenin dinsel düşünceyle, dolayısıyla gündelik hayatla iç içe olması, uygulamalı sanatlarla güzel sanatları birbirinden ayırmanın olanaksızlığını da beraberinde getirmektedir. Ortaça-

ğın debdebesinin arka planında bu karmaşayı görmek gerekmektedir. Saray eğlencelerinde doruk noktasına varan lüks tutkusu, örneğin Niğbolu Savaşı'nda Fransız askerlerine pek çok güçlük çıkarmıştır. Savaş alanından kaçmaya çalışan rütbeli askerler, ancak aşırı uzun olan ayakkabı burunlarını keserek koşabilmişlerdir.(48)

Rönesans'ın etki alanında bile ortaçağın görsel tutkusu sürmüştür. Bu anlamda Van Eyck'ın resimleri, *Arnolfini'nin Düğünü* gibi burjuvaların yaşamlarını resimlemeye başlamış olsa bile, saraya bağlılığın önünde bir engel teşkil etmemektedir. Onun ince ayrıntıcılığında bu debdebeyi görmek mümkündür.(49)

İtalya'ya göre daha geç bir tarihte Rönesans'la tanışmış olan kuzey ülkeleri için Michelangelo'nun sözleri bu bağıntının farklı bir yönde açığa vurulmasıdır. "*Flaman resmi, bütün dindarlara İtalyan resminden daha hoş gelir. İtalyan resimleri onlara gözyaşı döktürmez. Flaman resmi ise bol bol ağlatır.*" Flaman resminin bu çağda gösterdikleri tam da ortaçağın günbatımı resimleridir.(50)

Tüm bunlara karşın görünür olanın şüphe çekiciliği konusunda Aquina'lı Thomas'ın sözü hep geçerliliğini korumuştur: "*Bu dünyada görünen bir şekilde yapılan her şey şeytanların işi olabilir.*"(51)

Eski Dünya-Yeni İnsan

Skolastik felsefenin doğrusal zaman anlayışı da, gündelik yaşam üzerinde ilginç sonuçlar doğurmuştur. Çünkü bu doğrusallık düşüncesi, maddi dünyanın kavranmasına dönük bir içerik taşır ve tanrının bile olmuş bir şeyi olmamış varsayamayacağını kabul eder.(52) Rönesans'la birlikte Hermes'in taşıyıcısı olduğu iki uçluluk iyice ortaya çıkacaktır.(53) Dönüşüm ve simya metafizikleri bununla ilgilidir.(54) Skolastik felsefenin üzerinde durmasına karşın, korktuğu, hatta korktuğu için bunca üzerinde durduğu ve uzlaştırmalara gittiği çelişiklik fikri, egemenliğini kurmaya başlamıştır. Rönesans bu çelişikliği meşrulaştırmak üzere hareket edecektir.(55)

Hermetik metinlerin yeniden keşfedilmesiyle birlikte evren bir etkiler ağı olarak görülmeye başlanır ve insanın, doğaya egemen olmak amacıyla, yıldızların etkisini düzenlemesi, yani büyücülük yapması gündeme gelir.(56) Ortaçağda marjinal bir topluluk olarak kalan simyacılara özgü olan bu düşünceler, dünyayı dönüştürmeye çalışan insanla birlikte yayılma imkânı bulur. (57) Ortaçağlılarsa bunun yalnızca mucizeyle olduğunu sanmaktadır.(58) Protestanların kutsal kitabın özgür yorumu fikri de aynı düşünüşün bir uzantısıdır.(59)

Casanus'un ortaya attığı ve Bruno'da kesinleşecek olan evrenin sonsuzluğu fikri ancak böyle bir ortam içerisinde var olabilecektir.(60) Böylece ortaçağ insanının huzurlu atmosferi, yerini huzursuzca dünyayı arayan insana bırakır.(61)

godot_gelmeyecek@yahoo.com

Dipnotlar

1. Huizinga, Johan, *Ortaçağın Günbatımı*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Yayınları, 1997, s. 41.
2. Huizinga, Johan, *Ortaçağın Günbatımı*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Yayınları, 1997, s. 45
3. Huizinga, a.g.e., s. 265.
4. Eco, Umberto, *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*, çev.: Kemal Atakay, İstanbul, Can Yayınları, 1999, s. 185.
5. Huizinga, a.g.e., s. 14.
6. Huizinga, a.g.e., s. 335-336.
7. Huizinga, a.g.e., s. 18-20.
8. Huizinga, a.g.e., s. 28.
9. Huizinga, a.g.e., s. 33.
10. Huizinga, a.g.e., s. 36-37.
11. Huizinga, a.g.e., s. 70.
12. Huizinga, a.g.e., s. 74.
13. Huizinga, a.g.e., s. 80.
14. Burke, Peter, *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, çev.: Göktuğ Aksan, Ankara, İmge Yayınları, 1996, 231.
15. Burke, a.g.e., s. 226-227.
16. Burke, a.g.e., s. 228.
17. Burke, a.g.e., s. 237.
18. Burke, a.g.e., s. 247
19. Huizinga, a.g.e., s. 92.
20. Gimpel, Jean, *Ortaçağ'da Endüstri Devrimi*, çev.: Nazım Özüaydın, Ankara, TÜBİTAK Yayınları, 1996, s. 210.
21. Huizinga, a.g.e., s. 95-96.
22. Huizinga, a.g.e., s. 97.
23. Huizinga, a.g.e., s. 99.
24. Huizinga, a.g.e., s. 100.
25. Huizinga, a.g.e., s. 104.
26. Huizinga, a.g.e., s. 134.
27. Huizinga, a.g.e., s. 113.
28. Huizinga, a.g.e., s. 126-127
29. Huizinga, a.g.e., s. 115.
30. Huizinga, a.g.e., s: 142.
31. Huizinga, a.g.e., s. 155.
32. Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2001, s. 208.
33. Huizinga, a.g.e., s. 220.
34. Huizinga, a.g.e., s. 228-229.
35. Huizinga, a.g.e., s. 245.
36. Huizinga, a.g.e., s. 253.
37. Huizinga, a.g.e., s. 258.
38. Huizinga, a.g.e., s. 355.
39. Eco, a.g.e., s. 184.
40. Gimpel, a.g.e., s. 194-195.
41. Eco, Huizinga'nın kısa devresini mecazından arındırarak, "*özyoluyla özdeşleştirme*" olarak ifade etmiştir.
42. Huizinga, a.g.e., s. 301.
43. Huizinga, a.g.e., s. 304.
44. Huizinga, a.g.e., s. 303.
45. Huizinga, a.g.e., s. 313.
46. Huizinga, a.g.e., s. 314.
47. Huizinga, a.g.e., s. 314.
48. Huizinga, a.g.e., s. 371-372.
49. Huizinga, a.g.e., s. 383.
50. Huizinga, a.g.e., s. 392.
51. Huizinga, a.g.e., s. 361.
52. Eco, a.g.e., s. 186.
53. Antik Yunan mitolojisinde kanatlı ayakkabılarıyla Hermes hem ticaretin hem de hırsızların tanrısıdır.
54. Eco, a.g.e., s. 187.
55. Eco, a.g.e., s. 190.
56. Eco, a.g.e., s. 201.
57. Eco, a.g.e., s. 204.
58. Eco, a.g.e., s. 206.
59. Eco, a.g.e., s. 211.
60. Eco, a.g.e., s. 192.
61. Eco, a.g.e., s. 195.

BERTRAND RUSSELL DÜŞÜNCESİNDE SİYASET VE EĞİTİM

H. Haluk ERDEM

Bilgi felsefesinden matematiksel düşünceye, ahlak sorunlarından dil felsefesinin çeşitli sorunlarına kadar pek çok alanda eserler vermiş olan Bertrand Russell, eğitim ve siyaset düşüncesi üzerine de yazılar kaleme almıştır. Bu çalışmamız da Russell'ın eğitim ve siyaset düşüncesini ele alacağız. Felsefe-siyaset ilişkisi, "toplum", "iktidar", "eğitim", "demokrasi" kavramları, siyaset-eğitim ilişkisi üzerinde duracağımız temel ilişkiler ve kavramlar olacaktır.

Asıl konumuza geçmeden önce Russell'ın Türkçe'ye kazandırılan eserlerinin listesini vermek yararlı olacaktır. Bertrand Russell 18 Mayıs 1872 tarihinde soylu bir İngiliz ailesinin ikinci oğlu olarak Monmouthshire'da doğmuş, 2 Şubat 1970'te Wales'teki Penrhyndendraeth'te ölmüştür. Russell'ın Türkçe'de yayımlanan belli başlı yapıtları şunlardır: *The Problems of Philosophy* (1912; *Felsefe Meseleleri*, çev.:Adnan Adıvar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970 ve *Felsefe Sorunları*, çev.: Vehbi Hacıkadiroğlu, Alaz Yayınları, İstanbul, 1980), *Our Knowledge of the External World as a for Scientific Method in Philosophy* (1914; *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, çev.: Vehbi Hacıkadiroğlu, Alaz Yay., İstanbul, 1980 ve Kabalcı Yay., 1996), *Scientific Method in Philosophy* (1914; *Felsefede İlmi Metod*, çev.: Hamdi Akverdi, Maarif M., Milli Eğitim B. Lise Felsefe ders. Yardımcı Kitaplar 16, 1940, İstanbul), *Political Ideals* (1917; *Siyasal İdealler*, çev.: Mehmet Harmancı, Köprü Yay. 16, İstanbul, 1966), *Mysticism and Logis and Other Essays* (1918; *Mistiklik ve Mantık*, çev.: Y. Şerif Kılıçel, Devlet M., İstanbul, 1935 ve *Mistisizm ve Mantık*, çev.: Ayseli Usluata, Varlık Yay., İstanbul, 1972), *The Practica and Theory of Bolshevism in Theory and Practice* (1920; *Bolşevizm*, çev.: N. Sel, Habora Yay., İstanbul, 1974), *The Prospects of Industrial Civilisation* (1923, Dora Russell'la birlikte; *Endüstri Toplumunun Geleceği*, çev.: Melih Ölçer, Bilgi Yay., Ankara, 1979), *The ABC of Relativity* (1925; *Rölativitenin Alfabesi*, çev.: S. Vahap Erdoğdu, Onur Yay., Ankara, 1974), *On Education, Especially in Early Childhood ya da Education and the Goood Life* (1926; *Terbiyeye Dair*, çev.:Hamit Dereli, Ankara Üniv. B., İngiliz Bilim Eserleri 2, Ankara, 1964 ve *Eğitim Üzerine*, çev.: Nail Bezel, Say Yay., 2001), *Why I am not a Christian* (1927; *Neden Hıristiyan Değilim*, çev.: Ender Gürol, Varlık Yayınları, İstanbul, 1982), *Marriage and Morals* (1929; *Evlilik ve Ahlak*, çev.: Ender Gürol, Varlık Yay., İstanbul, 1967 ve Cem Yay., 1999; *Evlilik ve Ahlak*, çev.: Vasıf Erenus, Say Yay., 1998; *Evlilik ve Ahlak*, çev.: Sultan Şimşek, Kaknüs Yay., 1998), *The Conquest of Happiness* (1930; Saadet Yolu, çev.: Nurettin Özyürek, Varlık Yay., İstanbul, 1963), *The Scientific Outlook* (1931; *Bilimden Beklediklerimiz*, çev.: Avni Yakalıoğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1969), *Freedom and Organization 1814-1914* (1934; bu eserlerin bir parçası -Part II, Sect. C- Türkçeye çevrilmiştir: *Sosyalizm*, çev.: Murat Belge, De Yayınevi, İstanbul 1965), *In Praise of Idleness and Other Essays* (1935; *Aylaklığa Övgü*, çev.: Mete Ergin, Altın Kitaplar, 1969), *Religion and Science* (1935; *Din ile Bilim*, çev.: Akşit Göktürk, Elif Yay., İstanbul, 1963 ve Yapı Kredi Yay., 1997; *Din ve Bilim*, çev.: Hilmi Yavuz, Varlık Yay., İstanbul, 1972; Cem Yay., 1999), *Power: A New Social Analysis* (1933; İktidar, çev.: Mete Ergin, Altın Kitaplar, İstanbul, 1967 ve Cem Yay., 1994), *A History of Western Philosophy* (1945; *Batı Felsefesi Tarihi*, çev.: Muammer Sencer, 3 cilt, Say Yay., İstanbul, 1980), *Authority and the Individual* (1949; *Yetke ve Birey*, çev.: Ayseli Usluata, Cem Yay., İstanbul, 1975), *The Impact of Science on Society* (1951; *Bilimin Toplumsal İşlevi*, çev.: Erol Esençay, İstanbul, 1982), *Satan in the Suburbs and other Stories* (1953; *Şeytan Banliyöde*, çev.: Yurdanur Salman, Söylem Yay., Ankara, 1985), *Common Sense and Nuclear Warfare* (1959; *Sağduyu ve Atom Savaşı*, çev.: Avni Yakalıoğlu, İş Bankası Kültür Cep Kitapları II, Ankara, 1960), *Bertrand Russell Speaks His Mind* (1960; *Çağımızın Sorunları Üstüne Düşünceler*, çev.: S. Eyuboğlu ve V. Günyol, Cem Yay., İstanbul, 1972), *Has Man a Future?* (1962; *İnsanlığın Geleceği*, çev.: Memduh Balaban, Ataç K. Yay., İstanbul, 1964; *İnsanlığın Geleceği*, çev.: İsmail Hakkı Oğuz, T. İş Bankası Kültür Yay.,

Ankara, 1965; *İnsanlığın Yarını*, çev.: Akşit Göktürk, Bilgi Yay., Ankara, 1972; *İlim, Cemiyetler ve İnsanlığın Geleceği*, çev.. İlhami Kaya, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1974), *War Crimes in Vietnam* (1962; *Vietnam'da Savaş Suçları*, çev.: Niyazi Atakoğlu, Bilgi Yay., Ankara, 1967), *War and Atrocity in Vietnam* (1963,, R.D. Stetler Jr. ile birlikte; *Vietnam'da Savaş ve Zulüm*, çev.: Şahin Alpay ve Nuri Çolakoğlu, Sol Yay., Ankara, 1966).

Russell düşüncesine kaynak olan Türkçe'ye kazandırılan bu eserler dışında onun bazı denemeleri de dergilerde yayımlanmıştır.

1. Bertrand Russell ve Siyaset Düşüncesi

Russell'a göre politik sorunlar deyince iki farklı kesim vardır: Biri partilerin içindeki politikacılar, diğeri çoğunlukla bürokrat olan uzmanlardır. Politikacı, kendi yararlarına "inandırılacak" şeylerin ne olduğunu kestirmek, uzmanlar ise halkın inandırılması koşuluyla neyin gerçekten yararlı olduğunu saptamak ister. Parti politikacısı, çağrısını belli bir kesime karşı yapmaktadır. Bu noktada başarılı politikacı, seslendiği kesimin sayısının artışını sağlayan kişi olmaktadır. Onların özel becerisi, insanların tutkularını kolayca tahrik etmelerinde yatmaktadır.(1) Uzmanlar ise politik güç amaçlamayan kimselerdir ve neyin yararlı olacağı üzerine çalışırlar. Belirli konularda teknik bilgilere sahiptirler. Karmaşık toplumda uzmanlar etkilerini daha da arttıracaklardır. Ancak bu iktidarın bürokratların eline bırakıldığı anlamına gelmez.(2) Russell yazılarında psikolojinin politika üzerindeki etkilerine de değinmiştir. Psikoloji öğrenmek "iyi insan" kavramında bir değişiklik yaratmaktadır; böylelikle de psikolojinin politika üzerindeki olumlu/olumsuz etkisi ortaya çıkmaktadır.(3) Psikoloji bilen iktidar sahibi bir kimse, kitleler üzerindeki uysallığı ve ürkekliği yaygınlaştıracak ve kitlelerin gittikçe daha çok evcil hayvanlara dönüşmesini sağlayabilecektir.(4) Psikolojinin politika üzerindeki başka bir etkisi de yetkililerin ellerine alacakları propaganda silahıdır.(5)

Felsefi görüşlerin siyaset ve uygulamalarıyla ilişkisi vardır. Russell'a göre Katolik Kilisesi Aquina'lı Thomas felsefesiyle, Sovyet hükümeti Marx düşüncesiyle, ilk başlarda da demokratik liberalizm Locke'un geliştirdiği deneyci felsefeyle ilişkilidir.(6) Siyasetin temel kavramlarından birisi olan demokrasi, teorik temellerini deneycilik felsefesinden almaktadır. Russell bu konuda şunları kaleme alır: "*Modern dünyada deneyci felsefenin kurucusu sayılabilecek olan Locke, özgürlük ve hoşgörü üstüne görüşleri ve mutlakıyetçi krallığa karşı koyuşla bunun (deneyciliğin) ne kadar yakından ilgili olduğunu apaçık belirtmiştir.*"(7) Liberal düşünceyi savunduğunu, yazdıklarından anladığımız Russell, liberalizm için hoşgörü ve özgürlük inancının ifadesi olduğunu yazar. Liberalizmin siyasal programıysa ılımlılık ve bağnazlıktan uzak olmayla açıklanır. Ona göre, "*gerçek liberal 'bu doğrudur' demez. 'Şimdiki koşullar altında, ben olsa olsa bu görüşün en iyi olduğunu düşünmeye eğilim duyuyorum,' der. Ve ancak bu sınırlı, dogmatik olmaktan uzak anlamda demokrasiyi savunur.*"(8)

Siyasette rol oynayan arzuları da irdeleyen Russell, bu arzuların başlıcaları olarak "mal canlılığı", "yarışma", "böbürlenme" ve "iktidar sevgisi"ni belirler.(9) Bu arzular içinde etkisi en büyük olan iktidardır. Russell'da iktidar kavramını daha ayrıntılı ele alalım.

1.1. Bertrand Russell'da İktidar Kavramı

İnsanı hayvandan ayıran en temel farklardan biri, insanın doymak bilmez gereksinimleridir. İnsan varlığının bu yönü iktidar güdüsüyle açıklanır. Russell insanoğlunun biricik güdüsü olan iktidar kavramının sosyolojinin temelinde yer aldığını açıklamak ve insanlar üzerindeki iktidarı (madde üzerindeki iktidarı değil) ele almak için *İktidar* başlıklı kitabını kaleme alır. Adler'in *İnsan Tabiatını Anlama*(10) başlıklı yapıtında ele aldığı "otoriter eğitim"in despot tip yetiştirdiği gerçeğine köle tip yetiştirmeyi de ekler. (11) Kumanda etme ve boyun eğme dürtüsünün kökü korkuya dayanmaktadır. Bir tehlikeyle karşı karşıya kalan insanın yaptığı ilk şey, bir yetkili makam arama ve ona boyun eğmedir. Önderlikle bağlantılı iktidar sahibi kişi ise, sınırsız bir cesarete, zor durumlarda sağlam yargıda bulunma niteliğine ve kendine güven duygusuna sahiptir. Kumanda edenler yani iktidara sahip olanlarla, kumanda edilenler yani boyun eğenler dışında toplumda üçüncü bir tip daha vardır. Bu tipler toplum yapısına kolay kolay uymazlar ve kendi başlarına özgürce yaşayabilecekleri bir sığınak (mutlak yalnızlık, manastır yaşantısı, mezheplere bağlı olma, ilgilerini masum heveslere verme gibi) ararlar.(12) Elinin altında sınırsız mekanik güç bulunduranlar, bilimin ve teknolojinin kazanımlarından yararlananlar, iktidarlarını insanın zararına kullanacaklardır. Bu düşüncesini Russell şöyle dile getirmektedir: "*Eskiden insanlar büyülü güçler elde etmek için ruhlarını şeytana satarlarmış. Bugün insanlar bu güçleri bilim yoluyla elde ediyor ve birer şeytan haline gelmek zorunda görüyorlar kendilerini. Kudret zararsız hale getirilmedikçe ve şu ya da bu fanatik zorbalar grubunun değil yalnız beyazının, sarısı karasıyla, faşisti, komünisti, demokratıyla bütün insanlığın hizmetine verilmedikçe, dünya için bir umut yoktur; zira teknoloji şunu kaçınılmaz hale getirmiştir: Ya bütün insanlar yaşayacak, ya bütün insanlar ölecek.*" (13)

Russell kitabının üçüncü bölümü olan "İktidarın

Biçimleri"nde iktidar kavramını tanımlar. Ona göre iktidar "*alınması gereken sonuçların ürünü*"dür ve nicel bir kavramı ifade eder.(14) "*Aynı isteklere sahip*" iki kişiden birinin isteği diğerine göre daha fazla gerçekleşirse iktidar sahibidir.(15) İnsanlar üzerindeki iktidarın hangi biçimlerde ortaya çıktığı konusunda Russell, bu biçimleri üçe ayırır: 1. Beden üzerinde doğrudan doğruya güç uygulayarak (hapis, öldürme). 2. Ödül ve ceza vererek (iş vermek, işsiz bırakmak). 3. Fikirleri etkileyerek (propaganda).(16) İktidarı "*geleneksel iktidar*" ve "*geleneğe ya da onaya dayanmayan iktidar (yalın iktidar)*" olarak ikiye ayıran Russell, ruhban sınıfı yani rahiplerin, kilisenin iktidarı ile kral iktidarını geleneksel iktidar içinde ele alır. Geleneksel iktidar, kendisini alışkanlık gücüne dayadığından güven içinde olduğunu düşünür ve ihanete uğrama korkusu yaşamaz. Bu iktidar biçimi uyandırdığı saygıdan cesaret alır; bu yüzden de kamuoyunun onayını yitirmeyeceğini sanır.(17) Kalıtsal iktidarı ayakta tutan inançlar ve alışkanlıklar yavaş yavaş kaybolmaya başlayınca geleneksel iktidar yerini uyrukların onayına dayanmaya gerek duymayan "*yalın iktidar*"a bırakır. Geleneksel iktidardan yalın iktidara geçiş örneklerini Russell şöyle vermektedir: "*Kasabın koyun üzerindeki, istila ordusunun yenilmiş bir ulus üzerindeki ve polisin yakalanmış suikastçılar üzerindeki iktidarı işte bu cins bir iktidardır. Katolik kilisesinin Katolikler üzerindeki iktidarı gelenekseldir, buna karşılık, geçerli dinsel inançlara karşı suç işlemelerinden ötürü cezalandırdıkları üzerindeki iktidarı yalındır. Devletin, kendisine bağlı vatandaşları üzerindeki iktidarı geleneksel, ama başkaldıranlar üzerindeki iktidarı yalındır.*"(18)

Russell'a göre zamanında geleneksel olan bir iktidar biçimi, gelenek artık kabul edilmez hale gelir gelmez, yalın iktidar biçimini alır. Özgür düşünce ve eleştiri dönemleri yalın iktidara geçiş için eğilim taşıyan dönemlerdir. Russell'a göre insanlık tarihinde en çok nefret uyandıracak nitelikteki olayların en büyükleri yalın iktidarla ilişkilidir. "*Kölelik ve köle ticareti, Kongo'nun sömürülüşü, eski endüstrializmin korkunç uygulamaları, çocuklara yapılan zulüm, adli işkenceler, ceza hukuku, zindanlar, angarya, dinsel cezalar, Yahudilere yapılan iğrenç şeyler, despotların umursamaz acımasızlıkları, siyasal muhaliflere bugün Almanya'da ve Rusya'da polisin inanılmayacak kadar eşitsiz davranışı*" yalın iktidarın savunmasız kurbanlara karşı kullanılışının örnekleridir.(19) Bütün bu örnekler, hükümetlere karşı ayaklanmalar, sıradan suç işleyenler oldukça, yalın iktidarların da olacağını göstermektedir. Bütün bu olumsuz iktidar uygulamalarından kurtulmak nasıl olanaklı olabilir? Böyle bir soruya Russell şöyle yanıt vermektedir: "(...) *İnsan yaşamının, insanlık yığını için büyük dehşet dönemleriyle dolu karanlık bir sefaletten daha başka bir şey haline gelmesi isteniyorsa, yalın iktidara elden geldiği kadar az yer verilmelidir. İktidar uygulamasının, ahlaksızca bir işkence uygulamasından daha iyi bir şey haline gelmesi isteniyorsa, iktidarın yasa ve görenek nöbetçileriyle çevrelenip, ancak enine boyuna düşünüldükten sonra uygulanır hale getirilmesi ve uygulanmasının, bu iktidar uyruklarının çıkarları bakımından yakın bir kontrol altında tutulan kişilerin eline verilmesi gerekir. Bunun kolay bir iş olduğunu söylemiyorum. Bunun gerçekleşmesi için, her şeyden önce savaşların ortadan kaldırılması gerekir, zira bütün savaşlar bir yalın iktidar uygulamasıdır. Yine bunun gerçekleşmesi için, dünyanın, ayaklanmalara yol açan dayanılmaz baskılardan kurtulmuş olması; yaşam standardının bütün dünyada yükselmesi, (...) hepsinden önemlisi, olguların doğrusunu araştırabilmek fırsatlarına sahip, uyanık bir kamuoyunun bulunması gerekir.*"(20)

Geleneksel iktidar yerini yalın iktidar dışında "devrim iktidarı"na da bırakabilir. Devrim iktidarının, gerek geleneksel gerek yalın iktidar biçimlerinden ayrı belirgin nitelikleri vardır. Devrim başarılı olduğunda kısa zamanda geleneksel hale gelir. Devrim mücadelesi uzun sürdüğünde ise yalın iktidar biçimini alır. Russell bu iktidar biçimini "*İlk Hıristiyanlık*", "*Reformasyon*", "*Fransız Devrimi ve Milliyetçilik*" ve "*Sosyalizm-Rus Devrimi*" örnekleriyle açıklar. Bu örnekleri kısaca açıklamakta yarar vardır. Kilisenin öğretileriyle, Roma Devleti'nin geleneksel doktrini arasındaki ayrılık Hıristiyanlık devrimini açıklamaktadır. Reformasyon devrimi, kilisenin zayıf düşürülmesiyle ortaya çıkmaktadır. Fransız Devrimi, devrimci bir inançla geleneksel inancın üstünlük kavgasıdır. Rus Devrimi ise liberalizme meydan okumuştur.(21)

Russell bir başka iktidar biçiminden daha bahseder: "*İktisadi iktidar*" İktisadi iktidar şöyle tanımlanır: "*Emeğin iktisadi gücünden ayrı olarak, (...) gerektiği zaman silahlı kuvvetlere de başvurmak suretiyle, belirli bir toprak parçası üzerinde kimin kalacağına, bu toprağa kimin bir şeyler sokacağına ve bu topraktan kimin bir şeyler alacağına karar verilmesinden ibarettir.*"(22) Sanayicinin ve özel kişilerin iktidarı buna örnektir. Bu iktidar kolayca bağımsızlık kazanabilir, kamuoyunu propagandayla etkileyebilir ve politikacıları, özgürlüklerini ellerinden alan yükümlülükler altında bırakabilir hatta mali krizler yaratma tehdidinde de bulunabilir; ancak yapabilecekleri kesin sınırlarla belirlenmiştir.(23)

Russell'ın üzerinde durduğu başka bir iktidar biçimi "*düşünce üzerindeki iktidar*"dır. Bir inanç başlangıçta bir güce sahip değildir. İnancın yaygın bir düşünüş haline gelmesinde ilk adım iknadır. İkna

yoluyla bir grubun bir inanca bağlanması sağlanmaktadır. Bu süreçten sonra grubun dışındakilere propagandayla ulaşılmakta ve büyük çoğunluğun istenilen inanca gerçekten bağlanmasına çalışılmaktadır. Bilimin yükselişi de, zora başvurulmadan düşüncenin etki altına alındığını desteklemektedir. "*Bilim alanındaki akıl, var olan hedeflere ulaşma araçlarını sağladığı ve bunu sağladığına ilişkin ortaya ezici kanıtlar koyduğu için, önyargılara üstün gelmiştir,*" der Russell.(24)

Russell iktidar biçimlerini inceledikten sonra yönetim biçimlerini ele alır. Tarihte en eski ve en yaygın biçimi olarak karşımıza çıkan yönetim şekli "*mutlakıyet sistemi*" yani "*tek adam hükümdarlığı*"dır.(25) Bir yöneticinin arkasından giden grup, yöneticinin fetih gibi başarılarıyla kendini yücelmiş sayar: "*Fatihe boyun eğenler, ona korkuyla karışık bir hayranlık duyarlar. Bu korku ve hayranlığı uyandırmak için ne siyasal bir eğitime ne de uzlaşma alışkanlığına gerek vardır; gerekli olan biricik içgüdüsel toplumsal bağlılık, hükümdarın ardınca gidenler arasında ona en yakın olanların bağlılığıdır ki, her şeyin kahramanın başarılarına bağlı olduğu gerçeği bunun sağlanmasını çok kolaylaştırır.*"(26) Mutlak monarşinin yerini oligarşi alır.

Oligarşinin çeşitli biçimleri vardır: Kalıtsal bir aristokrasi egemenliği, zenginler egemenliği, kilise egemenliği ve siyasal parti egemenliği. Monarşi ve oligarşinin ortak kusuru, sıradan insanların isteklerine karşı umursamaz hale gelmeleri ve devrime yol açmalarıdır; oysa demokrasi bu türden istikrarsızlıklara karşı bir koruyucudur.(27) Russell'a göre bir hükümete demokratik bir hükümet diyebilmek için nüfusun oldukça büyük bir bölümünün "*siyasal iktidarda*" pay sahibi olması gerekmektedir. Demokrasi, bütün yönetim biçimleri arasında en iyisidir.(28)

2. Bertrand Russell ve Eğitim Düşüncesi

Russell eğitim kavramını insan kişiliğinden ayrı tutmaz. O, eğitimde neyin amaçlanması gerektiği konusunda insan kişiliğinden beklenenin toplumda oynayacağı role dair şunları söyler: "*Savaşçıl birine iyi görünen bir eğitimi barışçıl bir kişi kendi çocukları için istemeyecektir. Toplumcu bir kişinin eğitim anlayışı bir bireycininki ile aynı olmayacaktır. Daha temel bir görüş ayrılığına gelince, eğitimi belli inançları aşılamak için bir araç olarak görenlerle, eğitimin bağımsız yargı yeteneğini geliştirmesi gerektiğini düşünenler arasında hiçbir görüş birliği olamaz.*"(29) Russell'ın eğitim için bu belirlemeleri eğitimin amaçlarını ve eğitimle ortaya çıkmasını beklediğimiz bireyin kim olduğunu düşündürmektedir. Acaba Russell çağdaş eğitimin temel ilkeleri konusunda neler düşünmekte ve bunların uygulanması konusunda neler önermektedir? Her şeyden önce eğitim nedir?

Ona göre en iyi eğitimin nasıl olacağını ileri sürmeden önce, ne tür bir insan yetiştirmemiz gerektiği üzerinde bir anlayışın geliştirilmesi gerekir. Russell eğitimde göz önünde tutulması gereken amaçların neler olması gerektiğini belirlemeden önce değişik eğitim sistemlerini incelemeye girişir. Geleneksel Çin eğitimi, Klasik Yunan eğitimi, Japon eğitim sistemi, İngiliz okulları, Amerikan devlet okulları, onun eğitimin amaçlarını irdelerken ele aldığı eğitim sistemleridir.(30)

Russell'a göre, eğitimin insan üstünlüklerini doğru anlaması gereklidir. İnsanda üstünlüğün ne olduğu konusunda Russell şunları söylemektedir: "*Birlikte bulunduklarında ideal bir kişiliğin temelini oluşturan dört özelliği ele alacağım: Bunlar canlılık, yüreklilik, duyarlılık ve zekâdır.*"(31) Canlılık dış dünya ile ilgiyi geliştirip çalışma yeteneğini artırdığından kıskançlığı önlemektedir. İnsanın kendi yaşamını zevkli kılmasının nedeni canlılıkta gizlidir. Bu nedenle de canlılık tüm insanların sahip olması gereken bir özelliktir. Yüreklilik, insanın "*benlik saygısı*" ile ilgilidir ve tam bir yüreklilik "*kendini dünyanın küçük bir parçası olarak hisseden, ilgileri geniş bir kişide bulunur; bu da kendini aşağılayarak değil, kendi benliği dışında çok şeye değer vererek sağlanır*".(32) Russell duyarlılıktan uyarıların duygular yaratmasını anlamaktadır. Duyarlılık kişide daha sonraki süreçte duygudaşlık yaratmaktadır. Zekâ ise, edinilmiş bilgiden çok, "*bilgi edinme yeteneği*" anlamına gelmektedir. Zekânın tamamlayıcısı meraktır.(33) Tüm bu belirlemelerden sonra Russell konuyu eğitime getirir. Ona göre eğitim "*en üst düzeyde canlı, yürekli, duyarlı ve zeki insanlardan oluşan bir toplum*" oluşturmaktır.(34)

Eğitim ve Toplum Düzeni başlıklı eserinde Russell, bütün çağlarda eğitimin iki amacı olduğunu yazar. Bu iki amaç "*iyi davranış anlayışı*" ve "*öğretim*"dir. "*İyi davranış*" kazandırma anlayışı beraberinde ödül ve cezayı getirmektedir; ancak kişiliğin eğitilmesinde davranışçı yöntem yeterli değildir.(35) Çocuğun kişiliğinin geliştirilmesi için onun düşünceleri dinlenmeli ve onlara düşünüş yolları gösterilmelidir. Başta öfke ve yıkıcılık olmak üzere olumsuz duygular kişilik eğitiminde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu olumsuz duyguların ortaya çıkmasının nedeni çocuğun ya da gencin kendini ifade edememesidir. Eğitim özgür düşünceli ve mutluluğa eğilimli insanların yetiştirilmesinde yardımcı olmalıdır. "*Özgür düşünce*"den Russell geleneksel dinsel dogmaları kabul etmeyen düşünceyi anlamaktadır.(36) Özgür kişi dış zorlamayla karşı karşıya değildir; böylelikle düşünce, birtakım dış yönlendirici etkenlerden bağımsız hale gelmiş olur. Russell bu konu-

da şöyle yazar: *"Söz özgürlüğüne karşı yasa ve yasaklarla dili, sansürle kalemi, kıskançlığı sevecenlikten daha iyi sayan bir ahlaka sevgileri bağlanan; çocukluğu davranış kuralları içinde, gençliği katı bir gelenekçilikle geçen insan, kendisini engelleyen dünyaya karşı öfke duyacaktır. Bu öfke elleri kolları bağlanan çocuğun duyduğu öfkenin aynıdır. Böyle insan yıkıcılığa döner; yaratılışına ve koşullara göre bir ihtilalci, bir savaş yandaşı ya da işkenceci bir törebilimci olur. Daha iyi bir dünya yaratacak insanlar yetiştirmek bir duygusal psikoloji sorunudur; bu, özgür düşünceli, mutluluğa eğilimli insanlar yetiştirmek sorunudur."*(37)

Son Söz Yerine

Russell siyaset görüşünün temel kavramını *"iktidar"* olarak belirlemiştir. İktidar kavramı belirlenince, bunun yönetim biçimleriyle olan ilişkisi de kendisini gösterecektir. Ona göre tüm bu yönetim biçimlerinin en iyisi demokrasidir; çünkü özgür düşünceli kişiler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu düşünce Russell'ın yazılarında görebildiğimiz liberalizmin etkilerini de taşımaktadır. Onda siyaset görüşü eğitim düşüncesinden bağımsız değildir. Her toplumsal düzen arkasında felsefi bir düşünce taşımakta ve bu da eğitim sistemleriyle ilgili fikir sahibi olmamız için birtakım düşünce olanakları vermektedir. Russell da eserlerinde felsefe-siyaset-eğitim ilişkilerini bu bakış açısından irdelemiştir.

Mayıs Soruları

Hani ışıl ışıl olacaktı yeryüzü
Hani bunun için dövüştünüz
Gölcüklerde buharlaşan kim
Varacakken okyanuslara
Kim unuttu yaşamın akışkanlığını

İşte kasırga
Şimşeklerle doğranan gökyüzü
Eteğindeki buzları döküyor
Yığılıyor önümüze
Buzul çağı mı geliyor

Nasıl da inliyor sancılarla
Eriyen kutup, yamanan gök
savaşlarla tutuşturulmuş kıtalar
İnsanlar aç
Bilgiye, kardeşliğe, eşitliğe

Yabancılaşmayla örtünen kim
Kefen mi, gelinlik mi isterdiniz
Kimdi anasını yiyen
Su damlalarında parlar mı yine güneş
Renklerin fırtınası ne zaman

Servet ÇOLAK

* Russell'ın eserler listesi Mete Tunçay'ın derlediği *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar Yakın Çağ* başlıklı kitabından alınmıştır. Bu kitabın künyesi çalışmamızın "Kaynakça" bölümünde yer almaktadır.

Kaynakça:

— Russell, Bertrand, *Dünyamızın Sorunları*, çev.: Sabahattin Eyuboğlu ve Vedat Günyol, Çan Yayınları, İstanbul, 1962.
— Russell, Bertrand, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, çev.: Nail Bezel, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1976.
— Russell, Bertrand, *Felsefe Sorunları*, çev.: Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994.
— Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, çev.: Nail Bezel, Say Yayınları, İstanbul, 1996.
— Russell, Bertrand, *İktidar*, çev.: Mete Ergin, Cem Yayınevi, 3. Basım, İstanbul, 1999.
— Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, çev.: Nermin Arık, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 13. Basım, İstanbul, 2000.
— Russell, Bertrand, "Felsefe ve Siyaset", *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi. Seçilmiş Yazılar. Yakın Çağ*, çev. ve derleyen: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
— Russell, Bertrand, "Siyasetçe Önemli Arzular", *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Yakın Çağ*, çev. ve derleyen: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Dipnotlar

1. Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, çev.: Nermin Arık, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 13. Basım, İstanbul, 2000, s. 147.
2. Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, s. 149.
3. Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, s. 232.
4. Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, s. 241.
5. Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, s. 242.
6. Russell, Bertrand, "Felsefe ve Siyaset", *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi. Seçilmiş Yazılar. Yakın Çağ*, çev. ve derleyen: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 356.
7. Russell, Bertrand, "Felsefe ve Siyaset", s. 367.
8. Russell, Bertrand, "Felsefe ve Siyaset", s. 369.
9. Russell, Bertrand, "Siyasetçe Önemli Arzular", *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Yakın Çağ*, çev. ve derleyen: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 376.
10. Adler, Alfred, *İnsan Tabiatını Anlama*, çev.: Ayda Yörükân, İş Bankası Kültür Yayınları, 5. basım, İstanbul, 2000.
11. Russell, Bertrand, *İktidar*, çev.: Mete Ergin, Cem Yayınevi, 3. Basım, İstanbul, 1999, s. 18.
12. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 26.
13. Russell, Bertrand, *İktidar*, s.34.
14. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 35.
15. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 35.
16. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 36.
17. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 83.
18. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 85.
19. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 106.
20. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 107-108.
21. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 121.
22. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 124.
23. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 129.
24. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 143.
25. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 186.
26. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 137.
27. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 194.
28. Russell, Bertrand, *İktidar*, s. 197.
29. Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, çev.: Nail Bezel, Say Yayınları, İstanbul, 1996, s. 8.
30. Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, s. 34-39.
31. Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, s. 42.
32. Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, s. 48.
33. Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, s. 54.
34. Russell, Bertrand, *Eğitim Üzerine*, s. 56.
35. Russell, Bertrand, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, çev.: Nail Bezel, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 38.
36. Russell, Bertrand, *Sorgulayan Denemeler*, s. 163.
37. Russell, Bertrand, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, s. 41.

"SÖMÜRÜ UYGARLIĞI"NIN GÖRENEĞİ: SALDIRI VE ÇAPULCULUK

İlhan YÜCE

Kıta olarak Afrika kökenli olan ve öteki canlıların dünyasından kopuş sürecinin başlangıcı 5 ile 9 milyon yıl öncesine uzandığı varsayılan insanoğlu, milyonlarca yıl barındığı, beslendiği, geliştiği topraklardan yavaş yavaş çıkıp yeryüzüne yayılır. *Tüfek Mikrop ve Çelik İnsan Topluluklarının Yazgıları* adlı kitabında Amerikalı Jared Diamond, insanın yaklaşık bir milyon yıl önce Asya'ya geçtiğini, oradan Endonezya Adaları ile Okyanusya'daki adacıkları doldurarak, beş yüz bin yıl önce de Avrupa topraklarına yöneldiğini yazar. Avustralya'daki ilk insan izleri ise çok daha yenidir ve günümüzden 30-40 bin yıl öncesine dayanmaktadır. İnsanoğlunun Amerika kıtasına geçişi ise, günümüzden 12 bin ile 35 bin yıl öncesi arasında, Bering Boğazı'nın buzlarla kaplı bir döneminde gerçekleşmiş ve Kuzey ile Güney Amerika'ya yerleşme, 10-11 bin yıl önce tamamlanmıştır.

618 sayfalık büyük boyuttaki kitabında Diamond, ağırlıklı olarak, insanın yakın tarihinden, değişik insan topluluklarını anlatır. Onun toplumsal olaylara yaklaşımı, sınıfsallıktan uzak ve küçükburjuva aydını anlayışı düzeyindedir. Böyle olsa da Diamond; insan, teknoloji, uygarlık üstüne ilginç sorular sorar. Örneğin; "*İnsanın evrim sürecinde bugünkü insana en yakın örnekler Afrika kökenli olmasına karşın, insan uygarlığı neden Avrupa merkezli olarak gelişti?.. Avustralya yerlileri; taş aletler, avcılık ve toplayıcılık gibi ilkel dönemlerini neden aşamadılar?.. Neden Avrupalılar Amerika'yı keşfetti de, Amerikalılar Avrupa'yı keşfetmedi?.. Neden Amerika, Afrika ve Avustralya yerlileri gidip Avrupalıları ve Asyalıları öldüremedi, egemenlikleri altına alamadı, onların köklerini kazıyamadı?..*"(1)

Diamond, insan topluluklarının birbirinden farklı gelişimini ırkçı yaklaşımla yorumlayanlara karşı, çevreyi, yani coğrafyayı öne çıkarır. "*Tarih, farklı halklar için farklı yönde gelişti, ama bu, çevresel farklardan dolayı böyle oldu, o halkların biyolojik farklılıklarından dolayı değil...*"(1)

İnsan topluluklarının gelişmesinde ve yükselmesinde çevrenin etkisi elbette yadsınamaz. İnsanoğlunun ilk uygarlıkları, uygun iklimlerde ve bereketli topraklar üstünde kurulmuştur. Ancak buralarda kurulan uygarlıklar da, başka yerlerden gelen insan topluluklarınca sık sık yıkılmaktan kurtulamamıştır. Çevreyi, birincil, kesin ve tek belirleyici görmek, insanın ve sömürünün varlığını görmezden gelmek demektir. İnsanın insanı sömürüsünden söz etmeyen Diamond'un, insanlık tarihi üstüne yaptığı yorumlar birçok yerde nesnel gerçeklikle çelişir.

Milyonlarca yıllık evrim sürecinde, öteki canlıların arasından başarıyla sıyrılıp gelen insanoğlunun her alandaki özgürce gelişmesi, günümüzden yaklaşık 10 bin yıl önce kendini göstermeye başlayan insanın insanı sömürüsüyle sona erer. Böylece insanoğlunun kendi türünden yediği darbe, onun, insanlaşma tarihi boyunca çevresindeki yabanıl hayvanlardan ve kışıyla, depremleriyle, selleriyle, salgın hastalıkları ve kıtlıklarıyla doğadan yediği darbelerden çok daha amansız olacaktır. İnsanoğlu artık, hayvanların yabanıl (vahşi) yaşamında bile görülmeyen bir saldırganlığın, kıyıcılığın, el koyma ve çapulculuğun tutsağı kılınmıştır. "*Sömürü uygarlığı*"nın egemenlerinin insanlığa karşı uyguladığı bu amansız kurallar, tüm insanlığın kuralları kılınmıştır. Büyük balık küçük balığı yutarken, küçükler de daha küçükleri, güçlüler hep güçsüzleri yutup yok edecektir. İnsanın insanı sömürüsünün insanoğluna dayattığı en korkunç açmazdır bu.

Hayvanların Dünyasında Açlar Saldırırken, İnsanın Dünyasında Saldıranlar Toklardır

Aç aslanlar, kaplanlar, leoparlar, kurtlar, iyi birer av bulup karınlarını tıka basa etle doldurduklarında, yatıp uyurlar. Onlara av olabilecek yaban sığırlarının, zebraların, geyiklerin yaşamı, birkaç günlüğüne de olsa, güvence altındadır. Korkusuzca ot yiyip, su kaynağından su içebilirler. Yırtıcı hayvanların en önde gelenleri bile tokken avlarına saldırmaz, onları öldürmez. Bu gerçek, yabanıl yaşamın temel yasasıdır da. Yabanıl hayvanların dünyasındaki yaşam gerçeği böyleyken, "*uygar*" insanın yaşam gerçeği ise, bunun tam tersidir. Günümüz "*sömürü uygarlı-*

ğı'nda saldırganlık, kıyıcılık ve çapulculuğu yapanlar, açlar değil, toklardır. Hayvanlar dünyasındakinin tersine, insanın dünyasında toklar, açlara saldırmaktadır. İnsanın insanı sömürüsünün başladığı günden beri; buğdayı, yiyeceği, giyeceği bol olanlar, kıt olanlara saldırmaktadır. Sömürü koşullarındaki tok insan, açtan daha açgözlü, daha saldırgan ve daha tehlikelidir. Yağmalayan saldırganlar, güçlüdürler. Güç, ötekiler üzerinde kullanılmak için vardır. Yaşamın yasalarını koyanlar da onlardır. Hem insanı, hem doğayı acımasızca öğütüp yok etmekte olan bu amansız çarka "*uygarlık*" adını verenler de onlardır.

Sömürünün başlamasından sonra insanoğlunun ilkel döneminin üstüne kurulan köleci düzen, feodal düzen ve günümüzdeki kapitalist düzenle insan yaşamının göreceli olarak düzeldiği söylenir. Oysa bilimsel teknolojik gelişmeyi, doğal olarak sınıfsal çıkarları doğrultusunda kullanan emperyalist patronların karşısında insanoğlu, sömürü tarihinin hiçbir döneminde görülmeyen ölçüde bir kapana kıstırılmışlık ve açmaz içindedir.

Resmi tarihi okuyan bir öğrenci; tarihe son noktanın konduğu ve artık yeniden yazılmayacağı izlenimini edinir. Savaşların, yıkımların, kıyımların, öldürmelerin, işkencelerin tarihte kaldığı izlenimini edinir. Ancak tarihte kaldığı sanılan saldırganlık hiç hız kesmediği gibi, günümüz emperyalizmiyle, görülmedik boyutlara vardırılmıştır. Kapitalist patronların "uygarlığı" geliştikçe, sömürünün boyutları da katmerlenmektedir.

Kapitalist patronlar rakiplerine karşı daha güçlü olmak için, daha çok sömürmek zorundadırlar. Sömürünün sınırları yoktur. Sömürülen bir ülkenin tarımsal ürünleri, toprakları, ormanları, yeraltı kaynakları, denizleri ve insanları yok edilinceye değin sömürülür ve sömürü yine bitmez. Sömürülen ülkelerin insanları ot yiyecek duruma gelseler, emperyalizmin gözü doymaz patronları gelip otun da kökünü kurutmaya bakarlar.

Ulusal gelirden bir Amerikalının payına günde 100 doların düştüğü emperyalist haydut ABD, yoksul Afganistan'ın, Irak'ın üstüne çullanmıştır. Yiyecek ekmek bulamayan Afganlının ulusal gelirden bir günlüğüne düşen pay yalnızca 44 senttir. Günlük geliri 100 dolar olanlar, günlük geliri 44 sent olan yoksulun gırtlağına sarılmaktadır.

İşgalci haydut ABD'nin insan azmanı askerleri, Afganistan'da, Irak'ta, yoksul insanların arasında utanmazca dolaşmaktadırlar. Afganlılar, Iraklılar; yoksuldurlar, açtırlar, yalınayaktırlar, cahildirler, geridirler ve emperyalist ABD'nin, bedenlerinden sağlık fışkıran işgalci askerlerinden daha insandırlar.

Bush Bağdat'ta kitabında Tarık Ali'nin, işgalci askerlerin öldürülmesi üstüne çok önemli bir saptaması şöyledir: "*Batılı muhabirlerin pek çoğu, bir işgal gücü askeri öldürüldüğünde, neredeyse dünyanın her köşesini gizli bir sevinç dalgasının sardığı konusunda hemfikirdirler...*"(2)

"Uygar"ın "İlkel"e Getirdiği, Yalnızca Kötülüktür

Amerika kıtasının 1492'de bulunuşundan 41 yıl sonra doğan Montaigne (1533-1592), Yeni Dünya'nın talan edilmesi ve Kızılderililerin acımasızca yok edilmesi üzerine Denemeler*'ine "Amerika'nın Bulunuşu" başlıklı denemesini yazar. 15. yüzyılda yaşamasına karşın insana, birçok insansal önyargıdan uzak, evrensel bir gözle bakmayı bilen Montaigne, eski "uygar" dünyanın insanlarıyla, Yeni Dünya'nın ilkel yerlilerini karşılaştırır. Montaigne'e göre bu ilkel yerliler; iyilik, cömertlik, konukseverlik, dürüstlük, içtenlik gibi erdemlere sahiptirler. Gözü pektirler, yiğittirler, samimi ve neşelidirler. Acılara, açlığa, ölüme dayanıklıdırlar ve sözlerine güvenilir insanlardır. Silahları yalnızca yaylar, mızraklar, taşlar, sopalar ve ağaçtan kalkanlardır.(3)*

*İlkel insanın yukarıda sayılan özellikleri, Eski Dünya'nın uygar insanının yalnızca sözlüklerinde kalmış kavramlardır. Uygar insan, bu özelliklerini unuttuğu oranda silahlarını geliştirmiş, ya da tam tersine, silahlarını geliştirdiği oranda insansal özelliklerini unutmuştur. Uygar insan; hiç at görmemiş bu konuksever yerlilerin karşısına, sırtlarında göz kamaştıran zırhlar, ellerinde parıl parıl yanan keskin kılıçlar, sırtlarında tüfekler ve önlerinde, "*Roma imparatorunu bile afallatacak*"(3) bir gümbürtüyle patlayan toplarla çıkmışlardır. Eski Dünya'nın "uygar" insanı, Yeni Dünya'nın "ilkel" insanına, yalanı, kandırmacayı, ikiyüzlülüğü, düzenbazlığı, kalleşliği, acımasızlığı, hırsızlığı, açgözlülüğü öğretecek, onu işkenceyle, ölümle, soykırımla tanıştıracaktır.*

"Aşağılık makine zaferleri bunlar," diyen Montaigne, Amerika kıtasındaki yerlilerin tam bir soykırımdan geçirilmesi karşısında şöyle yakınır; "Bari bu soylu ülkeyi Büyük İskender, eski Yunanlılar, Romalılar fethetmiş olsaydı..."(3) Kendisinden iki yüzyıl sonra yaşayacak olan Jean Jacques Rousseau (1712-1778) gibi, insandaki kötülükleri "makineye" ya da doğrudan "uygarlığa" bağlama yanlışı yapsa da, Montaigne, içinde yaşadığı XVI. yüzyıl uygarlığını, milattan öncede kalmış uygarlıklardan daha barbar görmekte haksız mıdır?

İnsanın ilkel dönemi, eski Yunan ve Roma ozanlarının özlemle andıkları ve Yunan söylencebiliminde (mitoloji) sözü edildiği gibi bir Altın Çağ değildir elbette. Ancak insanoğlu, ilkel toplumdan bu yana, üretim araçlarını geliştirdikçe yeni ve ileri bir toplumsal düzene geçmiş, köleci toplum düzenini, feodal toplum düzenini yaşayıp günümüz kapitalizmine

ulaşmış, insan yaşamı kolaylaşıyormuş gibi görünmekle birlikte, insandaki saldırganlık ve barbarlık azalmadığı gibi, giderek artmıştır da. Günümüzün egemen güçleri, egemenliklerini sürdürme pahasına, insanlığı yeni bir ortaçağ karanlığına sürüklemeye çalışmaktadırlar. İnsan ise, genel olarak, kendisine dayatılan yabancılaşma içinde, duyarsız ve umarsız (çaresiz) görünmektedir.

" 'Ne ettiğimi bilmiyorum; ne ettiğini bilmeyen her şeyim ben' diye iç geçirir modern insan," *diyen Friedrich Nietzsche,* Deccal, Hıristiyanlığa Lanet *adlı kitabında şunları yazar:* "İnsanlık, bugün inanıldığı gibi, daha iyiye ya da daha güçlüye ya da daha yükseğe doğru bir gelişme göstermemektedir. 'İlerleme', modern bir düşüncedir yalnızca, yani, yanlış bir düşünce. Bugünün Avrupalısı, değerlilik bakımından, Rönesans Avrupalısının fersah fersah altında kalır..."*(4) İlerlemenin yanlış bir düşünce olduğu görüşü bir yana bırakılırsa, karanlıkla aydınlık arasında bocalayan ve bir çöküş sürecinde görünen günümüz insanı ile Rönesans'ın yükseliş insanı üstüne Nietzsche'nin saptaması yanlış mıdır? Rönesans insanının geleceğe dönük yüzüne karşılık, kendi varlığına yabancılaşmışlığı içinde günümüz insanının büyük bölümünün yüzü ise, geleceğe değil, ne yazık ki, geçmişe dönüktür.*

Fatihler mi, Fidyeci Caniler mi?

Amerika kıtasının bulunuşu okullarımızın tarih kitaplarında "keşifler ve kâşifler" türünden başlıklarla işlenirken, soykırımdan söz etmek şöyle dursun, kıtanın yerlileri olan Kızılderililerin sözü bile edilmez. Oysa Yeni Dünya'ya, o dönemin en gelişmiş, en güçlü, en sömürgeci ve en 'uygar!" Avrupa ülkeleri adına ayak basanlar, hırsızlardan daha hırsız, canilerden daha canidirler.

Francisco Pizarro (1475-1541) 168 çapulcuyla 1532'de İspanya imparatoru adına İnka İmparatoru Atahualpa'yı tutsak alır, binlerce yerliyi öldürür. Atahualpa'yı sekiz ay elinde tutan Pizarro, serbest bırakma sözü vererek ondan, Diamond'a göre, "tarihin en büyük fidyesini" *alır. Diamond bu fidyenin;* "5 metre eninde, 7 metre boyunda, 2,5 metre yüksekliğindeki bir odayı dolduracak kadar altın"*(1) olduğunu yazar. Bu denli altını alsa da Pizarro, sözünü yine de tutmaz ve Atahualpa'yı öldürür. Pizarro ve çapulcuları, İnkaların başkenti Cuzco'daki ünlü Güneş Tapınağı'nı yağmalamaya girişir. Yeni Dünya'dan Avrupa'ya 900 ton altın ve binlerce ton gümüş taşındığını belirten Suat Parlar,* Barbarlığın En Yüksek Aşaması ABD *adlı yapıtında, Güneş Tapınağı yağmasını anlatan bir kitaptan şu satırları alır:* "Birbirleriyle itişip kakışarak, hatta zaman zaman dövüşerek saldırıyorlardı hazinelere. Her biri aslan payını kapmak istiyordu. Sırtlarında zırhları, ayaklarında demir mahmuzlu çizmeleri ile heykelleri devirip çiğniyor, mücevherleri avuç avuç kapıyorlardı. Daha küçük boyutlara indirgeyebilmek için, çekiçlerle kırıyorlardı altın eşyaları... çubuk haline getirmek üzere bütün hazineyi potaya attılar. Duvarlardaki altın kaplamaları, altından dökme bitki ve kuş heykellerini ve bütün öteki değerli eşyayı hiç durmaksızın attılar potaya..."*(5)*

Hernan Cortez ve çapulcuları, Azteklerin başkenti Tenochtitlan'a girip 67 bin kişiyi öldürdüler. Bugünkü Meksiko'nun bulunduğu yerde kurulu Tenochtitlan, 500 bini aşkın nüfusuyla, Eski ve Yeni Dünya'nın belki de en büyük kentiydi. Hernan Cortez, kendisini ve Kral V. Karl'ın egemenliğini tanıyan imparator II. Montezuma'yı tutsak aldı.

Çocuklarımıza "kâşifler" ya da "fatihler" olarak tanıtılan bu hırsız ve çapulcu sürüsünü; "Gözlerini altın hırsı bürümüş bir avuç çete" *olarak değerlendiren Alaeddin Şenel de,* Irk ve Irkçılık Düşüncesi *adlı kitabında,* Aztek İmparatoru II. Montezuma'nın başına gelenleri ve sonunu şöyle anlatır: "Hernando Cortez (1488-1547) ve adamları, ateşli silahları sayesinde koskoca Aztek İmparatorluğu'nu yıktıktan sonra, İmparator II. Montezuma'yı (1466-1520) kendisine dokunulmayacağı, fidye öderse serbest bırakılacağı sözü verilerek, uyruklarına ülkenin dört bir yanından, özellikle tapınaklardan altın eşya ve sanat yapıtları getirtip, bunları dağ gibi yığdırması sağlandı. Kızılderili tarihini ve kültürlerini kavramamızda eşsiz yardımları olacak bu sanat yapıtlarının, tarih ve sanat değerlerinden çok altınıyla ilgilenen İspanyollar, bunların büyük bir bölümünü, taşımada kolaylık olsun diye eritip, para olarak Avrupa'ya gönderdiler... ama Montezuma serbest bırakılmadı; yargılandı ve 'dinsizlikten' ölüme mahküm edildi. Kendisini kutsal bilen ve halkı tarafından kutsal bilinen imparator, hiç değilse inançlarına uygun olarak ölmek istedi, boğularak ölmek istemedi. Bunun için ne isterlerse vermeye hazırdı. İnançlarını istediler; Hıristiyanlığa geçerse, vurularak öldürülebileceğini söylediler. İnancı için inanç değiştirmeyi bile kabul ettiği halde, verilen söz yerine getirilmedi ve İspanyol geleneklerine göre, boynu mengenede sıkılıp ensesi kırılarak öldürüldü..."*(6)*

Maoriler ve Moriorilер

Yağma ve soykırım denince akla gelen en büyük örnek 1492 Amerikası'dır. Ancak insanın "*sömürü uygarlığı*" küçüklü büyüklü 1492'lerle doludur. İnsanlığın daha yakın tarihinden, küçük boyutta bir ada öyküsü de, Jared Diamond verir.

Afrika'dan yola çıkarak Asya'ya yayılan insanoğlu, Endonezya ve adalarını doldurduktan sonra, Büyük Okyanus'a boydan boya serpilmiş kum tanecikleri gibi görünen yüzlerce adacığı doldurmaya baş-

lar. Adaların doldurulma süreci Diamond'a göre MS 1000 yıllarında tamamlanmıştır. Aynı kökten gelen bu insanlar, üstünde yaşadıkları bu adacıkların değişik coğrafi yapıları gereği, değişik yaşam biçimleri ve kültürler yaratmışlardır.

Yeni Zelanda'da yaşayan ve çiftçilikle geçinen Maori'ler yerleşik bir düzen kurmuşlardır. MS 1000 yıllarında bu insanların bir bölümü, doğularına düşen Chatham Adaları'na gidip yerleşirler ve bunlara da Moriori'ler denir. Ancak aralarındaki bağ kopmuştur. Tıpkı, binlerce yıl önce Amerika kıtasına geçen insanlarla, Eski Dünya insanlarının bağının kopması gibi.

Tarım ve çiftçiliği bilmelerine karşın Moriori'ler, geldikleri bu adaların koşulları uygun olmadığından avcı ve toplayıcı dönemlerine yeniden dönmek zorunda kalırlar. Moriori'lerde toprak tüm topluluğundur ve kararlar tartışılarak alınmaktadır. Kurdukları toplusal düzen; ilkel ve eşitlikçidir. Kimse aç kalmaz. Bir şefleri vardır yine de. Ancak bu şef, Maori'lerdeki gibi despot ve çıkarcı bir şef değildir. Moriori'lerin şefleri, kendilerini halkından ayıran pek az işaret taşımakta, sıradan bireyler gibi sıradan bir kulübede yaşamakta, kendisinin ve ailesinin beslenmesini, herkes gibi, kendisi sağlamaktadır. General Evren Moriori'leri bilseydi, bizim toplumbilimciler için "*Ne yapayım ben öyle bilim adamını?*" dediği gibi, hiçbir ayrıcalığı olmayan Moriori şefleri için de; "*Ne yapayım ben öyle şefi?*" diyebilirdi belki. Fazla şey bilmemesi, onun daha çok çam devirmesini önlemiştir diyebiliriz.

Bölgenin büyük adalarında yaşayan toplumlar ise, yerleşik toplumsal düzenlerini daha da pekiştirmişler, topluluğu yöneten şefler, zora dayalı üstünlüklerini toplumlarına benimsetmişlerdir. Yalnız şefin değil, şef soyundan gelenlerin de hiçbir üyesinin üretime katılma zorunluluğu yoktur ve topluluk üyeleri, şeflerinin karşısında yere kapanmak zorundadırlar. Nüfusları kalabalık Maori'ler, Moriori'lere göre, "uygarlığın" oldukça ileri aşamasındadırlar ve küçücük Chatham Adaları'nda yaşayan soydaşlarının varlığını bile unutmuşlardır.

Yıl 1835'tir. 1492'nin üstünden üç yüz kırk üç yıl geçmiş, Avrupa'da Sanayi Devrimi gerçekleşmiş, kapitalizmin "*sömürü uygarlığı*" tüm dünyada büyük bir hızla "*yükselmekte*!", ya da bulaşıcı bir mikrop gibi yayılmaktadır. Fok avlayan bir Avustralya gemisi, daha önce hiç görmedikleri Chatham Adaları'na uğradıktan sonra Yeni Zelanda limanlarına yanaşır. Gemiciler, gördükleri adaların varsıllığını ballandıra ballandıra anlatmaktadırlar. "*Balıkları, kabuklu deniz hayvanları çok bol. Göllerinde yılanbalığı kaynıyor. Karaka meyvesi istemediğiniz kadar... Epey insan var ama, savaştan anlamıyorlar, silahları yok...*"(1)

Bu haberi duyan Maori'ler, karşılarında av hayvanları varmışçasına, saldırıya öylesine hazırdırlar ki, 500 Maori'li, ellerinde baltalar ve sopalarla bir gemiye doluşup 19 Kasım 1835'te Chatham Adaları'na giderek "*ilkel*" Moriori'lere saldırırlar. 400 Maori'yi taşıyan ikinci gemi ise 5 Aralık'ta baskına katılır. Sayıları iki bin dolayında olan Moriori'lerin çoğu öldürülür, bir bölümü pişirilip yenir, kalanlar esir olarak götürülür. Diamond'un kitabından, sağ kalan bir Moriori'nin anlattıklarını okuruz; "*Maori'ler bizi koyun gibi boğazlamaya başladılar... Çok korkmuştuk, çalılıkların arasına kaçtık, yerin altındaki oyuklara, düşmanın elinden kurtulmak için nereyi bulursak oraya saklandık. Saklanmanın hiçbir yararı yoktu, bizi bulup öldürüyorlardı, erkek, kadın, çocuk demeden...*"

Saldıran Maori'lerden birinin söyledikleri ise şunlardır; "*Göreneklerimize göre el koyduk ve herkesi yakaladık. Tek bir kişi bile kaçamadı. Bazıları bizden kaçtı, onları öldürdük, ötekileri de öldürdük, ne olmuş yani? Bizim göreneğimiz buydu...*"(1)

Güçlünün, her zaman ve her alanda güçsüze saldırması. "*Sömürü uygarlığı*"nın göreneği ve yasası budur. Güçlü olan güçsüzü yok edecek, nesi var nesi yoksa el koyacaktır. Diamond şu saptamayı yapar: "*Kuşkusuz bu iki toplum karşı karşıya geldiğinde Maori'ler Moriori'leri öldürecekti, bunun tersi olmayacaktı...*"

Bu, insana, hele hele "*uygar*" insana yakışan bir yasa mıdır? Bu yasayı olağan karşılamak olası mıdır? Bir kurt sürüsü; bir başka kurt sürüsünü yok etmek şöyle dursun, bir çakal sürüsünü bile yok etmeyi, kökünü kazımayı düşünür mü? Diamond gibi yazarlar, hayvanlar dünyasında bile görülmeyen bu vahşetin, hemen yalnızca "*uygar*" insanda görülmesini hiç dert etmemekte, buna hiç mi hiç şaşmamaktadırlar. İnsanın insanı sömürüsünün başlamasıyla insanoğlunun saldırganlığı, kıyıcılığı, acımasızlığı, hayvanların ötesine geçmiştir. Friedrich Nietzsche *Deccal*'de, insan üstüne şu saptamayı yapar: "*İnsan, göreceli olarak, en bozuk yapılı hayvan, en hastalıklı hayvandır...*"(4) 1492'den önce de, 1492'de de, 1835'te de ve sonrasında da bu böyledir. İnsan, henüz insanlaşamamıştır. İnsanın insanı sömürüsü ortadan kalkmadıkça da insan, gerçek anlamda insanlaşamayacaktır.

"Yeni Moğollar"

Günümüz "*sömürü uygarlığı*"nın en büyük emperyalisti, en büyük çapulcusu haydut ABD, İngiltere'nin de desteğini alarak, bir sürü uyduruk gerekçelerle Afganistan'ı ve Irak'ı işgal etmiş, yalnız Irak'ta, "suç"u ülkesini savunmak olan yüz bin dolayında Iraklıyı öldürmüştür. Azteklerin Güneş Tapınağı'nı soyan çapulculardan daha azılı bir soyguncu olan

ABD, Irak'ın binlerce yıldır korunan kültürel mirasını da talan etmiş, talan edilmesine göz yummuştur. İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde 24-26 Haziran 2004 tarihleri arasında yapılan, "Geçmişimiz İçin Bir Gelecek" başlıklı sempozyuma katılan Chicago Üniversitesi'nden Mezopotamya Arkeoloji Profesörü McGuire Gibson, Irak'ta 40.000 sit alanı olduğunu, savaşın hemen ardından bunların yağmalandığını söyler. "*Savaşla birlikte yeni ve resmi olmayan kazılar başladı, hâlâ kazılıyor. Adab, Umma, Zabalan vb. siteler tamamen mahvoldu. Yağma 2003 savaşından önce de vardı diyenler haklı olabilirler. Ancak bugün durum korkunç, büyük bir felaket yaşanıyor. Aynı anda iki yüz sit kazılıyor. Bir sitte iki yüz elli kişi çalışıyor, tünellere girip günde yüzlerce eser çıkarıyorlar. Her şey göz göre göre yapılıyor. Umma, Nippur... hepsinde yağma var...*"(7)

Bağdat Müzesi'nin Saddam Hüseyin dönemindeki müdürü Asurbilimci Dr. Navala al Mutavalli, 13.000 eserin yağmalandığını belirterek şunları söyler; "*Savaştan on beş gün önce müzedeki önemli eserler seçilip depolara saklandı, onları yağmadan koruyabildik. Müzenin yağmalanmasından sonra geriye kalan heykelleri parçalanmış bulduk, başlarını alıp götürmüşler. Yağmalanan eserlerin 2.000'den fazlası Iraklı gençler tarafından geri getirildi...*"(7)

Savaş biter bitmez önce müzelerin yağmalandığını, 9, 10, 11 Nisan 2003'te Bağdat Müzesi'nin üç gün boyunca talan edildiğini belirten Irak Müzeler Müdürü Arkeolog Dr. Donny George Yonkhana da şunları anlatmaktadır: "*Ellerinde aletleriyle gelenler bütün kapılara saldırmışlar. Kundaklamak için her şeyi darmadağın etmişler. Devletin eski eserler üzerindeki 70 yıllık çalışmalarını içeren dosyaları yere atıp çöpe dönüştürmüşler... Benim bilmediğim gizli bir kapıyı açmışlar. Boş sandıklara dokunmamışlar. En kıymetli sandıkları biliyorlardı. 5.000 silindir mührü alıp gittiler...*"(7)

Moğol İmparatoru Hülagu'nun 1258'de Bağdat Kütüphanesi'ni yaktırdığını anımsatan Tarık Ali, Irak müzelerindeki Osmanlı dönemine ait paha biçilmez değerdeki belgelerin, Amerikan askerlerinin gözleri önünde yerlere saçılıp kaldırımlarda yakıldığını yazar ve Irak halkının işgalci ABD askerlerini "*yeni Moğollar*" olarak tanımladığını belirtir.(2)

Milli Eğitim Bakanlığımızın tarihçileri, çocuklarımıza okutulan tarih kitaplarına, "dostumuz ve müttefikimiz!" emperyalist ABD'nin Irak'ı işgalini, talanını ve cinayetlerini nasıl yansıtacaklardır acaba? "Bu da soru mu? Bugüne değin nasıl yansıttılarsa öyle yansıtacaklar elbette" denecektir, biliyorum. Bilmediğim; koca koca tarihçilerin, tarihi, benzersiz bir kıvraklıkla yazarken, yüzlerinin kızarıp kızarmadığıdır! Gerçi kızarsa ne olur, kızarmasa ne olur! Domates mi bu kızarsın? Merak işte!..

"Küller Küllere, Toprak Toprağa,
Şu Pisliği Ekelim..."

Ekonomik ve askeri gücüyle dünyaya korku salan emperyalist ABD, Irak'ta "*insan*"a yenilmekte, büyük beklentilerle girdiği savaşı yitirmektedir. Irak direnişi, dünyadaki ABD korkusunu parçalamıştır. ABD'nin dağıttığı rüşvetlerle ya da ekonomik ve ticari yaptırım tehditleriyle Irak'a asker gönderen ülkeler, birliklerini birer ikişer geri çekmektedirler. Emperyalist haydut, Irak bataklığından nasıl çıkacağının hesaplarını yapmaktadır.

Ancak savaşın başında, ABD halkı olsun, İngiliz halkı olsun, 11 Eylül'ün etkisiyle, uyduruk savaş gerekçelerine kanarak, çok yüksek bir oranda savaşın destekçisi olmuştur. Bu, sözde kültürlü uluslar, uyduruk savaş gerekçelerine öylesine inandırılmışlardır ki, Tarık Ali, *Bush Bağdat'ta* kitabında, Amerikan ve İngiliz halklarının, Irak'ta işgale karşı koyu bir nefretle birlikte şiddetli bir direniş başladığını öğrendiklerinde küçükdillerini yutacak denli şaşırdıklarını yazar.

Direnişçilerce öldürülen Amerikan askerlerinin tabutları ABD'de törensiz karşılanmakta, ailelerine sessizce verilmekte ve patırtısız gürültüsüz bir biçimde gömülmektedir. Irak'tan ABD'ye giden tabutların sayısı arttıkça, işgale ve savaşa tepki de artmaktadır. Eylül 2005'te Washington yönetimi, halktan, Irak'ın "*yeniden yapılandırılması*" için bağışta bulunmalarını ister. Bu çağrıdan on beş gün sonra hesaplarda biriken para, yalnızca 600 ABD Doları'dır. Buna karşılık, aynı günlerde, kasırganın harap ettiği New Orleans'ın yeniden yapılandırılması için açılan hesaplara "yüz milyonlarca" dolar yatırılmıştır.(8)

Emperyalist ABD'nin Irak'ta öldürülen her askeri tüm dünyada gizli bir sevinç dalgası estirirken, ABD'nin "*savaş kahramanları*" Amerika'da nasıl duygularla gömülmektedir acaba?

Arlington, Virginia'ya bağlı bir kenttir ve burada, ünlü Arlington Ulusal Mezarlığı vardır. Bu mezarlığa, Birinci ve İkinci Paylaşım Savaşlarında ölen askerlerle, daha sonra Vietnam'da ölen askerler gömülmüştür. 22 Kasım 1963'te Dallas'ta öldürülen Başkan John Fitzgerald Kennedy de (1917-1963) bu mezarlıkta yatmaktadır.

Amerika'nın Vietnam'da 58.000 askeri öldürülmüştür. Romancı Nicholas Proffitt, Vietnam'da ölen Amerikan askerlerinin gömüldüğü Arlington Ulusal Mezarlığı'nın defin müfrezesinde görev yapmış bir kişidir. Daha sonra, *Gardens of Stone* adlı romanını yazar. Marlon Brando'nun oynadığı *Baba*'nın yönetmeni Francis Ford Coppola, Proffitt'in romanını çekmeye karar verir. Senaryoyu Ron Bass yazar. David L. Robb, *Hollywood Operasyonları* adlı kitabında, Amerikan emperyalizminin propaganda makinesine

dönüşen Hollywood'un Pentagon'la ilişkilerini gözler önüne serer. "*...Filmde, başroldeki James Caan, Vietnam Savaşı sırasında Arlington Ulusal Mezarlığı'nda ordunun Kadim Muhafız adlı defin müfrezesinde görev verilen...*"(9) bir çavuşu canlandıracaktır.

Romanda olduğu gibi, senaryoda da küfürlü bir dil ve birçok "o.ç." (orospu çocuğu) sözcüğü ile ordunun hoşuna gitmeyecek sahneler vardır. Coppola, filme ordunun desteğini sağlaması için, Pentagon Film Bürosu'ndan emekli olmuş Binbaşı Ray Smith'i işe alır. Smith, ordunun desteğini sağlar ama Coppola senaryoda birçok değişikliği kabul etmek zorunda kalmıştır. Ünlü *Baba*'nın ünlü yönetmeni, ordunun desteği için senaryodan nelerin çıkarılmasına göz yummuştur?

Senaryoda, başta küfürlü dil olmak üzere birçok "o.ç." çıkarılır. Kendisini aldatan kocasının cenazesine katılan dul eşin, kocasının Arlington'daki mezarına tükürdüğü sahne de çıkarılmıştır. "*Sahne kitapta vardı,*" diyen senarist Ron Bass şöyle konuşur: "*Kocası bir zamparaydı. Yanında daima başka kadınlarla dolaşıyordu. Vietnam'da öldüğünde, karısı mezarına geliyor ve* 'Seni orospu çocuğu, artık nerede olduğunu biliyorum' *diyor ve onun mezarına tükürüyordu...*"

Kitaba ve senaryoya göre, defin müfrezesindeki görevliler, Vietnam'da öldürülmüş Amerikan askerlerini gömerken, "*işlerinin*" bir an önce bitmesi için acele etmekte ve aralarında, tekerlemeye dönüştürdükleri şu sözleri fısıldamaktadırlar: "*Küller küllere, toprak toprağa, şu pisliği ekelim, otobüse yetişelim.*" Senaryodan çıkarılan bu sözler, filmde şöyle geçmektedir: "*Küller küllere, toprak toprağa, acele edelim ve otobüse dönelim.*"

Arlington Mezarlığı'nın Kadim Muhafız defin müfrezesinde bir zamanlar çalışmış bir kişi olarak Proffitt, romanının filmindeki bu önemli değişiklik üstüne şunları söylemektedir: "*Bunu her gün duyardım. Daima benzetme yaparlardı. Eğer ölen bir erkekse,* 'Bu piçi gömelim, otobüse binelim', *ya da* 'Bu bok parçasını silkeleyelim, otobüse binelim' *ve eğer ölen bir kadınsa,* 'Bu ..cığı örtelim, otobüse binelim.' *Bu neredeyse işin bir parçasıydı...*"(9)

İnsanoğlu, bu ABD pisliğini, er ya da geç tarihe gömecek, sıra, insanın insanı sömürüsünü yok etmeye gelecektir.

KAYNAKLAR

(1) Jared Diamond, *Tüfek Mikrop ve Çelik, İnsan Topluluklarının Yazgıları*, çev.: Ülker İnce, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 9. B., Mayıs 2004.

(2) Tarık Ali, *Bush Bağdat'ta, Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi*, çev.: Osman Akınhay, Agora Yayınevi(tarih ve baskı belirten sayfa kitaba girmemiş).

(3) Montaigne, *Denemeler*, çev.: Sabahattin Eyuboğlu, Cem Yayınevi, 20. B., 1991.

(4) Friedrich Nietzsche, *Deccal, Hıristiyanlığa Lanet*, çev.: Oruç Aruoba, Hil Yayın, 3. B., Aralık 1995.

(5) Suat Parlar, *Barbarlığın En Yüksek Aşaması ABD*, Anka Yayınları, 1. B., Nisan 2004.

(6) Alaeddin Şenel, *Irk ve Irkçılık Düşüncesi*, Bilim ve Sanat Yayınları, 1. B., Ağustos 1984.

(7) Yıldız Cıbıroğlu, "Irak'taki Büyük Yağma: 13 Bin Eser Çalındı", *Cumhuriyet Bilim Teknik*, Sayı 904, 17 Temmuz 2004.

(8) "600 Dolarlık Başkan", *Evrensel*. 28 Eylül 2005.

(9) David L. Robb, *Hollywood Operasyonları*, Çev.: Sinan Okan, Güncel Yayıncılık, 1. B., 2005.

Gözleri Sözleri

Besnili kardeşlerime

Küçüktün
Büyüktü dünya

Büyüdün
Küçüldü dünyan
Kapandı gözlerin
Karardı sözlerin

Bir akşamüstü yeniden anımsadın
Besnili çocukların
Mektuplarını okurken
Resimlerine bakarken

Bu dünyayı güzelleştirecek
Çocuk gözleri sözleri

Mustafa TABAK

İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI - VII

İsmet Kemal KARADAYI

Temmuz ayında yitirdiğimiz arkadaşımız İsmet Kemal Karadayı'nın bizde kalan yazılarını yayımlamayı sürdüreceğiz...

İşi Ora'ya bırakma. Bura'da varsın. Bu Var'lığı korumak, yaşatmak, hiçbir zaman vazgeçemeyeceğin bir görevdir. Sıkı dur, gevşemelerden sakın! Unutma: sorumlu olan O değil, Sen'sin..."

Kendi doğrularını (kuşkusuz, benim de, bizim de...) gerçekçi bakışlarla, genel gerçeklerle ne güzel özetlemişsin... Son sayrılığım, sayrıevlerine düşüşüm (!) nedeniyle bu güzel sözleri fakslamışsın. İlgine, duyarlılığına, uyarılarına nasıl teşekkür etsem?..

Sayrıevlerinde kitap okunur mu? Okunur. Sıcağı üstünde, o çok acılı, ağrılı, kesimli filan durumlar içinde değilseniz. Kitabı tutma, onu gözle izleme gücüne ulaştırılmışsanız... İşte öyle, şimdilik olumlu, uyumlu günlerde, saatlerdeyim. Sana bir kitaptan, altını çizdiğim birkaç tümce aktarayım (kitabı, Ruh ve Madde kesiminden bir dost getirdi).

Kitabın adı Bilgeliğe Yolculuk. Paramhansa Yoganda adlı, Hintli bir ruh bilgini ve yoga uygulayıcısından, öğrencisi Kriyananda derleyip "sevgi ile, alçakgönüllülükle, gerçeği arayanlara" adamış... İşte bilgelikler:

"Gerçek, sadece olan'dır. O var edilemez, çünkü zaten vardır. O, her bir birey tarafından, iç'teki değişmez öz'de algılanmalıdır... Madde'yle uğraşan bilim adamı doğa güçlerini kullanır. Ruh'u araştıran bilim adamı ise zihin gücünü... İç huzur olmadan elde edilen maddesel zenginlikler, gölde banyo yaparken susuzluktan ölmeye benzer... Her mutluluk ağacının arkasında, acı ve hüznün çöreklenmiş çıngıraklı yılanı yatar... Bir çocuk, oyuncağını elde edinceye dek ağlar, sonra da onu fırlatıp bir başkası için ağlar... Yaşamın gerçek amacı Tanrı'yı bilmek'tir. Ve Dünya'nın çekici nimetleri, size, ayrım yapmayı geliştirmeniz için verilmiştir... Tanrı evren'i yaratmadı, evren oldu; onun doğasını değiştirmeden, bilincinde bir parça, bir maya, bir kozmik imge olarak göründü... Maya Şeytan'dır; bilincimizi dünyaya hapsolmuş duruma getirmeye çalışır... Bilim ve din el ele birlikte çalışmalıdır... İnançlarınız sizi kurtarmaz... Mezhepçilik dine aykırıdır. Günah yanlış'tır, bilgisizlikten doğar; onun aldatıcı parıltısı kırık cam gibi ona kapılanı keser... Sayrı olanlara üzülürüm; günah içinde yaşayanlara da; yani ruhsal olarak sayrı olanlara... Sevgi, iç'e yöneltilmelidir... En iyi din, kendini bilmektir... Tanrı ile resmi olmayın; onunla oynayın, ona takılın, ona çıkışın; ama sevgiyle... Devinimin durduğu yerde Tanrı başlar..."

İyi mi? Bak bu yanları bilmiyorduk, öğrendik. Ne güzel çelişkiler yaşadık, "günah" çıkardık. "Ruh"umuz azcık dinlendi, arındı mı? Ah şu "maya" olmasa! Yani sorular, us ve "tam bilinç"!..

"Düşmez kalkmaz bir Allah" bizi bağışlasın. İrdeleyelim: Tanrı sayrılanmaz. Tanrı acı çekmez. Tanrı ölmez. Tanrı üzülmez... O bir "yüce varlık" O, görünmez, engel tanımaz, tinsel, büyük bir güç!.. Bu nedenlerle, başımız sıkıştığında, ağır korkular ve işkenceler içinde olduğumuz zamanlarda O'na sığınırız, O'ndan "kurtarı"cılık bekler, yakarırız. Böyle bir çaresiz ve mistik yanımız vardır. Bunun, ille de "dindar" ya da "tanrıtanımaz" olmakla; yobazlıkla, kör inançla, o her türlü "çıkar"ını kollamakla ilgisi yoktur, olmaması gerekir. Tanrı inancı bence, "bilimsel"i dışlamadığımız sürece zararsızdır. Bu inanç, hiçbir biçimde "araç" olarak kullanılamaz. İnançlarda "aracı" yoktur, olmaz, hepsi bu...

Konuyu değiştirelim sevgili dost.

Nedense sayrıevleri çokça gürültülü oluyor... Yalnızken, uzayan saatlerimde, gözlemlerden de çıkararak şu düşünceye vardım: Halkımız, yetinmeler içinde ezilirken, şu özveri geleneğini; acıma, yardım etme duyarlılığını yine de çoğunlukla bırakmamış. "Yakınlık, komşuluk, dostluk, insanlık öldü mü" diyor...

Bir saptama daha: Yazarsınız, sanatçısınız, düşünürsünüz. Sayrılandınız, yatıyorsunuz. "Ağır" olmayan durumlarda imdadınıza o yazılar, o sanat uygulamaları, o düşünce üretimleri yetişebilir. Duyarlılığınız daha da artmıştır; o coşku, o beklenti, o oyalanma, ayrı bir "ilaç" gibi gelebilir...

Geceler ve gelecekler... Ürpertiler, sevgiler... Gülümseme, güven, güç... Yaşamanın renkleri ve tatları... Tamamlanması tasarlanmış görevler... Korkmayın, işe yaramaz olmuş organınız kolay alınacaktır...

Sana bir şey diyeyim mi: Bu yoksul halkın işi sayrıevlerinde de çarpık, çapraşık... Sayrı erlerimiz (doktorlar, hemşireler) sayıca az, kabul ve "tam iyileştirme"de zamana, yere, kişiye göre yetersiz. Olumsuz, bakımsız örnekler görüyorsunuz... Öteden bu yana, "eğitim de, sağlık da devlet eliyle parasız hizmetlere bağlanmalı, bu hizmetlerde kesinlikle adil ve eşit uygulama olanakları, yasaları sağlanmalıdır," diye yazarak, konuşarak yırtınışımız boşuna mıydı?...

Ve "emekli"ler!.. Atatürk ne demişti: "Emekliler devletin aynasıdır. Bir ulusun yaşlı yurttaşlarına, emeklilerine karşı tutumu, o ulusun yaşama gücünün en önemli ölçütüdür. Geçmişte bütün gücüyle çalışmış olanlara karşı minnet duygusu taşımayan bir ulusun, geleceğe güvenle bakmaya hakkı yoktur." Emeklilerimizin, her alanda durumları için "içler acısı" diyebiliriz. Onlara, "bolca terleyin" önerisi yapılıyor durmadan."Ruh"lar da, "virüs"ler de suda, ıslaklıkta yaşamazmış ya... "Emekli"nin bugünkü tanımını yapayım: Emekli, emeğini, çalışmasını, üretimini devlete, işveren kuruluşa bağlayıp belli bir yaşa değin ona uyan, yaş alma yorgunluğu ya da türlü nedenlerle çalışamazlık içine girdiği için, azaltılmış(!) "maaş"ıyla baş başa bırakılarak görevinden ayrılan yurttaştır. O, bizde, yaşama hakkı kısıtlanmış, bir köşeye bırakılmış, artık işe yaramaz olmuş insan işlemi görmektedir... Kuşkusuz, bunları, "tuzu kuru"lar için söyleyemeyiz...

"Sinema şeridi gibi gözlerimin önünden..." deriz ya. Bu "şerit"in geçişi, sayrıyken bende sıklaşıyor. Çocukluk, okul, anadan babadan ayrı kalışlar, eğitimin ve askerliğin tamamlanması, görev yerleri, yerel ve siyasal oyunlar, olaylar, sürgünler, haksız uygulamalar, yaşamda ve uğraş uygulamalarında uyumsuzluklar ve aykırı durumlar, soruşturmaya uğratılan yazılar ya da kararlar, iki dönem 12'li "cunta" baskıları, ödüller, tehditler, önce iki "enfarktüs", sonra "by-pass" Dernekler, yürüyüşler, paneller... Aşklar, aile sorumlulukları, dostluklar... "Ben"ler, "biz"ler, yazın, kültür ve yurt sorunlarına ilişkin örgütlü, örgütsüz, yazılı sözlü üretiler, savaşımlar... Yayımlanmışlar, yayımlanmayı bekleyen kitaplar... Yaşlanmayla gelen kimi sayrılıklar...

Yaşam, hem güzel, hem savaşımlarla dolu. Ve bir diri söz, türkülerde: "Herkesin bir derdi var, durur içerisinde"

Aman,"iyi günlere"

Selam Sana

Orhan Kemal'e

bursalar da kalemini
hapsetseler de
gülümseyen
insan yüzünü
gördüm
sayfalarında

makine başında
Cemile'yle dokudum kumaşı
Murtaza oldum
fırrr fırrr
öttürdüm düdüğümü
sarhoş sokaklara

torna tesviyede çalıştım
bölüşmek istedim
seninle ekmeğimi
güzeldim, insandım

gördün yine de
acınacak yanımı
can çekişen bir köpeği tekmeledim
çocukça
daha fazla "aferin" için
karımı, çocuklarımı bekledim
pencere kenarında
yoksulluğuma üzülerek

sen
insanı yazdın
burcu burcu umut kokan

sen geleceği yazdın
ışık tuttun yoluma
selam sana dostum benim
yıllar sonrasından
selam sana

İnci AYDIN

KULAĞIMDA ÇINLAYAN SESLER YA DA DURMADAN TERENNÜM ETTİKLERİM

Temel DEMİRER

Gazelhan Kazancı Bedih'in anısına saygıyla...

George Herbert, "*Umutla yaşayan müziksiz de dans eder,*" derse de, umutla yaşayanın müzikle dans etmesi, elbette daha evladır...

Bunun içindir Nazım Hikmet'in, "*Hiçbir zaman beni aldatmadı türküler. / Türküleri anladım hangi dilde söylenirse söylensin. / Bu dünyada yiyip içtiklerimin / gezip tozduklarımın / görüp işittiklerimin / dokunduklarımın, anladıklarımın / hiçbiri, hiçbiri, / beni bahtiyar etmedi türküler kadar,*" dizelerinin anımsanması yeter de artar bile...

Müziksiz, türküsüz, şarkısız, haykırışsız hayat olabilir mi? Ne mümkün!

Türkü deyince aklıma ilk o gelir; Ruhi Su...

Onun türküleriyle büyüdük, türküleri ondan öğrendik, türküleri onunla söyledik.

Eşi Sıdıka Su'nun anlattığı üzere, "*Ruhi Su, yüzyıllardan günümüze miras kalan halk türkülerimizin usta bir yorumcusuydu. Yasaklandı yılmadı, hapisler, sürgünler... yine türküleriyle feryat etti...*"

20 Eylül 1985'te yitirdiğimiz Ruhi Su'nun yaşamı boyunca tek uğraşı müzik olmuştur. Ve ille de türküler... Türkülere olan tutkusu çocuk yaşlarda başlamış ve ona müzik dünyasının kapısını ölünceye dek dilinden düşürmediği türküler açmıştı. Bilinçli bir tavırla türküler üzerinde çalışmaya başladığı 1938 yılından ölümüne kadar, hapishanenin ağır koşulları, engellenmeler, yasaklanmalar, hiçbir şey, Ruhi Su'yu türküler söylemekten, onlar üzerinde aralıksız çalışmaktan, korolar oluşturarak türkülerini öğretmekten, olanak bulduğu zaman konserlerde, resitallerde, olanak verilmediği zaman dost evlerinden gece kulüplerine kadar elverişli elverişsiz her ortamda türkülerini söylemekten alıkoyamadı. Türkülerin anlam ve içeriği dünya görüşünü biçimlendirmekte; dünya görüşü, türkülerini sevip yorumlamakta belirleyici etken oldu. Sanatçı-toplum ilişkilerini bilinçle, sevgiyle besleyerek her zaman diri, işlevsel tuttu. Ne sanatından en küçük bir ödün verdi, ne sağlam dünya görüşünden. Kendini sanatına, sanatını halkına adadı. Böyle bir yolda büyüdü. Ve yine böyle bir yolda ölümsüzleşti.

"*Halk şarkılarımızı, bir saz şairinin yayık ve disiplinsiz sesiyle değil, fakat şehirli bir ağızla da değil, halk şarkılarımızı, Garp (Batı) tekniği içinde, halk gibi, fakat halktan ayrı olarak söylemeliyiz,*"(1) derdi...

"*Hiç kuşku yok ki; 73 yıllık yaşamı boyunca büyük güçlüklerle karşılaştı. Çok acılar çekti. Ama hep direndi, hiç yılmadı ve sazı eşliğinde türkülerini söyleyebildikçe, müziğini duyurup yaşattıkça, geniş kitlelere benimsettikçe mutlulukların en güzelini ta içinde yaşadı. Türküleriyle nerelerden seslendiyse, o yerler birer sanat merkezi oldu. Sarsılmayan sanatçı kişiliğinin saygınlığı ve ağırlığıyla yurtiçinde, yurtdışında, bilinç, insan sevgisi, coşku ve inançla yoğrulmuş bir hedefe kilitlendi ve bu hedef düşünce hareketinin vazgeçilmez bütünleyicisi oldu. Bilinçlendirdi, coştu, coşturdu; hep bir şey vererek, kendine bir şeyler katarak öğretti, öğrendi. Bin bir güçlüğü aşarak derlemeler yaptı. Çok zengin bir türkü repertuarı oluşturdu. Dostlar korosunu kurarak onlarla birlikte konserler verdi. 45'lik plaklar, uzunçalarlar, kasetler çıkardı. Tüm bir yaşamın inançlı ve verimli çalışmalarına kalıcılık kazandırdı böylece...*"(2)

Arif Damar'ın dizelerinde, "*Sesinden / Dağ olurduk yücesinden / Ova olurduk çöl olurduk / Denizlere akardık birlikte / sular olurduk /*

Türküler dinlerdik / sesinden / Duvarlar yıkılırdı kendiliğinden / Kimimiz Köroğlu'na katılırdık / Kimimiz Dadaloğlu'na / Yemen'de kalanımız olurdu. /

Türküler dinlerdik / sesinden / Üçümüz oy / Karacaoğlan / Beşimiz Pir Sultan Abdal / Hey," diye betimlediği komünist Ruhi Su, Anadolu'dan ve halkından, binlerce yıllık birikimden, yöreden yöreye araştırıp derlediği türküleri, yürek yürek topladıklarını, damıta damıta biriktirdiklerini, çoğalta çoğalta sesiyle, sazıyla ve aklıyla ve yüreğiyle yine halkına verendi.

Ruhi Su, halkın ağzındaki sözü, sesiyle sazıyla türküye dönüştürüp, toplumun sesi kılandı...

Ruhi Su ve ardından da "öğrencisi" Rahmi Saltuk...

Rahmi Saltuk, bağlaması ve sesiyle baş başadır hep. 1960'lardan bu yana, büyük usta Ruhi Su'nun açtığı yolunu hiç değiştirmeden yürüdü. "*Yeni bir şey*" isteyenlere de yanıtı hep kısa olur: "*Benim en iyi yaptığım iş bu...*"

Anımsayın: "*Sisteme çok sert bir eleştirinin yapıldığı* Tanrı Baba *Saltuk'un ilk kez Ruhi Su'dan duyduğu, sonra da her çıktığı sahnede istenen bir türkü: 'Sanatımı özgürce ve muhalefetten yana kullanmak istedim.* Jandarma Biz Sosyalistiz *Şili'nin ünlü marşı* 'Vençeremos' *benim muhalif tarzım. Bu muhalifliği Türkiye'nin içinde bulunduğu bu kargaşa içerisinde de kaybetmemek gerekiyor' derdi o da...*"(3)

Ve sonra, "*Amerika katil katil...*" diye haykıran Aşık Mahzuni Şerif...

2002 yılında yaşama gözlerini yuman Aşık Mahzuni, ölmünün ardından toplumdaki diriliğini, olanca gücüyle korumaktadır...

"*1939 yılında Maraş'ta doğan Mahzuni Şerif, 17 Mayıs 2002 yılında yaşama gözlerini yumdu...*

Mahzuni Şerif'te toplum ve insanı etkileyen her şeyi bulmak olasıdır. Öyle ki onda bilim vardır, din vardır, kitap vardır, toprak vardır, meclis vardır, kader vardır, soru vardır, sorgu vardır, felsefe vardır, köy vardır, şehir vardır, devlet vardır, millet vardır, doğruluk vardır, barış vardır, yiğitlik vardır, güzellik vardır, erdem vardır, zam vardır, zulüm vardır, hoşgörü vardır, açlık vardır, yoksulluk vardır, dünya vardır, evren vardır, zevzeklik vardır, nakkaşlık vardır, yuh vardır, övgü vardır, yergi vardır, memleket vardır, direnç vardır, yol vardır, karlı dağlar vardır, başkaldırı vardır, gardiyan-hapishane vardır, öğüt vardır, insanlığa sesleniş vardır, sevgi vardır, deli vardır, mağara vardır, okul vardır, aydın vardır, diploma delisi vardır, su vardır, doğum vardır, ölüm vardır, soyanlar vardır, ceylan vardır, hacı-hoca-dede vardır... vs. Kısacası toplumla ilgili ne ararsan eserlerinde bulabilirsin. Görüldüğü gibi Mahzuni Şerif çok yönlü bir ozanımızdır...

Mahzuni biraz Yunus Emre, biraz Nesimi, biraz Pir Sultan, biraz Karacaoğlan, biraz Aşık Veysel'dir. Yunus gibi ilahi; Karacaoğlan gibi gönül aşkı ile dolu bir insandır. O Pir Sultan gibi başkaldırıcı, Nesimi gibi sorgulayıcı, Veysel gibi doğacıdır.

Kılavuzu Pir Sultan'dır... Mahzuni Şerif bir söyleşide, 'Geçmişteki ozanları, yaşayan ozanları bir bir inceledim. Kendime yol gösterici, eylem kılavuzu olarak seçtiğim Ozan Pir Sultan oldu,' *demiştir...*"(4)

Sonra, sonra da Paris'te, Komünarla omuz omuza yatan Kürt Ahmet Kaya...

Bir an eskilere giderek anımsayın: İlk kaseti *Ağlama Bebeğim* 12 Eylül sonrası kitleleri etkileyecek ilk başkaldırılardan biridir. Albümü hemen toplatılır. Sonunda "*mahkeme kararıyla*" serbest bırakılır *Ağlama Bebeğim* ve önce hapishanelerde, sonra sokakta inanılmaz bir ilgi görmeye başlar. Artık o 12 Eylül'ün siyasi tutsaklarının ve ailelerinin sesi olmuştur. İşte Ahmet 1985'te başladığı, 15 yıl sürecek profesyonel müzik yaşamına 18 albüm, 200 şarkı sığdırır. Konserleri yasaklanır, izin verilen konserleri öncesi gözaltına alınır, hırpalanır, iki saat geç de olsa gözaltından çıkıp düğmesi kopartılmış gömlekle de olsa yine çıkar sahneye. O bir isyankârdır, türküleriyle, dokunaklı sesi ve müziğiyle başkaldırının bir başka adıdır.

Sonra sürgün, el kapıları; ve ardında da o acı haber...

Ahmet Kaya, -İlhan'ın deyimiyle "*o deli kara çocuk*"-, küllerinden yeniden doğan Zümrüdüanka kuşu gibi, gömüldükçe ses veriyor, öldükçe notalar yağdırıp türküler söylüyor.

Ruhi Su'dan... Rahmi Saltuk'tan... Mahzuni Şerif'ten... Ahmet Kaya'dan söz edip de devrimi seslendiren ve tarihin tanıdığı en büyük sanatçılardan olan Avusturyalı besteci Wolfgang Amadeus Mozart (27 Ocak 1756 - 5 Aralık 1791) unutulabilir mi?

"*Melodi müziğin özüdür. İyi bir melodi yazarını iyi bir yarışmacıya, polifoni yazarını ise kiralık binek atlarına benzetirim...*"

"*Bestenin kendisinde bir ateş yoksa, kuşkusuz, şarkıları hızlandırarak bu ateşi asla elde edemezsin...*"

"*Popülarite konusuna gelince ilgilenmiyorum; operamda her türden insan için müzik var, uzun kulaklılar hariç...*"

"*Kimse kötü bir insan olmamalı ama başkalarına da, kendi emeğinden, çabasından kâr etme ve gelecekle ilgili beklentilerini yıkma hakkını vermemeli...*" diyen ve de *Figaro'nun Düğünü, Saray'dan Kız Kaçırma, Sihirli Flüt, Requiem* (Ölüler Duası veya Ölüm İlahisi) vd.lerinin yaratıcısı olano, 35 yıllık kısa yaşamında müzik literatürüne tamı tamına 626 beste bırakmıştır: 16 opera, 41 senfoni, 27 piyano, 5 keman, 1 fagot, 2 flüt, 4 korno, 1 klarnet konçertosu, 20 piyano sonatı, yaylı çalgılar için 6 beşli, 25

dörtlü ile keman ve piyano için 35 sonatın yanında çeşitli çalgı ve vokal müziği yazdı...

Döneminin deli müzisyeni bugünün dâhisi Mozart, yaşadığı döneme damgasını vuran en önemli kişiliklerden biriydi.

Ve toplumu derinden etkileyecek en güzel araçla mucizeler yarattı. Onun müziğindeki farklılık, yalınlığın, güzelliğin ve düşündürücü motiflerin bir arada, her kesimden dinleyiciye ulaşması olsa gerek.

Mozart'tan bize kalan önemli miras belki de müziğin gücüdür.

Ve bugün(ümüz)deki Sezen Aksu...

Sezen Aksu için herhangi bir sıfat, tanım aramak boşa harcanan çabadan öteye gitmez... Ne denilebilir Sezen Aksu'ya? Hiçbir şey; ya da her şey...

Sezen Aksu bir duygu perisidir... Ve yaşı uygun olup da bir Sezen Aksu şarkısıyla ilgili bir anısı olmayan hiç kimse yoktur...

"*Sing your song*"(5) vurgusuyla dediklerimizi toparlarsak; şarkılarımız, türkülerimiz, marşlarımız yeniden sokaklara çıkmanın eşiğinde ve hep bir ağızdan terennüm edilecekken; müziği piyasa ekonomisinin metası olmaktan çekip çıkartmalıyız...

Ve nihayetinde... Hayır müzik deyip geçemezsiniz...

Haydar Haydar'ı haykıran Ali Ekber Çiçek'i unutamazsınız...(6)

Hem de Neşet Ertaş'ın şu uyarılarını göz ardı etmeden: "*Para için müzik yapılmaz. Para için yapılan müziğin değeri kalmaz. Müzik, sanatçının kendi yüreğinde hissettiğini, içinden geçeni aktarmak istediği sürece önemlidir...*"(7)

Dipnotlar

1. Ruhi Su, *Varlık*, 1940.
2. Eşi Sıdıka Su'nun konuşmasından, "Ruhi Su", Önsöz-Ayışığı Kitap Dizisi, Güz 2005, No:2, s. 74.
3. Hatice Tuncer, "Bu Eski Değil, Gelenek...", *Cumhuriyet*, 18 Aralık 2005, s. 7
4. Süleyman Zaman, "Nasıl Unuturuz...", *Evrensel*, 17 Mayıs 2005, s. 13.
5. "Şarkılarını Söyle"
6. "*Türk Halk Müziği'nin özgün sesi, halk ozanı Ali Ekber Çiçek (71) İstanbul'da 26 Nisan 2006'da öldü*, Haydar Haydar öksüz kaldı." ("...*Haydar Haydar* Öksüz Kaldı...", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 2006, s. 15) "*O. 200'den fazla türkü derleyen Çiçek, Alevi deyiş ve semahlarını, Pir Sultan'ı radyoda ilk seslendiren sanatçıydı... Bir etnomüzikoloji profesörü, rastlantıyla dinlediği* Haydar Haydar'*ın melodisini, ritmini ölçmüş, biçmiş; 100'ü aşkın ses-top saptamıştı parçada ve bunlar için 10'larca saz gerektiğini de!*" (Zeki Coşkun, "Deyişler Nefessiz Kaldı", *Radikal*, 27 Nisan 2006, s. 24.)
7. Neşet Ertaş, "Para İçin Müzik Yapılmaz", *Evrensel*, 1 Şubat 2006, s. 13.

Bir Mektup

Savaşlarda çocuklarına yitiren annelere

Beyrutlu kardeşim Ali
Savaşın tam ortasında
Bir duvar dibindesin

Üstünde milyonlarca
Sivri sinek vızıltısı
Düştükleri yerde
Emiyorlar iştahla
insan kanını

Yükseliyor
Beyrut sokaklarında
Onlarca ananın feryadı
Kucaklarında cansız bebeleriyle

Duyulmuyor sokaklarda
Karanfil nane akasya kokusu
Sinmiş üstüne
Ceset barut kokusu

Hasretsin
Çiçeklerin, denizlerin, esen tatlı meltemin
En çok da annenin kokusuna

İçin yangın yeri
Sokaklar sessiz
Sokaklar ölü
Parklar ıssız
Sevgililerin kaçamak öpüşmeleri uzakta

Sokağın tam ortasındasın
Tükendi cephanen
Önünde bir yığın taş
Biri elinde...

Medet TURAN

Orhan KEMAL'in
KANLI TOPRAKLAR'ı (II)

Orhan Kemal'in *Kanlı Topraklar* adlı eserini irdeleyenler: Volkan ALICI, Eylem CAN, Cem ÇOMUNOĞLU, Cengiz GÜNDOĞDU, Çiğdem İSTANBULLU, Murat KAHRİMAN, Ekber KUL,
Kitabın künyesi: Orhan Kemal, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2003.

Para Her Şey

Topal günlerce görünmez. Daha günlerce de görünmeyecek, kendini hem Şehnaz'a, hem de Ağa'ya aratacaktır.

Şehnaz'ın onu arayıp aramayacağından emin değildir. Ama Ağa'nın Şehnaz gibi boş vermeyeceğini düşünür. Çünkü Topal, Ağa'nın bütün kirli işlerinin işbirlikçisidir. Vitali Fabrikası'yla girişilen çiğit satışında, sağlam çiğit yerine yanık çiğitleri yutturdukları gibi, başka fabrikalar da benzer kazıklar atarak paylarını almışlardır. Topal'ın bunları açıklaması, Ağa'nın en büyük korkusudur. Bu yüzden Topal'ı arayacak, bir yolunu bulup anlaşmaya çalışacaktır. Topal'la anlaşmasının yolu da elbette paradır.

Topal, uzun süredir uğramadığı kebapçı Tahsin'in dükkânına gider. Hamal Mirza'yla arkadaşları da dükkândadırlar. Topal'ı görünce şaşırırlar. Ama onu coşkulu bir sevinçle, ayakta karşılamaktan da geri durmazlar. Tahsin de bu hatırlı müşterisini hoşnut etmek için elinden geleni yapar.

Hamalların ve Tahsin'in Topal'a gösterdikleri ilgi ve saygının temel nedeni, son zamanlarda onun hakkında duyduklarıdır. Topal'ı, Ağa'nın pamuk ticaretindeki ortağı sanırlar. Koskoca Ağa'yla ortak olan Topal da para ve gücün çevresinde yarattığı etkinin farkındadır. Kasıldıkça kasılır. Rakısını sulandırıp kadehini kaldırır: "*Haydi şerefe!*" Başta Hamal Mirza, yedi sekiz hamal, hatta Tahsin, birbirleriyle yarışırcasına, sevinçle karşılık verirler: "*Şerefin var olsun!*" Kapitalizmde şerefin ölçütü paradır çünkü.

Hamalların gösterdiği ilgi hoşuna gitse de, onlarla aynı masaya oturmaz Topal. Ayrı bir masaya tek başına oturur. Böylece hem "hamal takımı"yla içli dışlı olmayacak, hem de yoldan gelip geçenlere gösteriş yapacaktır. Güç ve gösteriş, kapitalist ilişkilerin günlük hayattaki temel görünümlerindendir.

Hamallar, Topal'ın Şehnaz'ı da, Ağa'yla birlikte açtıkları mağaza ve yazıhaneyi de bıraktığını bilmezler. Bilseler bile her duruma göre planları olan Topal'ın söyleyecekleri hazırdır: "Bastım yürüdüm. Değil Nedim Ağa, hiç kimsenin ağız kokusunu çekemem doğrusu!" diyecektir. Böylece saygınlığı daha da artacaktır. Söyledikleri Ağa'nın kulağına gittiğinde de bu sözler onu telaşlandıracak, anlaşma yolu daha çabuk açılacaktır.

Hamallar, Topal'ın fabrikadan ayrılışı hakkında çok şey duymuştur. Hoşlarına en çok gidense, Topal'ın Kantarcı'dan "öcünü alması"dır. Bu "öç alma"yı Topal şöyle tanımlar: "*Böyle ahlaksız, böyle sütsüz, böyle veled-i zina adamın avradını biçime getirmek farzdır.*" Topal'ın gerekçesi, Kantarcı'nın fabrikada yaptığı hırsızlıktır. Topal yaptığı, yönettiği onca hırsızlığın üstünü örter, Şehnaz'la ilişkisine de kılıf uydurur. Tabii ki Kantarcı'nın yaptıklarından habersizmişçesine konuşur. Hamallar böyle sanır. Sözü getirip bağladığı yer, Ağa'dır. Sözlerinin Ağa'ya yetiştirileceğini bildiğinden, onu övdükçe över: "*Nedim Ağa ne demek yahu? O, bizim babamız, velinimetimiz, her şeyimiz. O olmasa biz olur muyuz? Böyle bir adamın malına yan bakanı Allah ne yapmaz!*" Hamallar pek bu kanıda değillerdir, gene de Topal'ı onaylar görünürler. Hamallar inanmadıklarında bile inanmışçasına görünürler. Duruma göre hareket ederler. Ayrıca hamalların Topal için söyledikleri, günümüzün bencil, bireyci, çıkarına odaklanmış insan tipinin bir özelliğini de yansıtır. Onlara göre insan, işte böyle, Topal gibi olmalıdır. "*Saman altından su yürütmeli, ısıracağını belli etmemeli*"dir.

Topal'ın, Ağa'nın varsıllaşma süreciyle ilgili söyledikleri, burjuvazinin, dili gerçekliğin üstünü örtmek için nasıl kullandığına önemli bir örnektir: "*Nedim Ağa, Nedim Ağa oluncaya kadar az mı feleğin çemberinden geçti? Az mı terledi? Az mı kahır çekti? Biz neden fabrikatör olamıyoruz? Siz neden olamıyorsunuz? Kolay mı? Kolay olsa hepimiz fabrikatör, hepimiz zengin, hepimiz milyoner olurduk. Olamayız, neden? Akıl işi bu, zekâ işi. Zengin olmak için insan olmak, çalışmak yetmez. Allah'ın da istemesi lazım.*"

Hamallar, fabrikatör Ağa'nın ve geleceğin varsılı Topal'ın sömürü, soygun ve talanından habersiz, yalnızca dinlerler. Çünkü hiçbirinin bu konuda belirli bir düşüncesi yoktur. Yapabildikleri yalnızca onaylamaktır.

Topal, rakının yanına kattığı Allahlı kitaplı sözlerini sürdüremez. İzmir'den gelen işçilerden biri, arka

masaların birinden lafa karışır, Topal'a sorar: "*Allah neden istemez acaba?*" Topal, genç işçiyi tanır. Haklarını almak için yöneticilerle, ustabaşılarla kavga etmekten çekinmeyen işçilerden biridir. Romanın önceki bölümlerinde yer yer karşımıza çıkan İstanbullu ve İzmirli işçilerden birini, bu bölümde biraz daha yakından tanırız: Bu işçi konuşurken sakindir, davranışlarıyla kendine güvenini belli eder. Topal'la tartışmasında, onun, burjuvazinin dine verdiği rolün bilincinde olduğunu sezinleriz. Yazar, romanın tematik yapısına başarıyla yerleştirdiği sınıf bilinçli işçilerle, bize, geleceğe olan umudunu duyurur.

Topal, İzmirli işçiyle tartışırken bilgisizliğinin açığa çıkmasından korkar. İnanmasa bile, Allah'a, kitaba, günaha daha çok sarılır. İsteği, cahil hamalların gözünün açılmamasıdır. Çünkü açılırsa, "*Onlar da ağa olmaya kalkar!*" "*Herkes ağa olursa da işleri kim görecek?*" der Topal. İzmirli işçi dükkândan gittikten sonra atıp tutar, "*derin adam*" rolünü oynar. Topal konuşur, hamallar dinler. Onlar konuşamaz, yalnızca inanmak zorundadırlar. "*Fazla konuşmak günahtır.*"

Topal geç saatlere kadar içer, sonra kalkar. Sebze komisyoncusu arkadaşı Haydar'ın evine gidecektir. Bir süredir orda kalmaktadır. Gecikmemelidir. Yoksa kapıyı uzun uzun çalmak zorunda kalacak, Haydar da uyanacaktır. Oysa Zeliha'nın koynuna girmek istiyorsa, Haydar uyanmamalıdır. Zeliha, Haydar'ın yeğenidir. Yakınlarda, bir kunduracı çırağıyla birlikteyken kocasına yakalanmıştır. Ondan ayrılacaktır. Bir süredir Haydar'ın evinde kalmaktadır.

Topal eve gider, Haydar yoktur. Arkadaşlarıyla bir define kazısına gitmiştir. Zeliha'nın yattığı odaya gelir, onu cinsel ilişkiye girmek için kandırmaya çalışır. Genç kadını, daha önce de yaptığı gibi, onunla evleneceğini söyleyerek kandırır.

Bir süre sonra Topal'ın aklına Haydar'ın karısı düşer. "*Etli butlu, alımlı çalımlı*" bir kadındır Haydar'ın karısı. Namaz kılan "*dini bütün*" bir kadındır da. Topal da namaz kılan kadınlara düşkündür zaten. Çünkü "*namaz kılan dini bütün kadın*" ağzına, uçkuruna sıkıdır. Bunları düşünürken birden ürker. Çocukluğu, az da olsa medrese yaşamıyla yer edinen alışkanlıklar, yüreğinin derinliklerinde az da olsa varolan Allah korkusunu titretir. Ama bu, çok sürmez, Kabak Hafız'ın daha derinlerden gelen sesi, öbürlerini bastırır. Kabak Hafız şöyle der: "*Allah mallah... Geeeç. Varsa da bu dünya, yoksa da. İç bade, güzel sev var ise akl-ı şuurun... Öte dünyaya gidip gelen mi var?*"

Topal'ın bilinç akışında Haydar'ın karısı, Kabak Hafız, Ağa, Pamuk, şaşı kızı birbirini izler.

Tahsin'in lokantasında konuşulanların Tahsin ya da hamallar aracılığıyla Ağa'ya yetiştirileceğini bildiğinden rahattır Topal. Ağa'nın da hakkında söylenen sözlerden hoşnut kalacağını, kendisini daha çok seveceğini düşünür. Topal burada yaşamının temel amacını yineler: "*Hiç kimseyi sevmiyorum paradan başka. Parayı kazanabilmek için de insanları kafese sokmak lazım. İnsanları kafese sokmak içinse yalan söylemek şart. Yalan ama usturuplu.*" Para onun her şeyidir. Şehnaz'ın yanından ayrılmasının nedeni de paradır. Hatta Nedim, "*Al şu parayı, dön avradının yanına,*" dese, onu da yapacaktır. Topal için kadının varsıl olması öncelikli şarttır. "*Zengin olsun da kör topal olsun isterse!*" der. Topal'ın aklına birden Ağa'nın şaşı kızı gelir. Nedim'in evinde konuşulanlardan, yapılan planlardan habersiz, "*Ne diye onu baştan çıkarmadığına*" üzülür. Hızını alamaz, Ağa'nın karısı Pamuk'u bile baştan çıkarmayı düşünür. Ama dükkânında yapılan kavgayı anımsayınca bunun olamayacağını anlar.

Bilinç akışında zaman zaman gözlerinin önüne gelen Ağa görüntüsü, onu çileden çıkarmaya yeter. Türlü türlü tehditler savurur Ağa'ya. Başta Vitali sorunu olmak üzere, bütün kirli işlerini ortaya dökeceğini söyler. Dokuz on yaşlarındaki çocukları çalıştırmasını, CHP'yle süren zoraki ilişkisini koz olarak elinde tutar.

Haydar'ın karısı namaz kılıyordur. Topal da "*El gördülük bir abdest alır*" Kadın görsün diye namaz da kılacaktır. Amacı onun gözüne girmektir. Böylece bir gün onu da ağına düşürebilecektir. Bir ara yine Kabak Hafız'la düşsel bir konuşmaya dalar. Kabak Hafız sorar: "*Eee, Allah izin verirse kadını ne zaman?..*" Topal yanıtlar: "*Zamanı mamanı yok. Kadın namuslu be.*" Kabak Hafız'ın yanıtı burjuva ilişkilerde namusa bakışın özetidir: "*Namuslu ha? Bu işlerde namusun yeri var mı? Meydana çıkmadı mı namus bozulmaz. Bozulan namus meydana çıktı mı. Çıkmadı mı korkma.*" Kadınsa Topal'ın düşündüklerinden habersiz, onun namaz kılışından, gözlerini yere indirip tespih isteyişinden, ağırbaşlılığından etkilenmiştir.

"*Gençliği, hovarda meclislerinde erkenden tükenmiş, kocasının ısrarlı, uzun uzun ihmallerinden korunmak, şeytana uymamak için kendini ibadete vermiş*" genç bir kadındır Haydar'ın karısı. Buna karşın kocasının "*Eee... kimlerle kırıştırdın bugün,*" türündeki sorularından kurtulamaz. Hatta Haydar, Topal için de, "*Nasıl, Topal? Yakışıklı mı? Güçlü erkek de haa!*" demiştir.

Oysa onun gözünde Topal, "*dünya ahret kardeşi olsun*", iyi bir adamdır. "*Başkası olsa yılışır, kaş göz eder, hatta gece odasına bile girer.*" Böyle düşünür genç kadın. Topal'sa kafasında dolaşan onlarca tilki, amacına acele etmeden, kurnazca ulaşmayı ister. Sonunda da amacına ulaşır. Kadının güvenini kazanır. Dahası kadın, Topal'ın "*Haydar yok-*

ken benim burada gece yatısına kalmam doğru olmaz... Siz aptesli namazlı bir kadınsınız. Namahremle aynı çatı altında..." sözlerine, "*Siz namahrem misiniz?*" yanıtını verir. Topal bu sözü şöyle yorumlar: "*Aramızda kaldığı müddetçe helalimsiniz.*" Topal yanılmamıştır. Çünkü kadın, Topal'ın Zeliha'ya karşı tutumunu bilmediğinden onu kıskanmış, Topal'ın ona gönül vermesinden korkmuştur.

Zeliha'yı görünce uyarır: "*Ayaklarına çorap giy!*" Zeliha üşümediğini söyler. Kadının kaşları çatılır: "*Evin içinde namahrem var,*" der.

Arap Uçakları

On dokuzuncu bölümün başında, sebze komisyoncusu Haydar'ın dükkânı betimlenir. Daha mevsimi gelmediği için dükkânda ne iş vardır ne de iş için gelenler. Ama ayakları çıplak Arap kadınları, kızları, yaşlıları dükkânların yanlarında "*bitmez tükenmez, sonsuz bir sabırla*" bekler.

Havanın ayazına, yerlerin çamuruna aldırış etmeden bekledikleri, emeklerinin karşılığı bile olamayacak az bir paradır. Dükkân sahibi komisyoncular, mevsim başında önemsiz bir makbuz karşılığı mallarını vermiş, ama paralarını alamamışlardır. Üstünden de aylar geçmiştir. Mallar Ankara'ya, İstanbul'a yollanmış, maliyetinin kat kat fazlasına satılmıştır. Aç, çıplak ve hasta köylülerin emekleri çoktan paraya çevrilmiştir. "*Paralar bankalarda birikmiş, biriktirmeyenlerinkiyse barlarda, içkili lokantalarda, sazlarda yenmiş, ya da metreslerin kollarına bilezik, kulaklarına küpe, boyunlarına kolye olup takılmıştır.*"

Bahçecilerse sabretmek zorundadır. Komisyoncu denen soyguncuların söylediği budur. "*Beş paralık*" deyip aşağıladıkları bahçecilerin haklarını yemediklerini, parayı "*elbette vereceklerini*" söylerler. Onların paraları da Ankara'daki, İstanbul'daki komisyonculara bağlıdır. "*Onlar gönderirse seve seve vereceklerdir,*" paralarını. Komisyoncular işlerini yalanla yürütür.

Bahçecilerin bu suskunluğu kuşaklar boyunca. "*Yıllar yılı beklerler. Bir yandan da yeni mevsimin turfandalarını ekmekten geri kalmazlar.*" Kalamazlar, çünkü tek geçim kaynakları turfandalarıdır. Çukurova'daki en iyi turfandaları onlar yetiştirir. Gereken emeği, bakımı gösterirler. Bunun sonucunda turfandalar İstanbul'a, Ankara'ya gider, oralarda ateş pahasına satılır.

Mısır'dan getirilip Çukurova'daki kentlere yerleştirilen bu Araplara yerliler "Arap uşağı" ya da "Fellah" derler. Yerlilerden hiçbir farkları yoktur. Onlar da bu yurdun düşmanlarına karşı yerliler gibi, yerliler kadar silah kullanır, devlete vergi verirler. Ama "*yerlilerin haklarına kanun önünde sahip olsalar bile, tuhaf bir çekimserlikle yerlilerden kaçınıyorlardır.(...) Oysa onların da inadına zenginleri, Meclis'te mebusları, okumuş doktor, avukat, mühendisleri vardır.*" Kapitalizmin temel ilkelerinden biri burada da karşımıza çıkar: Her koyun kendi bacağından asılır. Arap çiftçilerin oylarıyla Meclis'e giren milletvekilleri de, yalnızca "*mal mülk sahiplerinin malları mülkleriyle ilgili meseleler üzerinde duruyor, bu meseleler üzerinde konuşup, kanun teklifleri yapıyorlar*"dır.

Komisyoncu, tefeci, çetelerin elinde harap olan bahçecileri düşünmek onların işi değildir. Onlar büyük toprak sahiplerinin, burjuvazinin çıkarlarının savunucusudur. Bu anlamda hangi ulustan olduklarının önemi yoktur. Önemli olan egemenlerin sınıfsal çıkarlarıdır.

Yazarın sözleriyle, "*Tıpkı yerli fakir fukarasına karşı yerli halli mallılarının tutumu*"dur yaşananlar. Bu ülkenin emekçileri açısından da hiçbir fark yoktur. Yalnızca Türkiye değil, dünyanın her yerinde emekçilerin sınıfsal çıkarları ortaksa, sömürü aygıtlarının emekçilere yönelik tutumları da benzerlik gösterir. Örneğin gerek burjuvalarla toprak sahipleri, gerekse Meclis'teki vekiller, "*okumuşlukları, yeni elbiseleri, arabaları, sigaraları, fakir fukarayı kendi içinde küçülten aşağılık duygusu veren konuşmalarıyla her zaman haklı görünmüşlerdir*" Yer içer, gezer tozar, ama bütün bunlardan sonra da onlar haklı olurlar. Çünkü "*bahçeciler gibi gözü kapalı yaşamamışlardır. Okuyup dirsek çürütmüşlerdir. Onlar da okusalar, gözlerini açsalardı*" derler. Sorumlu, talan düzeninde "*gemisini kurtaran kaptan*" olamayan, alınteriyle yaşamaya çalışan çiftçilerdir.

Peki onlar, yoksul Arap çiftçileri, neden oy verirler egemenlerin çıkarından başka bir şey düşünmeyen bu adamlara? Daha iyi yaşamalarını sağlayacak yasalar çıkartsınlar diye güvenmişlerdir onlara... Ama ne yapsalar olmaz. Ankara'dakiler hep kendilerini, yakınlarını düşünür. Onun için çareyi komisyoncularda ararlar. Denize düşen yılana sarılır. Bahçecilerin gözünde, komisyoncular bile milletvekillerinden iyidir. "*Bir ay, beş ay, on ay, bir yıl beklet ir, ama hiç olmazsa gene de bir parça bir şeyler verirlerdi,*" diye düşünülür onlar hakkında.

Haydar dükkâna gelir. Yeni bir define kazısından eli boş dönmüştür. Sinirlidir. Yeni turfandaları yetiştirmek için avans bekleyen turfandacıları tersler. Define aramak için avuç dolusu para harcamıştır. Açlığın, yoksulluğun, çaresizliğin kıstırdığı bahçeciler umurunda değildir. Bahçecilerin ısrarlı bekleyişleri nedeniyle söylediği onca yalana Allahlı kitaplı sözlerini de katar. "*Almadan vermek Allaha mahsus,*" der. "*İnanmıyorsanız kitap getirin el basayım aptes alıp. Hep Müslümanız. Müslüman Müslümana yalan söylemez, günahtır, günah-ı kebairdendir.*"

Din, Müslümanlık sözleri araya girince akan sular durur. Bahçecilerin birçoğu makbuzları yırtarak,

kimileri de paralarını alacaklarını umarak, o aynı sessiz bekleyişlerine geri döner.

Bu arada Topal, Haydar'ın dükkânına gelir. Arzusuna ulaşmış, Haydar'ın karısıyla da cinsel ilişkiye girmiştir.

Ağa'dan haber alamayan Topal, Haydar'a sebze komisyonculuğunda ortaklık önerir. Haydar "*Dostluğumuz bozulur!*" diyerek, öneriyi kabul etmez. Çünkü "*işin içine ortaklık, para girdi mi, şeytan da birlikte girer.*"

Haydar, Topal'a toprak almasını önerir. Bildiği, ucuza alabileceği verimli tarlalar vardır. Topal, bu olanaktan yararlanmalı, alabileceği kadar toprak almalıdır. Bunun için de, "*Nedim Ağa'nın sakalının altına girmeli*"dir.

Toprak Tutkusu

Topal'ın karşısına büyük bir olanak çıkmıştır. O, artık "*Temür Ağa kadar büyük bir çiftçi olma*" amacına daha yakındır. Haydar'ın önerisiyle ilgilenir. Bir an önce tarlaları görmek ister.

Topal, parasını toprağa bağlayabileceğini, Ağa'yı da bu toprak işine katabileceğini söyler. Ağa da, Topal gibi tarla, çiftlik meraklısıdır. Ona büyük kâr getiren fabrikasına karşın, gözü topraktadır. Topal'ın Ağa'yı aramasının zamanı gelmiştir.

Topal'la Haydar, Defineci Sırrı Usta'nın yanına giderler. "*Öteki kuyumcu dükkânları gibi vitrinleri çeşitli altın bilezikler, yüzükler, kolye, küpelerle dolu değildir.*" Çünkü Sırrı Usta bütün altınları definecilik uğruna harcamıştır. Definecilik, kolay yoldan varsıllaşmanın bir aracı olarak görülür. İşin bir de dağ tepe gezerken eğlenme, günü gün etme yanı vardır. Topal'la Haydar arasındaki temel ayrım da buradadır. Haydar'ın sebze komisyonculuğu dükkânı vardır. Bahçecilerin emeği üstünden para kazanır. Ama bu parayı sermaye birikimi olarak değerlendirmez, "definecilik uğruna" harcar. Haydar'ın Topal gibi büyük toprak sahibi olma hırsı da, amacı da yoktur. Bu ülkede sermaye birikimi Topal gibilerin eliyle sağlanacaktır.

Topal, Ağa'ya telefon etmeye gider. Haydar'la Sırrı Usta, Topal'ın yokluğunda rahatça konuşur. Haydar, Topal'ın "çiftlik hastası" olduğunu, Hakkı'nın tarlalarını ona satabileceklerini anlatır. Eklemeyi de unutmaz; "*ama bak, kalleşlik yok!*" Burjuva toplumunda dostluk diye tanımlanan ilişki; kalleşlik, çıkarcılık, bencillik üstüne kuruludur.

Bu sırada uzun boylu, geniş omuzlu biri dükkâna girer. Bu, Paşazade Hakkı'dır. Hakkı, Sultan Hamit'in sivil paşalarından birinin torunudur. Diyarbakır, Halep, Beyrut gibi Osmanlı'nın en büyük illerinin valiliklerinde görevlendirilen paşa, Adana'da da bulunmuştur. O sıralarda toprağın hiçbir değeri yoktur. İleride toprağın değer kazanacağını düşünen Paşa, "*ucuz ucuz geniş topraklar satın almış, karılarının birinin üstüne tapulatmıştır.*" Akılıca yapılmış sağlam tapulardır bunlar. Yıllar geçmiş, savaşlar, halk hareketleri, karışıklar yaşanmış, ama sağlamlılığını kaybetmemiştir tapular.

İşte Topal'a düşler kurduran, planlar yaptıran toprakların öyküsü, Paşazade Hakkı'nın dedesine dayanır. Toprakların şimdiki sahibi Hakkı, öğrenimini dedesi gibi Fransa'yla İsviçre'de yapmıştır. Çağdaş Batı dillerini anadili olan Türkçe'den daha iyi bilir. Ama yerlilerin düşündüğü gibi "*bir baltaya sap*" olamamıştır. Yani "*bunca dil bilen, böylesine okumuş adam*", ne mebustur ne de vekil... Hiçbiri değildir. "*Avare ruhlu*" bir insandır. Her şeye boş verir. Öyle ki, yaşadığı dünyanın fizik ötesine geçmiş bir insan görünümündedir. Hakkı, yaşamındaki birçok şeyi hep inanıyormuşçasına yapar. Ama hiçbir şeye inanmaz. Örneğin, "*en hurda, en değersiz şeyler üzerinde durur, onlara gerçekten inanmadığı, içten içe güldüğü, alay ettiği halde, sırf havayı bozmamak için dehşetli önem verir görünerek vakit geçirir.*" Bu, definecilikle, tılsım konusunda da böyledir. Sırrı Usta'yla yakınlığının nedeni onun da usta gibi heykeller yontmasıdır.

Dükkâna girer, müzede değerli bir kitap bulduğunu söyler. Hacer-i Mükerrem'i anlatan, hangi arazide olduğunu da gösteren bir kitaptır bu. Arapça ve İbranice yazılmış kitabı okuyabilmek için bu dilleri öğreneceğini söyler. Oysa, Hacer-i Mükerrem'e de inanmaz Paşazade Hakkı. Sırrı Usta, Hacer-i Mükerrem'i duyunca heyecanlanır. O, "*her ne kadar da işi biraz çıkarına uydurmuş, adam söğüşlüyorsa da, aslında defineciliğe, adi madenlerden altın yapılabileceğine*" inanıyordur.

Topal, dükkâna döner. Ağa'ya telefon etmiştir. Aralarında geçen konuşmayı dükkândakilere özetler. Ağa heyecanlanmıştır. İltifat etmiş, "*acele gel*" demiştir. Topal, karısından çok korkan Ağa'nın böylesine cesur davranmasından kuşkulanır.

Evlilik planından habersiz, Ağa'nın yanına gitmek için dükkândan ayrılır.

Ağa, Topal'ı kapıda karşılar. Onu görmekten hoşnuttur. Güvendiği bir adamı yeniden kazanmıştır. Aynı zamanda Topal'ı hem karısıyla barıştıracak hem şaşı kızıyla evlendirebilecektir. Topal da durumdan hoşnuttur. Ağa'yı avucuna alıp Haydar'ın sözünü ettiği topraklar için para koparabilme olanağı vardır artık... Ayrıca Pamuk'tan, ettiği hakaretlerin öcünü de alabilecektir.

Ağa'nın ilgisinden yararlanması gerektiğini düşünür Topal. İstediklerine ulaşmak için Ağa'ya yavaş yavaş bastırmalıdır.

Bir ara "*çok kârlı bir tarla işi*" olduğunu söyler. Konuyu anlatır. Ağa, bu toprakları, bu toprakların sahiplerini duymuştur. "*Kanlı topraklar onlar,*" der. Ucuza satılmasının akılsızlıktan olmadığını söyler. Çünkü bu topraklar, tapulu sahiplerinin elinde değildir. Toprakları köylüler "*işgal etmiş*", buralara yerleşmiştir.

Ağa, konuşmayı asıl konuya getirmek için geçiştirir. Topal'ı eve götürüp Pamuk'la barıştıracağını söyler. Evdekiler, Ağa'nın Topal'ı eve getireceğini biliyordur. Onun için özel hazırlık yapılmıştır.

Ağa'yla Topal eve gelir. Pamuk'tan özür dileyen Topal, onun davranışlarından kimi sonuçlar çıkarır. Örneğin, Pamuk'un elini öptüğünde, bu öpüşten etkilenen kadının "*Kız bakıyor!*" diyerek elini telaşla çekmesini, Topal şöyle yorumlar: "*Kız bakıyor, Allah belasını veresice kız bakıyor. İnsana hiç rahatlık vermezler ki...*" Topal bu durumun, kendisine Pamuk'tan öç alma olanağı yaratacağını düşünür.

Bir süre sonra, ona gösterilen ilginin nedenini anlar. Şaşı kızlarıyla onu evlendirmek istediklerini... Evlilik konusu Topal'a da açılır. Topal, bu durumdan hoşnuttur. Çünkü Ağa'ya damat olmak, paraya sahip olmak demektir. Önce nişan yapılacaktır. Haber yayılır. Haydar ve Sırrı Usta gibi, Topal sayesinde para kazanacak olanlar da bu habere sevinir. Haydar'ın karısı ve yeğeni gibi, baştan çıkarttığı kadınlarsa, kızgındır. "*Ama Topal'ın nişanlanma haberi hiçbirinin üzerinde Şehnaz'daki etkiyi yapmamıştır.*" Duyunca deliye dönmüş, o öfkeyle Ağa'ya hakaret dolu bir mektup yollamıştır. Şehnaz, Topal'la ayrılmasına Ağa'nın neden olduğunu sanmaktadır.

Mektup, Ağa'ya verilmesi için genç odacısına bırakılır. Odacı, Ağa'ya götürüp okumadan önce, merak edip mektubu okur. Şehnaz'ın hakaret, tehdit, küfür dolu mektubunu Ağa'ya vermez. Akşam götürüp Şehnaz'a geri vermeyi kararlaştırır. Genç odacı, Şehnaz'ı tanır. Ağa'nın isteğiyle sık sık ona gidip gereksinimlerini öğrenmektedir. Odacı, Şehnaz'ın evine gider.

Şehnaz, öfkeyle yazdığı mektubu Ağa'ya gönderdiğine çoktan pişman olmuştur. Genç odacıyı karşısında görünce Ağa'nın, mektubun karşılığını yolladığını düşünür. Tedirgindir.

Odacı, mektubu Ağa'ya vermediğini söyler. Çünkü, belki de öfkeli bir anda yazılmış, sonra da pişman olunmuştur. Odacının tavrı Şehnaz'ı etkiler. Artık rahattır. Mektubu yırtar. Genç odacıyı evine çağırır. Ona içki ve çeşitli mezelerden oluşan bir sofra hazırlar. Odacı o gece Şehnaz'la kalır.

(Sürecek)

İşçi Karıncalar

Borçluyum
Toprağınıza bastım
Ne mutlu size
Övünüp çalışırken
Borcumu öderim
Nedendir bilinmez
İşçi karıncalar
Borçlu çocuklar doğurur
İşçi karıncalar
Hayatı örer
Hırsız örümcekler ağlara
Üşüşür
Ekmek kırıntılarının üstüne
Tanrılar sabırla kandırır açlığı
Neden susuyorsunuz
En büyük sözdür söylenmemiş
Acıyı anlatan elleriniz
Susmak eylemdir bazen
Onaylamak olmasın susmak!

Tekin AĞACIK

Öykü

OTOBÜS

Özden ÖZÜTEMİZ

Yatağında dönüp dururken çalar saatin sesiyle uyandı. Yaklaşık bir altmış boylarında, şişman, kızıl saçlı bu adamın adı Cafer. Cafer otuz iki yaşında, bekâr. Yatağın içinde doğruldu. Ellerini yüzünde gezdirdi, gözlerini yumruk yaptığı elleriyle ovuşturdu. Ayaklarını yataktan sarkıttı. Kollarını açıp gerindi. İsteksizce yataktan indi. Odasından çıktı, salondan geçerek banyoya gitti. Yüzüne yasak savar gibi bir iki su çarptı. Havluyu aradı, bulamadı. Salondan geçerken yarısı yerde olan koltuk örtüsüne yüzünü, ellerini sildi. Giyinmek için odasına geçti. Pantolonunu, gömleğini aradı. Güç bela buldu. Evde her şey her yerdeydi. Evi iki haftada ancak iki gün düzenli ve temizdi. Ablasının evi yakındaydı. O iki haftada bir gelip evi toplardı. Ceketini alsa mıydı? Hava da çok sıcak.Ceketi aldı. "Otobüste dursun, ne olur ne olmaz," diye düşündü. Odadan çıkacakken kravatını gördü masanın üstünde. Sıkıntıyla aldı cebine koydu. Büyük bir yük gibiydi kravat onun için. Kravat dediysek tam kravat değil. Hani yanlarından çengelleri çıkar, bu çengelleri gömleğinizin yaka düğmelerine asarsınız. İşte onlardan. Cafer az küfür etmemişti, takım elbise kravat zorunluluğu getirilince. Belediye iki yıldır takım elbiseyi zorunlu tutuyordu. Söylemeyi unuttuk. Cafer otobüs şoförüdür özel halk otobüsünde. Taksim hatlarından birinde çalışır. Otobüsü alalı kaç yıl oldu, kaç yıldır bu hatta çalışır kendi de unuttu. Ama otobüse kaç para verdiğini az önceymiş gibi hatırlar.

Evi şöyle bir kolaçan etti, dışarı çıktı. Kapıyı iki kez kilitledi, emin olmak için kapı kolundan tutup zorladı. Sonra yavaş yavaş apartmandan çıktı. Sokağın başında, otobüsünü geceleri bıraktığı otoparka yöneldi. Muavini otobüsün yanında onu bekliyordu. Bir yandan da değnekçiyle laubali laubali konuşuyordu. Uzaktan akrabasıydı muavin. Bir iş tutsun diye yanına vermişlerdi. Hiç olmazsa şoförlük öğrenirdi. Cafer uzaktan kahkahalarını ve Fenerbahçe, şampiyon gibi lafları duyuyordu. "*Bu oğlanın işi gücü de bu, top manyağı. İşi de öğrenemeyecek,*" diye geçirdi içinden. "*Günaydın*," dedi Cafer. İkisi de toparlanıp günaydın dediler.

Otobüse bindiler. Otoparktan çıkıp yolcu alacakları durağa doğru yöneldiler. Cafer muavin masasının çekmecesinden hesap defterini çıkarttırdı muavine. Son üç günün kazancını hesaplattırdı. Cafer'in canı sıkıldı. Son iki gündür büyük bir azalma vardı kazançta. Cafer hesap işini öylesine ciddiye alıyordu ki otobüsü kullanırken kaç yolcu bindiğini, kaçının öğrenci ücreti kaçının tam ücret verdiğini yanındaki deftere işaretliyordu. Bu yüzden kulağı muavinle yeni binen yolcuların konuşmasındaydı. Söylene söylene durağa vardı. Otobüsten indi. Muavin de arkasından indi. Otobüsün sağ ön farının kapağını kaldırdı. Bir düğmeye bastı, kapı kapandı. Beraberce şoförlerin beklediği çay ocağına gittiler. Sabahın onu olmasına karşın hava çok sıcaktı. Cafer geldiğinde durakta iki otobüs vardı. Biri Beşiktaş, öteki Eminönü. Durakta kendine bakan bir iki yolcuyu seçebildi.

Cafer selam verip çay ocağına girdi. Ocağa gidip iki bardak çay koydu. Birini muavine verdi. Daracık yerde çene çalmaya başladılar. Hava ne kadar da sıcaktı, sıcakta da iş zor oluyordu. Cafer çayını yarılamışken yandaki hareket amirliği kulübesinden hareket amiri geldi. "*Cafer hazırlan*," dedi. Cafer duyulur duyulmaz bir küfür savurdu. Sonra da hareket amirinin duyacağı şekilde yarım ağızla, "*Daha yeni geldik, destur, bir soluk alalım*," dedi. Ocaktan çıkmak üzere olan hareket amiri arkasına dönmeden "*Uzatma Cafer*," dedi.

Duraktaki yolcular da huzursuzlanmaya başlamıştı. Hareket saati çizelgesine göre Taksim'e on beş dakika önce belediye otobüsünün kalkması gerekiyordu. Fakat bu üç yolcu neredeyse yirmi beş dakikadır duraktaydılar. İçlerinden biri mırıl mırıl bir şeyler söylendi.

Cafer söylenerek çıktı çay ocağından. Dışarı çıkınca fark etti sırılsıklam olmuştu. Bir yandan güneş, bir yandan ocak sırılsıklam etmişti daracık yerde onu. Cafer otobüse doğru gitti, far kapağını kaldırıp düğmeye bastı. Otobüse önce kendisi arkasından muavin bindi. Yolcularda kıpırdanma olmadı. Aksine asık suratları iyice asıldı. Otobüsü gözleyen hareket amiri yolcuların binmediğini görünce kulübesinden çıkıp durağa geldi. "*Siz Taksim'e gitmiyor muydunuz?*" diye sordu yolculara. Yolcular aylık akbilleri olduğunu söyleyince otobüse yöneldi. Cafer sinirli sinirli, "*Yolcuları yine bize bedavaya kakalayacak*," dedi. Amir otobüsün kapısında durup Cafer'e, "*Bu üç yolcunun aylıkları var, onları al*," dedi. Yolculara dönüp telsiziyle otobüsü işaret ederek "*Hadi*," dedi hareket amiri.

Cafer duraktan yavaş yavaş çıkarken ilerideki köprünün başında Mehmet'in kullandığı belediye otobüsü göründü. Karşılaştıklarında Mehmet, Cafer'e tepeden bakarcasına bir selam verdi. Cafer'in ekşimiş yüzü iyice ekşidi. Kendi kendine "*Hah, bu sabahki güzelliklerden bir sen eksiktin, tamam oldu,*" dedi.

Cafer hiç acele etmeden kırda çiçek toplar gibi duraklardan yolcuları alarak ilerledi. Bir gözü yolda bir gözü dikiz aynasıyla yan sokaklar arasında gidip geliyordu. O kadar yavaş gitmesine karşın durak dışında yolcu alacağı zaman aniden frene basıyor, her basışında yolcular öne doğru savruluyorlardı. Böyle anlarda en arkada beşli koltukta ortada oturan yolcu dalgınsa kendini bir anda muavinin yanında bulabilirdi.

Sıcağın bunalttığı yolcular otobüsün bu kadar yavaş gitmesinin de etkisiyle iyice huzursuzlandılar. Otobüs içinde mır mır konuşmalar duyuldu. "Kağnıdayız sanki... Biraz hızlı gitse ölür..." Fakat radyonun sesi hepsini bastırıp üste çıkıyordu. Neredeyse mırıldananlar kendi seslerini bile duyamayacaklardı. Cafer bu hızla Kağıthane merkeze kadar indi. Kağıthane'den sonra gaza bastı. Çünkü merkezden geçen otobüs çok fazlaydı. Cafer'in hesabına göre yolcu bu duraktan sonra çok olmazdı. Çağlayan yokuşuna döndü. Gürsel Mahallesi durağına kadar rahat geldi. Burada trafik kilitlenmişti. Trafik gıdım gıdım ilerliyordu. Cafer yolun bu noktasında hep soğuk terler döker, yol tıkanmasın diye dua ederdi. Otobüsün yokuş yukarı her durup kalkmasında Cafer'in içi giderdi. "*Ah balatalar... Motor zorlanmasa bari... Boşa benzin...*" sözleri kafasının içinde uğuldar dururdu. Cafer'in şansı açıktı. Trafik onu çok üzmedi. Çabucak Çağlayan'a vardı. Yol açık sayılırdı artık. Şişli, Osmanbey, Harbiye derken Cafer Taksim'e vardı. Yolcular birer ikişer otobüsten indi.

Cafer kontağı kapatıp aşağı indi. Durağın yanındaki büfeden su aldı. Suyu içerken bir yandan da büfeciyle sohbete daldı. O sohbet ederken otobüsün yarısı dolmuştu. Büfenin müşterisi artınca sohbeti kesmek zorunda kaldı. Otobüse yöneldi Cafer. Ön kapının yanında bekledi bir süre. Geleni geçeni izledi. Sonra cebinden mendilini çıkarıp alnını, ensesini, boynunu sildi. Mendili iki kat yapıp ensesine koydu. Otobüse bindi. Koltuğa iyice yerleşti. Bir sigara yaktı. Arkalardan gelen bir sesle irkilir gibi oldu. "*Kardeşim bu ne rahatlık. Herkesin işi gücü var. Burası senin durağın değil. Sen yarım saattir büfeciyle sohbet ediyorsun. Şimdi de gelmiş hiçbir şey yokmuş gibi koltuğuna kuruluyorsun. Hadi çalıştır şunu da gidelim.*" Yolcunun biri soluksuz saymıştı bunları sinirli bir sesle. Cafer'in şaşkınlığı kısa sürdü. Sağına dönüp kafasını çevirmiş, yolcunun sözünü bitirmesini bekliyordu. Yolcu bitirince sırıtarak "*Vakit gelmedi,*" dedi. Yolcu sinirlenip Cafer'e doğru yürüdü. Cafer bir anda toparlandı. Yolcunun vuracağını sandı. Yolcu hışımla otobüsten indi. Bir o yana bir bu yana gidip hareket amirini aradı. Bulamayınca otobüse geri dönüp kapısından muavine sertçe, "*Ver paràmı,*" dedi. Parayı alıp ilerideki dolmuşlardan birine binip gitti.

Cafer olanlara hiç aldırmadan ağır bir iş yapıyormuş gibi isteksizce kontağı çevirdi. Yine yavaş yavaş hareket etti. Harbiye'ye kadar bütün kırmızı ışıkları yakaladı. Kırmızı yanmıyorsa daha da yavaşlayıp kırmızının yanmasını bekledi. Elmadağ'da Taksim'e giden Mehmet'le karşılaştı. Cafer yoluna aynı hızla devam etti. Harbiye, Osmanbey... Yanından korna çalarak bir belediye otobüsü geçti ansızın. Mehmet'ti bu. Cafer şaşırdı, kızdı, kıpkırmızı oldu. Afallamış bir halde "*Gitti yirmi milyon,*" diye geçirdi içinden. İçi sızladı. Bu duraktan sonra Camii Durağı ve ondan sonra da Mezarlık Durağı vardı. Bu iki durak Cafer'in en fazla yolcu aldığı duraktı. Cafer hesapta yavaş gidecek, böylece durakta bekleyen yolcu artacaktı. Nasıl da unutmuştu arkasında belediye otobüsü olduğunu. Oysa arkasında halk otobüsü var diye rahat davranıyordu. Kendine iki kere küfretti. Biri belediye otobüsünü unuttuğu için, ikincisi Mehmet'i unuttuğu için. İçinden, "*Durakta benden sonraydı o. Beni nasıl geçer. İkimiz de şoförüz. Bu bana yapılır mı? Ben aynısını ona yapsam kıyameti koparır. Zaten oldum olası bu belediye otobüsü şoförleri sevmedi. Bak sen Mehmet'e. Ben Harbiye'den Şişli'ye giderken sen Taksim'e gidiyor ol ve sonra dön beni geç. Beni de görmüştür mutlaka. Ona karşın durması. Ah şimdi o bütün yolcuları toplar da gider. Ah nasıl izin verdim buna. Nasıl unuttum arkamda Mehmet'in olduğunu. Tilki suratlı adam, günahım kadar sevmem. Zaten belediyenin çöp kamyonlarında şoförken otobüse geçti. Sen ne anlarsın şoförlükten. Bütün yolcular da belediyeye biner gider. Zaten bu hattın yolcuları da nankördür. Ne kadar beklerlerse beklesinler illa belediyeye binecekler. Ben basıp gideyim o zaman. Allah vere de yolcu inmese ara duraklarda. Ah nasıl oldu da yolcularımı topladı bu herif. Ama ben ona durakta sorarım,*" diye söylendi.

Cafer son durağa vardığında Mehmet durakta yolcuların beklediği yerde bacak bacak üstüne atmış, çayını yudumluyordu. Bir yandan da sigarasını tüttürüyordu. Ocak kısmı sıcak olduğu için dışarı çıkmıştı. Mehmet sıcağa dayanamazdı. Mehmet kırk yaşlarındaydı. İki metreye yakındı boyu. Oldukça zayıftı. Elmacık kemikleri öne doğru fırlamıştı. Gür, kıvırcık saçları vardı. Kolları, bacakları upuzundu.

Cafer otobüsten hışımla indi. "*Sen nasıl benim önüme geçersin kardeşim!*" diye bağırdı Mehmet'e. Mehmet'in ifadesiz olan yüzü birden sertleşti, kaşları çatıldı. Yüz kasları gerildi. Ayağa fırladı. Durak kabini yarım metre yükseklikteki kaldırımın üstündeydi. Mehmet karşısında böyle gören kısa boylu Cafer kendini iyice küçülmüş sandı, yutkundu. Yumuşak

Oyun ve Yaşam

Ben küçük bir kızken
yalnızca oynamayı bilirdim
bilmezdim hangi dilde oynayalım dediğimi
bilmezdim vatanımı, milletimi
oynadığım her yer vatanımdı benim
çocukların sokağa taştığı tek katlı evler
kadife çiçeklerin açtığı şirin bahçeler
salıncaklarla selamladığın gökyüzü
atlıkarıncaların döndüğü toprak
tüm arkadaşlarımın vatanıydı
bilmezdik ayıbı, günahı, kızların namusunu

Neydim ne oldum, pembe kimliğimle oldum
kız yaptılar beni, evli değil bekar!
dinimi yazdılar, oysa gökyüzüydü selamladığım
devlerin devletinde cüce oldum
gördüm maskeler altında oynanan bir oyunmuş yaşam
adı piyasa, at koşturur dünyada
hileli kurallarıyla kazanmak için oynanan bir oyun.
İşte bunları öğrendikten sonra ben,
hiç oynamadım.
Binbir korkunç maskeyi yakıştırsalar da yüzüme
hiç oynamadım, hükmetmek ve hükmedilmek için
küçük bir kızken oynamayı bilirdim yalnızca
şimdi ise bir bozguncu olarak ben
maskeler altında gizlenen kanlı suratlarını biliyorum çocuk katillerinin
piyasanın 'gizli elleriyle' zincirlediği yaşamları biliyorum
güçlülerin piyasasında oyunlar hükmediyormuş insana
oysa küçükken biz kurardık oyunları sokağa çıktığımızda
ve hâlâ kendi oyunlarını kuran çocukların gülüşleri gelir kulağıma
neydim ne oldum, bilir oldum
ve yazdım işte buraya
tıkır tıkır işleyen gizli eller kanlı ellerdir
parıltılı maskelerin altında çürürler
Bir görebilse oyuna tutsak insan bunları
çocukların heyecanıyla -çocukluklarının ve çocuklarının-
aydınlanan gerçeğin güçlenen adımlarıyla
sokağa çıkar,
dağıtır devlerin oyununu
yaşamı süsleyen elleriyle kurar kendi oyununu
Ben küçük bir kızken bilmezdim bunları
çocuklardan öğrendim büyüdüğümde yazdım
dedim ya neydim ne oldum.

Işıl ÇAĞDAŞ

bir sesle, "*İkimiz de şoförüz... Ben sana böyle yapsam kabul eder misin...*" diyebildi. Mehmet Cafer'in karşısında durdu. Sigarasından bir nefes çekip Cafer'e doğru üfleyerek, "*Ne yapmışım ben,*" dedi. Cafer "*Benden sonrasın,*" diyecek oldu. Mehmet, Cafer'e hemen arkalarında asılı olan çizelgeyi gösterdi. "*Benim gideceğim geleceğim saat bellidir, başka bir şey beni ırgalamaz,*" dedi. Çayından bir yudum aldı. Yerine oturdu. Gürültüyü duyan hareket amiri yanlarına geldi. Olay büyümesin diye Mehmet'e "*Hadi Mehmet, yolcuyu al da git,*" dedi. Cafer olduğu yerde çakılıp kalmıştı.

Rahime HENDEN; *"...ne imgelerin bolluğu, ne de imgelerin yetersizliği doğrudur. Doğru olan, imgelerle şiiri boğmadan, gerçekçi çizgiyi güçlendirmektir."*

— Şiir yazmaya kaç yaşında başladınız?

— On beş, on altı yaşımda yazmaya başladım.

— Genelde şiirleriniz hangi duyguları içeriyor?

— İnsanları ilgilendiren tüm duyguları, sevgi ve paylaşımı içeriyor.

— Şiirlerinizde kullandığınız felsefi bir yöntem var mı?

— Diyalektik ve tarihi materyalizmi yöntem olarak kullanmaya çalışırım.

— Dünyada ve Türkiye'de hoşunuza gitmeyen, haksız rekabet veya çifte standart var mı?

— Evet var. Çifte standardın ve haksızlığın temeli, insanların sınıflara bölündüğü, köleci toplumdan başlayarak, sosyalist sistemin sonu olan, sınıfsız topluma kadar, yani sınıfların ve sömürünün ortadan kalktığı, tüm insanların özgür ve eşit olabildiği bir sistem olan paylaşımcı topluma kadar sürer. Bu nedenle özgürlük, paylaşım ve eşitlik ilkesini temel alan bir bakış tarzıyla şiirlerime anlam yüklüyorum.

— Şiir kitaplarınızdan başka çalışmalarınız var mı?

— Bir roman çalışmam var. Romanın konusu işçi sınıfı içerisindeki sosyalist kadın ve erkeklerin haksızlıklara karşı verdiği, özünde gerçeklere dayandırılmış, yaşanması mümkün olan mücadele tarzını kurgulayarak gerçek ile bilincin buluşmasının öyküsünü anlatıyor.

— Gençliğinizde yazdığınız şiirlerle, yaş ilerledikçe yazdığınız şiirler arasında ne gibi farklılıklar oldu?

— Şiirlerim ilk olarak taşlama tarzında basit bir söylemle başladı. Fakat daha sonra sosyalist felsefeyi öğrenerek içerik olarak toplumcu gerçekçi bir çizgiye doğru ilerlemeye başladım. Yine de verdiğim ilk ürünlerde, imgelerin daha az kullanıldığı görülür. Daha sonra imge zenginliği toplumcu gerçekçi şiirimi giderek zenginleştirdi. Ve daha da zenginleştirmektedir. Aslında ne imgelerin bolluğu, ne de imgelerin yetersizliği doğrudur. Doğru olan, imgelerle şiiri boğmadan, gerçekçi çizgiyi güçlendirmektir. Burada yeterince imge ile yalın, bilinemezci bir çizgiye kaymadan, okuyucuya gerekli iletiyi ulaştırmaktır. Ben şiirimde iletinin okura, yanılsamaya yer vermeyecek şekilde ulaşabilmesi için noktalama işaretlerini de önemli görüyorum.

— Şiirlerinizde genelde kullandığınız biçim nedir? Gelecekteki çalışmalarınız nelerdir?

— Kullandığım biçim serbest nazım. Bu serbest nazımı zaman zaman tiyatro tekniği ile ve zaman zaman da günlük konuşmanın edebi diliyle besliyorum. Modern şiirin kurucularından olan büyük ozanların özünü karartmadan, biçimini de taklit etmeden, kendi sesini ve tarzını bulan bir şiir çizgisine ulaştığımı düşünüyorum. Ve henüz yazmayı planladığım Ortadoğu halklarının destanına yine modern şiirle ulaşmayı düşünüyorum. Fakat bunu gerçekleştirmeye belki de ömrüm yetmeyecektir. Çünkü, bu destanı yazabilmek için Ortadoğu coğrafyasını, yaşayış biçimlerini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, ürettikleri sanat eserlerini bilmek ve tanımak gibi bir sorumluluk önümüzde durmaktadır. O nedenle, bu belki bir erek olarak kalabilir. Çünkü henüz üzerinde çalıştığım modern toplumsal sistemde yaşayan kadınları, her yönüyle anlatabilmek gibi bir zorlu çalışmanın içerisinde bulunuyorum ve daha sonra da zorlu yaşam koşulları, baskı ve hapishaneler, kitap yasakları, yazdıklarımızı saklama zorunluluğu gibi nedenlerle, parçalarını defalarca kaybettiğim bir de roman çalışması yapmayı planlıyorum. Bu bana zorunluluk gibi geliyor. Belki de şiir, romanın önüne geçecektir. Ve belki de Ortadoğu halklarının şiirlerini yazmayı başarabileceğim. Şimdilik bunlar yapmak istediklerim.

— Sizce bugünkü edebiyat ile, dünkü edebiyat arasındaki farklar nelerdir?

— Edebiyat dünyası dendiğinde doğru sonuca ulaşabilmek için "hangi edebiyat?" sorusunu sorma zorunluluğu vardır. Çünkü bir tarafta yozlaştırıcı, uyuşturucu, uyutucu bir felsefe ile üretilen edebiyat eserleri, diğer tarafta ise toplumcu gerçekçi çizgide ilerlemeye çalışan edebiyat eserleri söz konusudur.

Toplumcu gerçekçi edebiyat eserleri bin bir zorlukla, tüm kuşatılmışlıklara rağmen, sınırlarını zorlayarak elbet içerik ve biçim olarak daha ileri noktalara ulaşmıştır. Fakat bu ürünlerin okuyucuya ulaşma hızının ve sayısının azaldığı da bir gerçekliktir. Çünkü kapitalist emperyalist sistem gelinen noktada

Sözcüklerin Tokadı

Patatesi doğrarken
aklıma
Irak savaşı geldi...
***
Son model arabası olanlar
depoları doldurup
konvoy oluşturmuş
İstanbul'dan
Ankara'ya
"Irak savaşına son!!!"
diye bağırıyorlar...
***
Ayağında timsah derisi bot
kıçında Teksas'tan bluejeans
kulağında Kongo'dan gümüş küpe
elinde plastik coca cola
cebinde nokia telefon...
***
uzatmış saçını
sallıyor
sağa sola
öne arkaya
***
bağırıyor
bağırıyor
bağırıyor...
***
kulak zarını patlacak toprağın
Rock konseri bitinceye kadar
"Irak savaşına HAYIIRRR!!!"

Mehmet ASLAN

üretici sınıfı, neredeyse aç bir noktaya getirmiştir. Aç bir insan; kitap, dergi ya da gazete okumaktansa önce ekmeğini alacağından kültürel ve sanatsal açlığı giderek büyüyecektir.

Diğer yandan, aslında uyuşturucu felsefe ile ele alınan, yazılan ve satılan edebiyat ürünleri sanki görkemli bir tablo oluşturmaktadır. Sanki edebiyat ve sanat bizim ülkemizde çok güçlüdür! Sunulan ve görülen budur. Fakat bunun arka yüzüne baktığımızda para babalarının ve reklam şirketlerinin şişirmelerle piyasaya sürmeleri ile pohpohlamalarıyla oluşan bu görüntünün içi boştur. Çünkü çoğu genç (bunlar her sınıftan ve kategoriden olabilirler) bu kitapları mutlaka okuma zorunluluğu hisseder. Çünkü her gün otobüs durağında, tramvayda, reklam panolarında, okuduğu gazetelerde kitabın reklamı gözüne gözüne sokulmaktadır. Ve zaten birkaç arkadaşı kitabı almış ve tüm zevksizliğine rağmen okuyup bitirmeyi başarmıştır. Modaya uygun edebiyat bizim ülkemizde işte böyle yöntemlerle yaşıyor. Bizim aradığımız edebiyat ise, bin bir zorlukla, güçlükle yaşama savaşı vermesine rağmen biçim ve içerik olarak daha da güçlenmektedir. Bu edebiyatın yaşayıp gelişebilmesi ve tüm topluma mal olabilmesi için dayanışmanın yükseltilerek ezilen kesimlerin birliğinin ve mücadelesinin yükseltilmesi gerekmektedir.

— Türkiye'de ve dünyada beğendiğiniz edebiyatçılar kimlerdir?

— Türkiyeli yazar ve şair olduğuma göre öncelikle, Türkiye edebiyatından şiirde Nazım Hikmet, romanda Yaşar Kemal. Mizah yazarlarında ise Aziz Nesin. Dünya edebiyatında şair olarak Mayakovski, Neruda, Lorca, yazar olarak John Steinbecek, Jack London, İlya Ehrenburg.

Öykü

KOZAN GÜNLERİ

İlhami Yücel AYDIN

Babamın atanması nedeniyle Kozan'a taşınmıştık.

Evimiz ana caddedeydi. Kozan'da elektrik yok, su yok. Su, eşekli sakalarla gelirdi. Bitişiğimizde oturan Muhacir Nuri'lerin bir eşeği vardı. Nuri, sapsarı bir göçmen çocuğuydu. Eşeğe atladığı gibi uzak çeşmelerden kendilerine su getirirdi. Biz sakalardan alırdık.

Belediye, ilanları tellallarla yapardı. Tellalın her duyurusunu dinlemek zorunda kalırdık ana cadde üzerindeki evimizden. Kardeşlerimle ben bu olayı çok önemserdik. Herhalde, çocukluk günlerimizin monotonluğunu azaltıyor, yaşamımıza renk katıyordu da ondan.

Ne de çok eşek kayboluyordu o zaman. Tellalın sesi bugün bile kulaklarımdan gitmiyor.

- Ey ahali! Boz bir eşek kaybolmuştur. Bulanların insaniyet namına imam efendiye getirmesini...

Bu anonslar hemen her gün yapılırdı. Demek o zamanlar araba olmadığından eşek hırsızları varmış.

Günlerim daha çok okulda geçiyordu. Beni Kozan Ortaokulu'nun ikinci sınıfına yazdırmışlardı. Birbirine bağlı sokaklarda başıboş dolaşıp kaybolmak, sonra yine tanıdık bir yere çıkmak; portakal bahçelerinin altında hayallere dalmak daha çekici geliyordu ya, yine de her sabah okulun yolunu tutuyordum. Hayallerimi tatil günlerine erteliyordum. Ceyhan'dan sonra bu okul bana ufak, sevimli gelmişti. Ceyhan'daki okulu hiç sevmezdim.

Yapı olarak ufak tefek olduğumdan hâlâ kısa pantolonla dolaşıyordum. Okul açıldığı gün, çocuklar pantolonumla alay ettiler. O gün aklımdan hiç çıkmaz. Eve koşarak gitmiştim. Kir pas içindeki yüzümü temizleyerek yanaklarımdan çeneme süzülen yaşları bir yandan elimin tersiyle siliyor, bir yandan da yüksek sesle,

- Uzun pantolon alın bana. Yoksa okula gitmeyeceğim, diyordum. O kadar ağlamıştım ki, iki gün gözlerim davul gibi dolaşmıştım. Ne zaman, kısa pantolonlu bir çocuk görsem, içimde ince bir sızı belirir.

Okulumuzda tarih dersine ilçe kaymakamı, fizik ve Fransızca dersine de iki değişik kasaba doktoru geliyordu. Diğer öğretmenler yalnızca kendi alan derslerine giriyordu. Kaymakam o kadar monoton ders anlatıyordu ki, insanın uykusu geliyordu. Kalın çerçeveli gözlüklerini burnunun üzerine düşürür, ellerini arkasında kavuştururdu. Her iki sözcükte "ve" sözcüğünü kullandığından, biz öğrenciler 45 dakikalık ders boyunca kaç kez "ve" sözcüğünü kullandığını sayar, zil çaldıktan sonra 45-50 kadar olduğunu şaşkınlıkla saptardık.

Fizik dersine gelen doktor zayıf, sinirli, alaycı bir adamdı. Saçlarını briyantinsiz gören olmamıştır. İçeri girdiğinde sigara kokusu onu takip ederdi. Dişlerinde nikotin lekeleri vardı. Bu nasıl doktordu anlamazdım. Onu hiç sevmezdim de. Bundan derslerine az çalışırdım. Kalp kalbe karşıdır derler. Sanırım o da beni sevmezdi. Bu nedenle bütünlemeye kaldım. Bütünleme sınavları üç kişilik kurul önünde olurdu. Fizik bütünleme sınavına girdiğimde, doktor tuvalete gitti. Beni öteki iki öğretmen sınav yaptı. Sınavı geçtim. Doktor öğretmenin beni sınıfta bırakmak için elinden geleni yapmasına hâlâ bir anlam veremem.

Fransızca dersinde sınıfın en iyisiydim. Dile sevgim, yeteneğim vardı. Hocam beni "petit Parisien" (Küçük Parisli) diye severdi.

1945'te eğitim sistemi böyleydi işte.

Ortaokul son sınıfta eleme sınavları olduk. Türkçe, Doğa Bilgisi, Matematik. Anımsıyorum. Matematik sınavında yanımda Muhacir Nuri oturuyordu. Sınavda üç problem sormuşlardı. Son soruda Nuri'ye, fısıltıyla gittiğim yolun doğru olup olmadığını sordum. Yüksek sesle:

- Beni rahatsız etme, dedi.

Şaşırmıştım. O, sınavlarda benden yardım istediğinde, ben çekinmeden kâğıdımı açardım. Şimdi niye böyle davranıyordu ki. Az kalsın gözetmenlerden birine yakalanacaktım. Demek insanların karakteri böyle zor anlarda ortaya çıkıyordu.

Öteki iki dersi vermeme karşın matematikten kalmıştım. Bu nedenle geçtiğim sınavlar da silindi. Baştan çalışmak zorunda kaldım. Elemeyi geçemediğim için diğer sözlü sınavlara da giremezdim. O günler hayatımı kara bir kuyuya benzetiyordum. Kendimi başarısız, beceriksiz buluyor, ailemi üzdüğüme inanıyordum. Ailem de yeni bir atamayla Adana'ya taşınmıştı da, ben Kozan'da kalmıştım.

Muhacir Nuri mezun oldu. Ben Eylül sınavlarına kaldım. Ailemin yanına döndüm. Onlar beni daha sonra bekliyorlardı. Annem, mutfaktan aceleyle çıkmış, ıslak ellerini önlüğüne kurulayarak endişeli bakışlarını gözlerime dikmişti.

- Hayrola? Niye erken geldin?

Bizimdir Diyebilmek

susmak
ezilmektir baskının tonajında
kabuğun kalınlaşmasıdır yüreklerde
öfkenin küçülmesi

susmalarda kurudu mürekkep
kalemler konuşmaz oldu sayfalarda
okullarda yürürken
tersten gösteriyor kendilerini satırlar
Okuyamıyorum Darvin'i

Raflardan inmeyen ilaçlar
yol verdiler mikroplara
Tansiyondur
kolesteroldur
hız artırdılar yaşamın son turunda
dökülüyordu insan

İşinde olman gerekirken
evine gönderdi susmalar seni
Hem de fabrikaların kapısından
bomboştu ellerin
çorba eksiltiyordu sofralar
Dedem yatardı
Bölük belinde
Aynalı çarşıda dolaşırdım
Çanakkale'de
dedemin sesinde
İzmir'de dökülen yaprakları görürdüm
gözlerinde
Dedem yatmıyor
doğruldu iki ayak üzerinde
sordu öfkeli gözlerle
bölük beli nerde
Bu villarda ne
Neden anlamıyorum konuşulanları
O parklarda benim torunlarım
neden oynayamıyorlar
unuttunuz mu denizlerin türküsünü
sustukça uzaklaşıyorsunuz benden
yaşam hakkını çalıyorlar görmüyor musunuz

Benimdir diyabilmek
oturduğun sırayı
çalıştığın fabrikayı
kavunu karpuzu
Bizimdir diyebilmek
bu ülke

İrfan SEZER

Annemin karşısında gözyaşlarımı tutamamıştım. Bu onun karşısında ikinci ağlayışımdı. Eylül'de bütün derslerimi vererek pekiyi dereceyle mezun oldum.

Muhacir Nuri, Devlet Demir Yolları Meslek Lisesi sınavlarına giriyor, beni kıskandırıp duruyordu. Amacına da ulaşıyordu. İçimden, "Keşke haziranda mezun olsaydım da, ben de sınavlara girseydim," diye geçiriyordum. Aradan yıllar geçti. Nuri, hareket memuru oldu. Trenlere yol verdi. Ben üniversiteyi bitirdim. Büyük bir bankada müfettiş oldum.

Yıllar sonra bir denetim için Ankara'ya gidecektim. Haydarpaşa Garı'ndan trene bindim. Düdüğü öttüren adamı tanır gibi oldum. Acaba benzetiyor muydum? Hayır, hayır, oydu. Nuri... Seyrelmiş saçları, çöküк omuzlarıyla oydu. Trenlere yol veriyordu yine. Camdan ona seslenecektim. Bir an göz göze geldik. Ben gülümsüyordum. Bakışlarını başka yöne çevirdi. Kim bilir, belki de beni tanımamıştı.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

14 Temmuz Cuma

Bu yıl dinlence için Yücelen'e gittik. Yücelen Gökova Körfezi'nde Akyaka'da. Yücelen, nerden düştü aklımıza. Nerden olacak, İlhan Selçuk'un bir yazısından.

Kalktık, gittik Yücelen'e, Berrin Taş'la. Orda İlhan Selçuk'la karşılaşmayalım mı. "*Sizin yazının üstüne geldik Yücelen'e. Hayal kırıklığına uğramadık*," dedim. İlhan Selçuk da "*Ne güzel*," dedi.

Yücelen için söylenecek ilk söz şu. Çalışanlar güler yüzlü... Bu, insanın içini ısıtıveriyor. İkincisi şu. Estetik bir düzenleme var Yücelen'de. Bu özelliğiyle, görebildiğim öbür dinlence yerlerinden ayrılıyor Yücelen.

Yücelen'in içinden Azmak denen bir su akıp gidiyor denize. Azmak'ta ördekler, su kaplumbağaları, balıklar var.

Ördekler, attığımız mamaları, kaplumbağaların ağzından bile alıyor. Ben, ördeklerin olmadığı zaman kaplumbağaları, balıkları beslemeye çalıştım. Çalıştım dedim, mamayı ikinci atışta ördekler hızla geliyor. Balık mamayı ararken, ördek kapıveriyor mamayı.

Yücelen'de köpekler de denize giriyor. Denizde çocuklarla birlikte, köpekler de koşturuyor.

Beni en çok sevindiren Yücelen'in serinliği oldu. Hiç terlemedim Yücelen'de. Geceleyin serin serin esen yellerin güzelliğinde rakı içtim, kitap okudum.

Ayrılırken Yücelen'in işleticisi Hamdi Bey'le de tanıştık...

Şunu söylemek zorunlu. İlk kez sinirlenmeden, bağırmadan güzel güzel dinlendim Yücelen'de.

Bir güzellik daha yaşadık dinlencede. Hikmet Çetinkaya'nın yazısından öğrendim. Oktay Akbal Akköy'deymiş... Yücelen'de bizi ilk karşılayan Nazmiye Hanım'ı görür görmez, dinlencenin güzel geçeceğini anlamıştım. Hemen Nazmiye Hanım'a gittik. Oktay Akbal'ın telefonunu biliyormuş. Aradık. Ertesi gün de Oktay Akbal'ın evine gittik.

Oktay Akbal, Akköy'de Oktay Akbal Sokağı'nda oturuyor. Çarşamba günü saat 18.00 sularında Oktay Akbal'ın evindeydik. Edebiyattan, kültürden konuştuk.

Akbal'ın ayaklarında sorun vardı. Yürüyemiyordu. Ne olduğu bilinmeyen bu sorun geçmiş. Akbal'ı iyi gördük. Bu, bizi sevindirdi.

Akköy'de çeşitli bölgelere motor gezileri düzenleniyor. Tıkış tıkış doldurulan motorlar, çirkin bir müzikle saat 10.00'da kıyıdan ayrılıyor. Böyle bir geziye biz katılamazdık. Ancak bir başka geziyi kendimiz düzenledik. Bu, şöyle oldu. Burcu, Medet, Aysun, Marmaris'te Selimiye köyünde kalıyorlarmış. Bir gün Yücelen'e geldiler. Hep birlikte Azmak'ta tekne gezisi düzenledik. İnsan boyunu geçen sazlıkların arasından Azmak'ın başına gittik.

Tekneyi yöneten şu bilgileri aktardı bize. Su kaplumbağası başını dik tuttukta, insana enerji geçermiş. İkincisi, Azmak'ın topraktan çıktığı yerde yüzümüzü yıkarsak, kırışıklıklar gidermiş. Ben bunu duyduktan, "*Aman*," dedim, "*kapitalistlerimiz bunu duymasın. Azmak'ı şişe şişe satarlar bize.*"

Motorcu üzülmesin diye, kaynakta bol bol yıkadık yüzümüzü. Dönerken motorcu sordu, "*Kırışıklar gidiyor mu?*" "*Eh*," dedim ben, "*yavaş yavaş gidiyor. Geriliyor yüzüm.*" Motorcu gururlu bir tavırla, "*Söylemiştim ben*," dedi.

Hiç kuşku yok, motorcu bu inanışında yalnız değil. Halkımız, en azından Akköy halkı Azmak kaynağının yüz kırışıklıklarını gidereceğine inanıyor.

Su kaplumbağasının dik kafasından enerji alacağına inanıyor. Bu inançlar burda kalmıyor, dal budak salıyor, hayatın bütün alanlarını kuşatıyor.

Motorcu bir bilgi daha verdi. Sazlıklar kesilerek daha geniş, daha uzun bir su yolu yapılabilirmiş.

"*Neden yapmıyorsunuz*," sorusuna, "*Yapan yok*," dedi. "*Su kaplumbağasının dik kafasından alacağınız enerjiyle siz yapsanıza*," diyecektim, ama motorcuyu üzmek istemedim.

Bitirmeden önce şunu da söylemek zorunlu. Yücelen'de yeri göğü birbirine katan "eğlence" yok. Dingin, sessiz bir yer Yücelen.

Yücelen'de denize girersiniz. Denizden çıktıktan sonra, ormanda gezinirsiniz. İsterseniz akşam yemeğinde denize karşı içkinizi içebilirsiniz. İsterseniz bencileyin, saat 23.00'ten sonra balkonda Azmak'ın şırıltılarıyla içebilirsiniz.

Çoktandır şırıl şırıl akan bir suyun başında rakı içmemiştim. Bundan ötürü birinci kadehten sonra kitap okumadım. Şırıl şırıl suyu dinleyerek, ben rakı içtim, Berrin Taş şarap içti.

Şunu da düşünmedik değil. Saat 18.00'den sonra Felsefe seminerlerini, Şiir seminerlerini burda, ormanda yapabilsek...

Biliyorum, bir düş bu...

On yedi yıl önce'de *İnsancıl*, İnsancıl Atölyesi bir düştü... Gerçekleşti bunlar...

Belli olmaz, bakarsınız bir gün, ormanın bir köşesinden şiir sesleri geliyorsa, bir köşesinden Aristoteles'in *Metafizik*'i konuşuluyorsa bilin, İnsancıl Atölyesi orda.

15 Temmuz Cumartesi

Dinlencenin son günlerinde İsrail, Lübnan'a saldırdı. Aklıma Stefen Zweig'in Birinci Paylaşım Savaşı'nın çıkışını anlatması geldi. Zweig, o sırada dinlencededir... İstanbul'a dönünce *Dünün Dünyası*'nda o bölümü buldum (S. Zweig, *Dünün Dünyası*, çev.. Burhan Arpad, MEB Yayınları, İstanbul, 1992). O günü şöyle anlatır Zweig, "*1914 yazı, Avrupa toprağımıza o felaketi getirmemiş olsaydı da unutulmazdı. Zira böylesine cömert, biraz tuhaf gelecek bir deyimle, böyle tam yaz gibi bir yazı ben az gördüm ömrümce. Gökyüzü günlerce ipek mavisiydi. Hava yumuşaktı, ama yapış yapış değildi. Çayırlar güzel kokulu ve sıcacıktı. Ormanların taze yeşilinden bolluk taşıyordu. Yaz sözünü her söyleşimde, o parıltılı yaz günlerini, elimde olmadan hemen düşünürüm; o tarihte Viyana yakınlarındaki Baden'deydim. Beethoven'in yazlarını geçirmeyi pek sevdiği bu küçük ve romantik şehre, kabuğuma çekilmiştim. (...) Dalgın kitabımı okurken müzik birden durunca kalakaldım. Kaplıca orkestrasının o sırada neyi çaldığını bilmiyorum. Fakat müziğin birden kesildiğini anlamıştım. Bir içgüdü itisiyle, başımı kitaptan kaldırdım. Köpüklü bir sel gibi ağaçların arasını dolduran yığın da gezinmeyi bırakmışa benziyordu, bir aşağı bir yukarı dolaşma durmuştu.*"

Velihaht Franz Ferdinand'la eşi öldürülmüştür. Bu, Birinci Paylaşım Savaşı'nı ateşleyecektir.

Dinlencedeyken Ortadoğu, yeniden kana bulandı. Ben o sırada yine Stefan Zweig'ın *Balzac* adlı eserini okuyordum (çev. Yeşim Tükel-Şebnem Sunar, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002).

Balzac zengin olmak ister. Şöyle der annesine yazdığı bir mektupta, "*Yazar olarak, politikacı olarak, gazeteci olarak, evlenerek ya da piyasada büyük bir vurgun yaparak er ya da geç servet sahibi olacağım.*"

Balzac, hiçbir zaman zengin olamayacaktır. Balzac'ın zengin olmak için giriştiği serüvenlerden biri de Sardunya'daki gümüş madenleridir. 1837'de İtalya'dan dönerken Cenova'da karantinaya alınır Balzac. Karantinada Giusseppe adlı bir tüccar, bir zamanlar Romalıların işlettiği Sardunya'daki gümüş madenlerini anlatır. O zamanın tekniğiyle maden çıkarılmış, maden tükendi diye ocak bırakılmıştır. Ama şimdi yeni tekniklerle gümüş çıkartılır ocaktan. Tüccarın anlattıklarını dinleyen Balzac'ın konumu şöyledir, "*... iyi niyetli Giuseppe Peyzi kıvılcımını ne tarz bir barut fıçısının içine fırlattığını bilmemektedir. Kendisine daha bir şey anlatıldığı anda hızla işlemeye başlayan zihniyle şeyleri istem dışı olarak somut bir şekilde gözünün önünde bulan Balzac, gri renkli kurşun cüruflarından gümüşün çözündüğünü, katmanlaşıp yüz binlerce, milyonlarca ve milyarlarca sıkıştırılmış sikke biçimini aldığını çoktan görür gibidir; salt düşüncesi bile onu kendinden geçirmeye yetmiştir.*"

Balzac gümüş madenlerinde başarısız olur. Zweig, bu durumu şöyle anlatır. "*Çünkü -trajik ironi- bütün projelerinde, matbaada, hurufat dökümhanesinde, Les Jardies'deki arazi spekülasyonunda olduğu gibi doğru hesaplar yapmış ve sezgisel bakışı onu yanıltmamıştır. Kendini zengin edecek projeyle gerçekte başkaları zengin olmuştur. Kendisi için berhava olan cüruf yığınları olarak gördüğü gümüş madenleri birkaç on yıl sonra tam kapasite işler ve yükselişe geçer. (...) Minas d'Argentiera Şirketi onun hayalini gördüğü nakdi, gerçek milyonları cebe indirir.*"

Neden böyle oluyor. Balzac zengin olmak için giriştiği her işte neden sıfırı tüketiyor.

Zweig, "*Balzac'ın sezgileri hep doğrudur,*" der. Balzac roman yazarken sezgileri ona yardımcı oluyor. Ama "*hayallerini paraya*" çevirmek istedikte sıfırı tüketiyor.

Peki nedir Balzac'ı zengin olma tutkusuna sürükleyen. Zweig şöyle der. "*Temmuz 1830 devrimiyle iktidar yeniden burjuva sınıfının eline geçmiştir; şimdi zaman, enerji dolu genç insanların zamanıdır. Meclis üyesi, tıpkı Napolyon döneminde yirmi beş otuz yaşındaki bir albay gibi hızla yükselebilmektedir artık. Bu süre boyunca Balzac, edebiyatı politika için feda etmeye nerdeyse kararlıdır.*"

Balzac'ın yirmili yaşlardayken yazdıkları utanç vericidir. Zweig şöyle der. "*Tartışmasız olan tek şey, Balzac'ın bu utanç yıllarında bir araya getirdiği on binlerce satırın bir tekinin bile edebiyat ya da sanatla uzaktan yakından ilgisi olmamasıdır, hatta bu satırların ona ait olduğunun kanıtlanması ya da düşünülmesi bile utanç vericidir.*

Bütün bu çalakalem karalamalara orospuluktan başka bir şey denemez, üstüne üstlük en sefilinden bir orospuluktur bu; çünkü hiç haz duymadan, yalnızca çabucak para kazanma sevdasıyla yapılmaktadır."

Balzac 1830'dan sonra silkinir, estetik nesne olan eserler vermeye başlar. Balzac, *İnsanlık Komedyası*'yla "*insan yüreğinin tarihini*" yazmak ister.

Balzac, edebiyata girişte utanç verici işler yapar. Şöyle der Zweig, "... *olgunlaşmış ve gücünün tamamıyla farkında olan biri olarak onun seviyesindeki bir romancıya düşen görevin, insanlığın en önemli sosyal, felsefi ve dini sorunlarını tartışarak romanı en yüksek sanat haline getirmek olduğunu ispatlamak ister.*"

Bu noktá önemli. N'apmak istiyor Balzac, romanı en yüksek sanat durumuna getirmek, bunu tanıtlamak istiyor.

Bir romancının Balzac'tan alacağı ilk ders bu. Romanın en yüksek sanat olduğunu tanıtlamak.

İkinci derse geldikte... Şöyle der Zweig. "*Bu yıllarda Balzac büyük sırrını keşfetmiştir. Her şey konudur. Araştırmasını bildikten sonra gerçeklik bitmez tükenmez konudur. Sadece doğru olarak bakmasını bilmek gerekir ve her insan,* İnsanlık Komedyası*'nın bir oyuncusu haline gelebilir.*"

Balzac'tan ikinci ders bu. Gerçeklik bitmez tükenmez bir madendir. Ama sanatçı için bu yeterli değildir. Sanatçı madene, doğru bakmalıdır.

Balzac'ın bir özelliği de şu. Eser, kitap durumuna gelmeden birçok kez düzeltiyor. Düzeltiler üstünde oynama için şöyle der Zweig. "*Balzac bazı eserlerinin provalarını on beş on altı kez düzeltmiştir ve ancak onun yirmi yıl içinde yetmiş dört romanını, bütün öykü ve taslaklarını bir kez yazmakla kalmadığı, aksine eserlerinin son halini kazanabilmesi için bu muazzam çabanın yedi katını, on katını harcaması gerektiği düşünüldüğü zaman Balzac'ın yeryüzünde başka hiçbir şeyle kıyaslanmayacak üretim gücü hakkında bir fikir edinilir.*"

Balzac, bu konuda son derece titiz. Zaman gelir düzeltilerin parasını kendi cebinden öder. Kimileyin düzelti paraları, yayınevinden romanı için aldığı para kadardır.

Balzac, her konuda parayı önemser, zengin olmak için uğraşır. Ama eserinin kusursuzluğu konusunda birden değişir. Şöyle der Zweig. "*Bir keresinde bir gazete sahibi, tefrika edilen bir romanının devamını, yaptığı sayısız düzeltinin sonuncusunu ve basım iznini beklemeden getirdiğinde Balzac ilişkisini tamamen kesmiştir.*"

Burda Balzac'tan yine bir ders almamız gerektiğini düşünüyorum.

Nedir bu ders.

Zweig ders almamız gereken durumu şöyle anlatır. "*Başka her şey için kolaycı, telaşlı ve paragöz görünen bu adam, eserinin kusursuzluğu ve sanatçı olarak onuru söz konusu olduğunda, modern edebiyatın en titiz, en sert, en inatçı ve enerjik savaşçısıdır.*"

Zweig'ın *Dünün Dünyası* adlı eserinden bir alıntıyla başladım. Zweig dinlencededir. Ferdinand öldürülür. Öldürüm önceleri önemsenmez. Ama bir hafta sonra olay alevlenir. Kışkırtmalarla halk savaşa uygun duruma getirilir. Şöyle der Zweig. "*Eskiden bütün gününü mektupları ayırmakla geçiren, pazartesiden cumartesiye kadar hep bunu yapan memurun da yazıcı ve kunduracının da yaşayışına değişik ve romantik bir olanak karışıvermişti; kahraman olabilecekti. Üniformalı herkesi kadınlar şimdiden alkışlıyordu.*"

Birinci Paylaşım Savaşı'nın bireysel görüntüleri bunlar... Bu sabah *Cumhuriyet*'in başlığı şöyleydi: "*Savaş Yayılıyor. Korkutan tehdit: İsrail'in Hizbullah örgütünün 2 askerini kaçırmasının ardından Lübnan'a başlattığı saldırıları sürerken çatışmanın Suriye'ye de sıçrayabileceği dillendirilmeye başlandı. İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Suriye'ye yönelik bir İsrail saldırısının tüm İslam âlemine yapılmış kabul edileceğini ve 'çok sert bir karşılık göreceğini' söyledi.*"

Bu karışık durum emperyalist ABD'nin işine gelir. İsrail, Suriye'ye saldırır. İran, İsrail'e saldırır. Emperyalist ABD'de de "Demokrasi, barış" çığlıklarıyla İran'a saldırır.

Bütün bunlar bir İsrail askerinin kaçırılmasıyla başladı.

Şimdi burda soru şu. İsrail askerini kim kaçırdı.

16 Temmuz Pazar

Stefan Zweig, *Balzac* adlı eserinde Stendhal için şöyle der. "*Profesyonel eleştirmenlerin hepsi Stendhal'i görmezlikten gelir. Sainte-Beuvo,* Kırmızı ve Siyah *yayımlandığında fikrini belirtmeye tenezzül etmez ve daha sonra bunu yaptığında da hayli küçümseyici bir tavır takınır.*"

O dönemde Stendhal'in sanat gücünü gören tek kişi Balzac.

Yaşadığı dönemde Fransız yazarları arasında adı bile anılmazmış Stendhal'in. Şöyle der Zweig. "*Alponse Caerlar, Jules Janinler, Sandeaular, Paul de Coglar, bugün artık çiziktirdiklerini kimsenin bilmediği çalışkan kâtipler methedilir, kınanıp karikatürize edilirken ve bunların cılız eserleri on binlerce basılıp dağıtılırken Stendhal'in* Del'amor'u (Aşk Üzerine) *yirmi iki adet satar, öyle ki Stendhal'in kendisi bile, kimsenin el sürmeye yanaşmadığı kitabına 'Kutsal Kitap' diyerek bu durumla alay eder.* Kırmızı ve Siyah, *Stendhal'in sağlığında ikinci baskıyı yapamaz.*"

Ne diyor Zweig, yaşadığı dönemde Stendhal'in adı bile anılmıyor. Kitapları satmıyor. Kâtiplerin çiziktirdikleri on binlerce basılırken kimse Stendhal'in eserlerini okumuyor. *Kırmızı ve Siyah* ikinci baskı yapamıyor.

Bizde de öyle değil mi şimdi. Kâtiplerin çiziktirdiklerini yüz binlerce basılıp dağıtılıyor. Çiziktiren kâtibin kitabı, basılıp dağıtıldıktan bir ay sonra 30-50-100-150. baskı diye duyuruluyor.

Bununla da kalmıyor. Şiir kâtipleri, roman kâtipleri, gazetelerin kitap eklerinde nar taneleri gibi sözleri, dil, şiir, roman, mutluluk üstüne dizi diziveriyorlar.

Şu belli. Hem çiziktirdiklerinin, hem de dizi diziverdikleri nar tanelerinin içi boş. Anlaşılıyor hemen bu. Ama bilinci dumura uğratılmış okur anlamıyor bunu.

Bilinci dumura uğratılmış okurla sürdürülen bu alavere-dalavere edebiyatı çökecek bir gün.

17 Temmuz Pazartesi

Einstein savaşı önlemek için uluslarüstü bir örgüt kurulmasını önerir. Şöyle der, "*Saldırganlıkları önlemenin tek yolu uluslararüstü yasalarla yönetilen uluslararası bir örgüt ortaya koymaktır.*" (A. Einstein, *Savaşın Nedenleri*, çev.: C. Çapan, Dünyamıza Bakış, Alan Yayıncılık, İstanbul, Tarihsiz.)

Einstein bu yazıyı ne zaman yazdı, belirtilmemiş. Ama savaşları, saldırganlıkları önlemek için bir örgüt kuruldu. Bu örgütün adı Birleşmiş Milletler. Bu örgütün tek bir savaşı önlediğini de görmedim. Savaş ateşkesle önlenirse, oraya Barış Gücü gönderir Birleşmiş Milletler. Tek yaptığı bu.

Bugün İsrail'le Hizbullah-Hamas arasında savaş var. Çocukların bile öldürüldüğü bu savaşın nedeni nedir.

Emperyalist devletler, 1914 Birinci Paylaşım Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da düzmece devletler oluşturdular.

Nasıl oldu bu.

Şimdi iki kişinin adını yazıyorum. Marks Sykes, Georges Picot. Kim bunlar. Sykes İngiliz, Picot Fransız.

Birinci Paylaşım Savaşı sürerken İngiltere, Fransa, Rusya arasında hem Anadolu'nun, hem Ortadoğu'nun paylaşımı için gizli bir anlaşma yapıldı. Bu gizli anlaşmayı yürütenlerin soyadlarından dolayı Sykes-Picot Anlaşmaları denir. Bu anlaşmalar gizliydi. Ancak Rusya'da devrim oldukta, Sovyetler bu gizli anlaşmayı açıkladı. Buna karşın Ortadoğu, İngilizlerle Fransızlar arasında paylaşıldı.

Sykes-Picot Anlaşmaları Anadolu'da yürürlüğe konamadı. Mustafa Kemal'in başlattığı Kurtuluş Savaşı Sykes-Picot Anlaşmalarını parçaladı.

Ortadoğu halkları bu anlaşmaları parçalayamadığı için emperyalistlerce paylaşıldı.

Bakın, nasıl oldu bu. 1920'de San Remo Konferası'nda Filistin'de, İngiliz mandası kabul edildi.

Filistin'de İngiltere'nin mandası kabul edildi ya, manda metnine Balfour Bildirisi eklendi. Balfour Bildirisi'ne göre Filistin'de İsrail devleti kurulacaktı.

İsrail devleti, 14 Mayıs 1948'de kuruldu. 1948'den bu yana İsrail'le Arap devletleri durmadan savaştılar. Araplar, bu savaşlarda hep yenildi. İsrail, her savaştan sonra topraklarını genişletti. Filistin halkının yaşama hakkını tanımadı.

Bugünkü savaş ateşkesle bitebilir. Ama sorun çözülmez. Çünkü sorunun temelinde emperyalizmin Ortadoğu'yu yeniden paylaşma tutkusu var. Bunun için Avrupa Birliği olanlara ses çıkarmıyor. İngiltere, ABD İsrail'in "savunma hakkını" savunuyor. İyi ama Filistin halkının yaşama hakkı n'oluyor.

İsrail, Filistinlilere, Lübnanlılara uyuma hakkı bile vermiyor. Bütün bir gece, bombalamanın yanında alçaktan uçuşlarla insanları uyutmuyor.

İsrail'in anlamı, Tanrı egemen olsun demektir. Sivilleri, çoluk çocuğu katletmek. Tanrının egemenliği mi oluyor şimdi.

19 Temmuz Çarşamba

Balzac, *Modes'te Mignon* adlı romanında bir şairi tanıtır okura (Honore'de Balzac, *Modeste Mignon*, çev.: Oktay Rifat-Samih Rifat, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006).

Bir bölümü okurken Türkiye'deki kimi şairler aklıma düştü, gülümsedim. Bakın, bir şair tipiğini nasıl anlatıyor Balzac, "*Canalis'te yaşam verme gücü yoktur, yarattığı şeylere can vermeyi bilmez ama Modeste'ninki* (Romandaki genç kız C.G.) *gibi ne olduğu tam kestirilemeyen acıları dindirmeyi bilir. Genç kızlara onların dilinde seslenir, en kanlı yaraların acısını uyuşturarak iniltileri belki hıçkırıkları bile susturur. Hastalara güzel söylevler çekmek, güçlü heyecanların ilacını sunmak değildir onun işi; ahenkli ve inandırıcı bir sesle* 'Ben de sizin gibi mutsuzum, sizi anlıyorum, gelin bana, şu ırmağın kıyısında, şu söğütlerin altında birlikte ağlayalım' *demekle yetinir. İnsanlar da bu sese kapılırlar. Ninniye benzer, boş yerde tın tın öten şiirini dinlerler.*"

Modeste Mignon, Fransa'da 1844'te yayımlanıyor. Aradan 162 yıl geçmiş. Peki nasıl oluyor da 162 yıl sonra Canalis tipi şair Türkiye'de karşımıza çıkıyor.

Gerçekçiliğin başarısı bu.

Bir toplumda Canalis tipi şairlerin çıkabilmesi için, genç kızların, genç erkeklerin acı çekmeleri gerekir. Bu acının da ne olduğunu kestirememeleri zorunlu.

Canalis tipi şairler, gerçekten de acı üstüne, mutsuzluk üstüne tırıl şiirler yazarlar... Karşılıklı ağlaşırlar.

Bir rastlantıyla ben Canalis tipi bir şairin toplantısını gözledim. Canalis tipi şair, hiç utanmadan hıçkırıklı bir sesle şiirlerini okumaya başladı. İkinci şiirde salondan iniltiler yükseldi.

Ben şaşkınlıktan küçük dilimi yutacaktım.

Genç kız Modeste nasıl biri. Modeste "*Bir şairin, bir sanatçının, şu insan kalabalığında üstün birinin yaşam arkadaşı olmak,*" ister. "*O binde bir başa ge-*

len, o pek az anlaşılan platonik aşkla, genç kızların ilk kuruntusunu, tüm duyguların en incesi, yüreğin ilk hazzı olan o aşkla seviyordu. Bilinmez'in, Olanaksız'ın, Düş'ün kupasından içiyordu kana kana."

Modeste, tutar şaire mektup yazar. Canalis, yazdığı şiirlerin insanı değildir. "*Sazında yedi değil tek tel vardı; onu da çalmıştı ve halkın karşısında susmaktan ya da telle kendini asmaktan başka yapacak şeyi kalmamıştı.*" Piyasaya yeni bir iki şiir sürmelidir. Çevrenin hayranlığı azalmaktadır.

Ben, bunları okurken bayağı güldüm... Balzac, kalkmış gelmiş Türkiye'ye. Barları dolaşmış, gazetelerin kitap eklerindeki söyleşileri okumuş, sonra tutmuş bu romanı yazmış. Rastiqnac, Lucien, Vautrin gerçekten de burjuva uygarlığının ortaya çıkardığı tiplerdir. Canalis'i de bu ölümsüz tiplere eklemek gerekir.

Canalis için şiir sanatı önemli değildir. Bir araçtır şiir Canalis için. Zengin bir kadınla evlenmeyi, metresi düşesin yardımıyla yabancı bir ülkeye orta elçi olarak atanmayı düşlemektedir.

Canalis, genç kızın mektubuna aldırmaz. Özel yardımcısına, "*Yanıtını sen ver, benim yerime imzala,*" der. Mektuplaşma başar. Modeste Mignon Canalis'e âşık olur. Ama mektupları yazan kişi Canalis değildir, yardımcısıdır. Kızın zengin olduğu ortaya çıkınca işler karışır.

Tabii ben, bizim Canalis'lerin özel hayatlarını bu kadar bilmiyorum.

22 Temmuz Cumartesi

Kiralık ev ararken, şu gerçeği bir kez daha gördüm. Bir küme aydının dışında insan haklarını benimsememiş halkımız.

Geçen gün bir eve gittik. Sahibi avukatmış. Kendisi orayı işyeri olarak kullanmış, şimdi ev diye kiraya verecekmiş. Ama avukat hanım o evde oturanın yıkanması gerektiğini düşünmemiş.

Evi gösteren kişiye "*Nasıl yıkanabilirim burda,*" dedim. "*Yüznumarada,*" dedi. "*Nasıl?*", "*Duşakabin koyarsınız*" Duş yok aslında. Ayrıca duşakabin koyarsınız dediği yere tabure bile sığmaz. "*Peki,*" dedim, "*buraya o dediğin şey yapılabilir mi.*" Yapılamayacağını o da biliyor. Soruma karşılık bakın ne dedi, "*Kanepe kalabilir.*" Avukatın bıraktığı kanepeyi gösteriyor.

Şöyle düşünüyor yer gösterici. "*Kanepe uğruna yıkanmaktan cayabilir.*"

Tamam bizi sömürdüler, bizi geri bıraktılar şu emperyalistler. Ama geri kalmamızın bir nedeni de bir punduna getirip insan kazıklamak değil mi.

Bütün bunlar olup biterken şunu düşünüyorum. Bu kişiler Engels'in İngiliz işçi sınıfını anlattığı kitabını okusalardı acaba bu kurnazlığa saparlar mıydı.

Sindire sindire okumaktan söz ediyorum.

Önceki gün bir başka eve gittik. Dört kat indik... Bitmez tükenmez merdivenleri inerken, kendimi maden ocağında gibi duyumsadım. Bütün duvarlar ıslak... yer patlak...

Bu mağarada oturan, gece yatar, ama sabah kalkamaz. "*Burda oturan var mıydı,*" dedim. Varmış. Elektrik, su, daha ne varsa, kira filan ödemeden kaçmışlar. Düzgün birine vermek istiyorlarmış. Demedim, "*Düzgün birine vereceksiniz, ama yer düzgün değil.*"

Engels, sözünü ettiğim eserde *Aristan* adlı aylık dergideki bir yazıyı aktarır. Bakın ne diyor o yazıda. "*... Bu evde birçok durumlarda en kötü havalandırmaya tabi olan, ama yine de ya kırık ya da hiç olmayan pencerelerinden soğuk alan, çoğu kez rutubetli ve kısmen toprağın altında olan.*" (F. Engels, *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*, Türkçesi: Oktay Emre, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1974.)

Geçen gün gittiğim yeraltındaki ev, İngiltere'deki işçi evlerine benziyordu. Sözünü ettiğim yazı 1843'te yayımlanmış. Biz 2006'dayız.

24 Temmuz Pazartesi

Dönüp dönüp o şiiri okuyorum, pek sevdim, ezberimde kalsın mı istiyorum. Sözünü ettiğim şiir, Mevlüt Kırnapçı'nın yeni eseri *Sızı*'daki şiirlerden biri. Şiirin adı "Toprağa Düşen Yürek" Şöyle başlıyor şiir, "*Beni dağlardaki ağaçlardan sorun / güz rüzgârlarından soğuk gecelerden / beni dağ mantarlarından sorun / Aç tilkilerden kaçak üveyiklerden*" (Mevlüt Kırnapçı, *Sızı*, Çaycuma, 2006).

Sızı'daki bütün şiirler güzel. Ama beni en çok etkileyen "Toprağa Düşen Yürek" adlı şiir oldu.

Mevlüt Kırnapçı'yı tanımıyorum. Ama şöyle sanıyorum, Kırnapçı, yaşama ustası. Yoksa şöyle diyemezdi, "*ansızın gelmelere uzağım; şaşırdım / kapımı çaldığında yüreğim terledi*"

Niye böyle diyorum, sanırım yaşama ustası Kırnapçı diyorum. Şundan ötürü. Şiir kelimelerle yazılmaz. Şunu demek istiyorum. Kelimelerin hakkını vermek gerekir. O kelime yaşanmamış olabilir. Önemli değil bu. Ama o kelimenin duyumsanması, o kelimenin verebileceği acının, verebileceği sevincin, verebileceği coşkunun duyumsanması zorunludur.

Bunun için yaşam ustası olmak gerekir. Bundan ötürü, yaşam ustası olmayan beylik kelimeler dışına çıkamaz.

Yaşam ustası, dilin anlamını genişletir. Mevlüt Kırnapçı bunu yapıyor. Mevlüt Kırnapçı'nın şiirlerinde Türkçenin güzelliği ışıyor. Işımayı sağlayan Mevlüt Kırnapçı...

Bu önemli.

Söylenenler doğru olabilir. Doğrunun güzel söylenmesi gerekir. Mevlüt Kırnapçı, biçim, içerik, dil üçgenini diyalektik bir bütünlük içinde kuruyor. Şi-

irindeki güzelliğin sırrı burda. İşte bir örnek. "Tansılı Soru" "*O çiçek yaşamalı / o su akmalı / yolu taşa düşmeli güneşin / toprağı kutsamalı o çiçek // ekmeği bölmeli insan / kendine yabancı dağlarda / bakışı tansık soru olmalı / sözü çürümüş sayfalarda.*"

Doğa, insan birlikteliğinde, ekmeğin kolayca, özveriyle bölünemeyeceği bir dünyaya uyan bir şiir "Tansılı Soru" Kelimelere verilen çağrışım gücüyle bunu sağlıyor Mevlüt Kırnapçı.

25 Temmuz Salı

Eylem Hacımuratoğlu, "Felsefe ve Şiir" adlı, o yetkin yazısında şöyle der, "*Şairin filozofluğu tema seçiminde ve temayı yorumlayışında ortaya çıkar. Tema, yaşam karşısında sorulmuş sorudur. Şair şu ya da bu temayı seçerek dünya görüşünü açık eder. Dünya görüşü, yaşamı ve varlığı yorumlama biçimidir. Yaşamı ve varlığı sağlıklı yorumlama felsefesiz olmaz. Felsefeyle ilgilenen şairin bakış açısı genişler. Böylece ele alacağı temalar ve onları işleyiş biçimi zenginleşir,*" (*İnsancıl*, 2006/02).

Mevlüt Kırnapçı'nın *Sızı* adlı eserinde Eylem Hacımuratoğlu'nun dediğini gördüm. "Temalar ve onları işleyiş biçimini zenginleştirmiş" Kırnapçı. "Tema mı o da neymiş," diye temanın dirseklendiği dönemde Kırnapçı'nın tematik şiir yazması son derece önemli.

Peki, neden tema dirseklendi. Hayatla ilgili alacakları bir tavır, hayatla ilgili bir soruları yoktu. Hayat onlar için anların yaşanmasıydı. "*kaçtığın kendin bile değilsin / sakla yüzünü / sus*" diyebilecek felsefi bakışları yoktu. Pörsümüş yüreklerinde ertesi gün için bile tasarım yoktu. Bundan ötürü Kırnapçı gibi, "*kışın baharı kar eritir / yüreğin ucu devrim*" diyemezlerdi.

Alkolden körelmiş beyinlerinden ötürü şöyle bir dörtlük yazamaz onlar, "*yorgunluğumu bıraksam serin sularda / saçımı tarasam ıslık çalsam ağlasam / bir başıma yürüsem dereler boyu / acıksam üzüm ekmek olsa sen olsan*"

Yaşam ustası dedim ya Kırnapçı için. Üzüm, ekmek, bir de sevgili... Üzümle ekmek, insan soyunun en eski doyurucu besinleridir. Özellikle yol işçilerinin, yapı işçilerinin temel gıdasıdır ekmekle üzüm.

Mevlüt Kırnapçı, postmodern akımla insandan uzaklaştırılan şiiri, yeniden insana döndürüyor. "*Çizmedinse bilince giden yolu / gözler görmeye değil / bakmaya yarar*" diyor Kırnapçı.

Sızı, bilince giden yolu çizmiş... gözleri gören bir şairin... Mevlüt Kırnapçı'nın, bir anlamda insan türünün eseri.

27 Temmuz Perşembe

Ateş, düştüğü yeri yakar derler ya, bu ateşi nasıl olur da her yere düşürebiliriz... Bunu düşünüyorum hep.

Şimdi bakın, hapishanelerde insanlık dışı bir durum var. Tecrit. Tecrit ateşi dar bir kümeye düşüyor. Tecridin insanlık dışı bir eylem olduğunu anlatmak, göstermek için etkinlik düzenleniyor. Kimi gazetelerde küçük bir haber olabiliyor bu.

O kadar.

Tecrit dedikte neden milyonların yüreğine ateş düşmüyor. Neden milyonlar insanlık dışı eyleme karşı çıkmıyor.

Bu konuda şöyle düşünüyorum. Halk, tecridin, insanlık dışı olduğunu kabul etmiyor. Bu sanı, toplumsal erk durumunda Türkiye'de. O zaman tecridin insanlık dışı olduğu düşüncesini toplumsal erk durumuna getirmek gerekiyor.

Ateş, o zaman her yeri yakar.

Bu, yalnız tecrit için değil. Sözgelimi Kanlı 1 Mayıs'ın sorumluları bulunamadı. Sıvas Kırımının da üstü kapatıldı. Her anma gününde "Hesap sorulacak" deniyor ama, yıllar geçip gidiyor.

Sivas Kırımı için düzenlenen mitingi izledim, Kadıköy'de. Miting alanını tel örgüyle çevirmişler. Konuşmacılar "Hesap sorulacak" diyor. Ben, tel örgü dışındayım. Konuşmaları duyuyorum. Halk da duyuyor. Yüzlerine bakıyorum. Kimi mısır yiyor, kimi çay içiyor, kimi konuşuyor.

Hiç aldıran yok. Toplumsal erk, Sivas Kırımı'nı önemsemiyor. 2 Temmuz'da Nazım Kültür Merkezi'nde Sivas Kırımı'yla ilgili bir toplantı düzenlendi.

"Hesap sorulacak demekle hesap sorulmuyor" dedim konuşmamda.

Toplantılar, mitingler, etkinlikler yapılmasın demiyorum. Yapılsın. Ama şunu da düşünmeliyiz. Sanılardan nasıl kurtarabiliriz halkı. Ateşi, nasıl olur da her yere düşürebiliriz.

Durum şu. Çok yakınlarımız dışında, kimsenin sorunu ilgilendirmiyor bizi. Bunun nedeni tür bilincinin kırılması.

Tür bilincini canlandıracak yöntemler bulmalı. "Benim başıma böyle işler gelmez" dememeli. Bir gün canımız yanabilir. O zaman can yakıcı sorunla ilgilenen insan bulamazsın. Tek başına kalırsın.

Gelincik

Şiir

Nalan Çelik

İnsancıl Yayınları

BESNİLİ ÇOCUKLARIN
-MEKTUPLARINA YANIT-

Yok
iyi bir insan değilim
övünmem asla
uzak bir çığlığa
birkaç kitap
ve yıkanmış
eski giysilerle
yanıt verdiğim için

hayır
iyi bir insan değilim
çırpınan soluğudur
ülkemin
çocuklar ve kitaplar

uzak dağların
ardındaki
çocuklar
birkaç sözcükle
ellerimi tuttu
bugün

çocuklar
ellerim kadar yakın
türkü söylemek kadar sıcak

Berrin TAŞ

CENGİZ GÜNDOĞDU

EKMEK

genişletilmiş 2. baskısıyla yakında okuruyla buluşuyor...

"Cengiz Gündoğdu alev kalemlerle yazdı. Satırları tutuştu. Her yazısı direnmeyi gösterdi. İnsan kaybolmasın, dedi. İnsan kaybolmadı... Örgütleyen yazar, okuruyla tartışır. Ben böyle düşünüyorum, yapıyorum, der. Sen ne diyorsun? Tartışma iki insan arasında başladı mı büyür, yayılır. Gettolara dek. Cin tonik içilen renkli barlarda kalmaz.

Örgütleyen yazar, bu benim yanılgım, der. Okura da yanılgıyı gösterir. Yanılgı yazarları, yanılgıdan kaçarlar.

Cengiz Gündoğdu, bir insan. Adı var. Onuru, yazarlık. Düşüncesi, nesnesi, rüyası, somut. Adıyla çağırıyor.

...

Bu yazıyı, Cengiz Gündoğdu'ya veya Cengiz Gündoğdu için yazmıyorum. Bu yazı, örgütleyen yazarlar içindir. Tüm değerlerin alt üst olduğu, doğrularla yanlışların iç içe geçtiği bir süreçte, dik duran insanı gösteren yazar, her dönemde var olmuş. Sürgünlüğün kahredici çilesi içinde bile, rüyanın umutlusunu gösteren Cengiz Gündoğdu, dik bir yazar. Hayatın renklerini taşıyan sözcükler, örgütleyen yazarlar için övgüler değildir."

Güven Pamir

İNSANCIL YAYINLARI